Anadolu İmam Hatip Lisesi

HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA

YAZAR

Dr. Kamil YAŞAROĞLU

EDİTÖR
Hasan ÖZARSLAN

TÜRKÇE
Ahmet POLAT

GÖRSEL TASARIM
Veysel KUBAT

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI
Hasan TOPAL

REHBERLİK UZMANI
Esra DEMİR

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

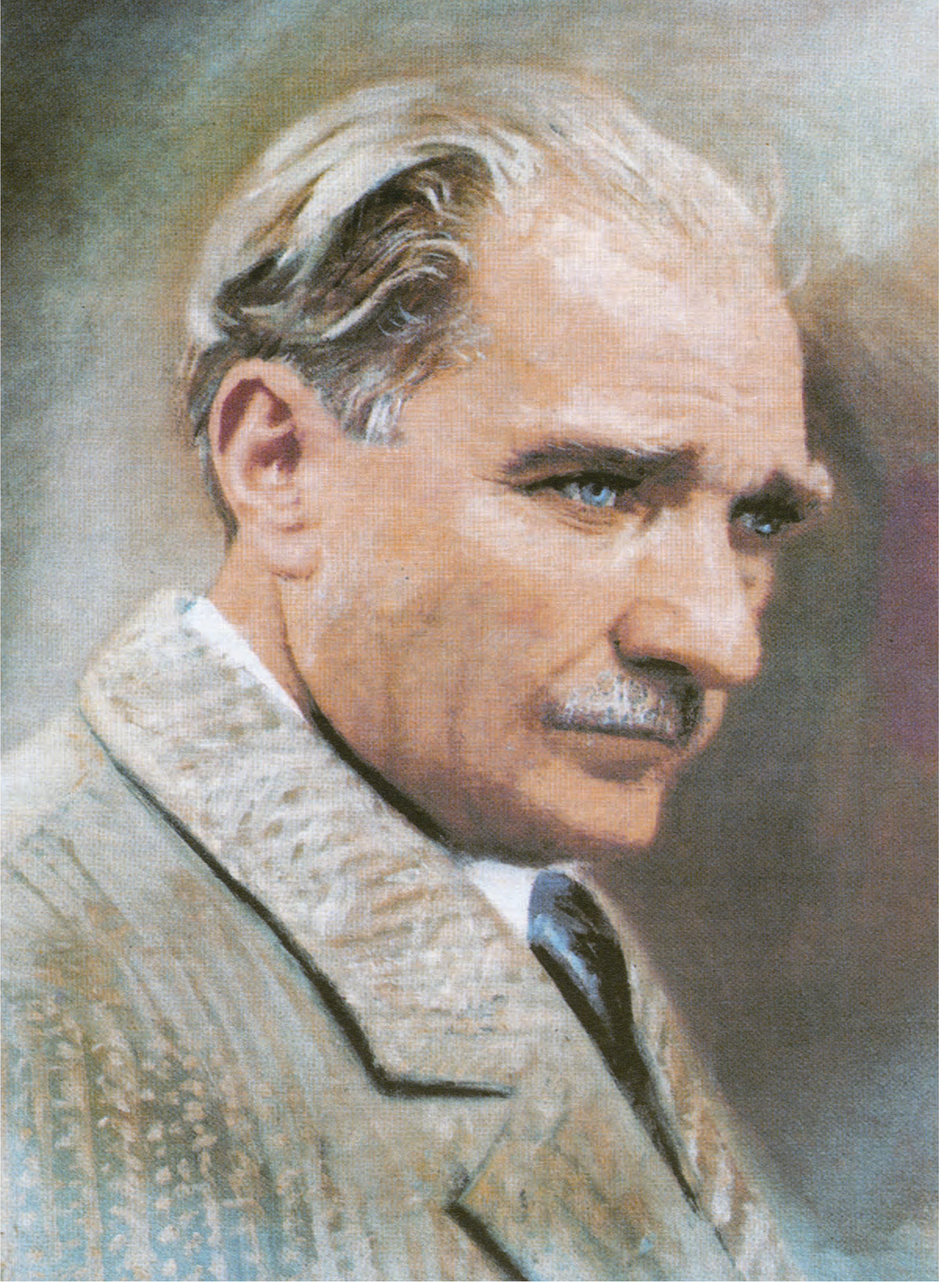
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

4. ÜNİTE DİN HİZMETLERİNDE CAMİ MUSİKİSİ

5. ÜNİTE DİNÎ MERASİMLERDE HİTABET VE DUA

6. ÜNİTE CENAZE ÂDABI

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ünite başlığı

Ünite kapağı

Hazırlık soruları

Ünite başlığı

Etkinlik kutusu

Bazı ayetlerin orijinal metinleri verilmiştir.

Konu metni

Sayfa numarası

Bazı etkinlikleri kitabınızın üzerinde yapabilirsiniz.

Değerlendirme soruları: (Açık uçlu, Çoktan seçmeli, Boşluk doldurma, Doğru/Yanlış)

Sözlük Kitabınızda geçen belli başlı kavramların anlamlarına buradan kolayca ulaşabilirsiniz.

Kaynakça Kitabınız hazırlanırken faydalanılan belli başlı kaynakların listesi

ORGANİZASYON ŞEMASI

KISALTMALAR

b.	: bin
C	: Cilt
Hz.	: Hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
md.	: Madde
r.a.	: Radiyallahu anh / anha
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
bk.	: Bakınız

1.ÜNİTE
DİN HİZMETLERİ VE İLETİŞİM

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. İnsanlarla iyi iletişim kurmak için nelere dikkat edilmesi gerektiğini arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. “İrşat, tebliğ ve davet” kavramlarının anlamlarını sözlükten araştırınız.
3. Din hizmetlerinin yürütülmesinde iletişimin önemini arkadaşlarınızla konuşunuz.
4. Din görevlilerinden toplumun beklentilerinin neler olduğunu araştırınız.

1. Din Hizmetleri

Din hizmeti, Yüce Allah'ın elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.) aracılığıyla hidayet rehberi olarak gönderdiği Kur'an mesajının insanlığa iletilmesidir. Bu hizmetin amacı; insanların ahlaki yönden gelişmelerine, davranışlarını güzelleştirmelerine, iyiliği emredip kötülüğe engel olmalarına yardımcı olmaktır.[1]

Din hizmeti; yaşlı, engelli, genç, çocuk, şehirli, köylü, ırk, renk, dil, meslek ayırımı yapmaksızın bütün insanlara ulaştırılmalıdır. Ülkemizde din hizmetleri görevi, kanunla Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir. Bu görev Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı din görevlileri aracılığıyla yerine getirilmektedir. Bu görevliler imam hatip liseleri ve ilahiyat fakülteleri mezunları arasından seçilmektedir.

SIRALAYALIM

Din hizmetleri denince aklınıza hangi görevler gelmektedir? Sıralayınız.

- Toplumu dinî konularda aydınlatma.
- ....
- ....
- ....

1.1. İrşat, Tebliğ ve Davette Genel İlkeler

Din hizmetlerini ifade eden temel kavramlar arasında **irşat, tebliğ** ve **davet** öne çıkmaktadır. **İrşat,** "insanlara doğru yolu göstermek, onları uyarmak ve faydalı işlere yöneltmek" anlamlarına gelir. İrşat faaliyetinin muhatapları, yani irşat edilecek kimseler hem gayrimüslimler hem de Müslümanlardır. Müslüman olmayanları irşat; onları iman ve İslam'a davet etmek demektir. Müslümanları irşat ise onlara imanın gereği olan salih amel ve güzel ahlakı hatırlatmaktır. Ancak irşat kavramı yaygın olarak Müslümanlara yönelik yapılan faaliyetler için kullanılmaktadır.

İrşat faaliyetleri, Müslümanlar arasında manevi yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan araçların başında yer alır. İrşat faaliyeti sırasında bu işin tabiatından kaynaklanan pek çok zorluk yaşanabilir. Kur'an-ı Kerim'de, irşat görevinin yerine getirilmesi sırasında ortaya çıkacak güçlüklere karşı sabır ve namazı (veya dua) vasıta kılarak Allah'tan yardım istenmesi tavsiye edilmiştir.[2] Resul-i Ekrem de insanların arasına girip eziyetlerine katlanan Müslümanın onlarla bir arada bulunmayan, dolayısıyla eziyetlerine maruz kalmayan Müslümandan daha hayırlı olduğunu bildirmiştir.[3]

Din hizmetleri alanında görev yapan kişiler irşat vasıtasıyla İslam'ın doğru ve güzel bir şekilde insanlara ulaştırılması için çaba gösterirler. Hutbe ve vaazlar irşat faaliyetinin en yoğun olarak yerine getirildiği alanlardır. Cami dışındaki farklı mekân ve zamanlarda da irşat yapılabilir. Sözgelimi ad koyma, sünnet, nikâh, cenaze törenlerinde yapılan konuşmalar dinî mesajların ulaştırılması için bir fırsattır.

1 Ahmet Haluk Yüksel, Erdoğan Fırat, Mualla Selçuk, Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler, s. 97.
2 bk. Bakara suresi, 45. ve 153. ayetler; Lokman suresi, 17. ayet.
3 bk. İbn Mâce, "Fiten", 23; Tirmizi, "Sıfatü'l-kıyâme", 55.

Tebliğ kelimesi sözlükte; "ulaştırmak, iletmek, duyurmak ve bildirmek" anlamlarına gelir. Bir terim olarak tebliğ, Allah'tan gelen ilahi hükümlerin hiçbirini gizlemeden, eksiltmeden ve herhangi bir ilavede bulunmadan insanlara bildirilmesine denir. Bir ayette buna şöyle işaret edilmektedir:

يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَ اِنْ لَمْ تَفْعَلْ
فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ...

"Ey Rasul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, onun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır..."[4] Bütün peygamberler kendilerine vahyedilen emirleri toplumlarına bildirmişlerdir. Tebliğ görevlerini yerine getirirken, çeşitli sıkıntılarla karşılaşmışlar ancak hiçbir zaman taviz vermemişlerdir. İslam dininde tebliğ, sadece belli bir grubun değil, bütün müminlerin görevidir. Her mümin kendi bilgi ve kültür seviyesine göre tebliğde bulunmalıdır.

Tebliğ yaparken muhataplarımıza saygılı davranmalı, onlara yumuşak söz ve güler yüzle hitap etmeliyiz. Zira güler yüzlü ve yumuşak sözlü insanlar, toplum içinde her zaman sevilir ve sayılırlar. Tebliğ yapan kişi, samimi olmalı, halkın arasında nasıl bir davranış sergiliyorsa yalnız kaldığı zamanlarda da samimi olmaya gayret göstermelidir.

Davet, çağırmak ve dua etmek anlamlarına gelir. Terim olarak özellikle "İslam'a ve İslam esaslarının uygulanmasına çağrı" anlamına gelir. Davet ve tebliğ kavramları sık sık birbirinin yerine kullanılmıştır. Nahl suresinin 125. ayeti davet için takip edilecek yöntemlere ışık tutmaktadır:

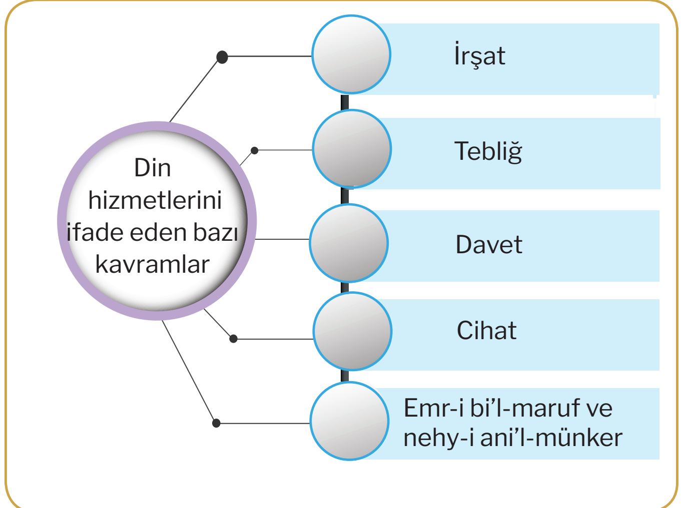
4 Maide suresi, 67. ayet.

DEĞERLENDİRELİM

"Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder; kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız: Ehl-i kitap da inansaydı, elbet bu, kendileri için çok iyi olurdu. (Gerçi) içlerinde iman edenler var; (fakat) çoğu yoldan çıkmışlardır."

Âl-i İmrân suresi, 110. ayet.

Yukarıdaki ayetin mealini müminin tebliğdeki sorumluluğu açısından değerlendiriniz.

Vaaz da emri bi'l-maruf ve nehyi ani'l-münker görevidir.

اُدْعُ اِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتٖى هِىَ اَحْسَنُ...

“(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! ...” Hz. Peygamber (s.a.v.) davet faaliyetlerini ümitsizlik ve karamsarlığa kapılmadan daima sabır, azim ve inançla sürdürmüştür. Onun davet çalışmalarında önem verdiği bir diğer husus da sosyal ilişkilerini kesintisiz olarak sürdürmesidir. Ayrıca o, Müslüman olan ve olmayan akraba ve çevresiyle ilgisini kesmemiş, davetini sunmak üzere toplantılar düzenlemiş; çarşı, pazar, panayır ve ev gibi insanların toplu olarak bulunduğu her yerde tebliğ faaliyetini sürdürmüştür. Davet faaliyetinde hiçbir zaman kişisel menfaatini öne çıkarmamıştır.

PAYLAŞALIM

Tebliğ ve davetle ilgili üç ayet veya hadis bulup bunları arkadaşlarınızla paylaşınız.

Davette bulunurken muhatapların eğitim seviyesi ve psikolojisi dikkate alınmalı, somut delillerle ve ikna edici metotlarla konuşulmalı, insanlara vicdanlarını harekete geçirecek örneklerle hitap edilmelidir.

Tebliğ ve davet faaliyetleri cami dışındaki çeşitli ortamlarda da değişik vesilelerle yerine getirilmektedir. Vaaz ve hutbelerin yanı sıra düzenlenen sempozyum, konferans ve benzeri programlarla tebliğ ve davet yapılmaktadır. Ayrıca bireysel olarak İslam dini ile ilgili bilgi edinmek isteyenler, din hizmetini sunan görevliler tarafından İslam dini hakkında bilgilendirilmektedir.

Emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker” faziletli bir toplum oluşması için önemlidir.

Din hizmetlerinde önemli olan kavramlar arasında “cihad” ve “emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker” de yer almaktadır. Cihad, ilahi mesajı insanlığa duyurma amacını güden bir faaliyettir. En geniş anlamıyla cihad Allah'ın gönderdiği dini esasların yaşanması hususundaki tüm engelleri kaldırmak için mücadele etmektir. Bu sebeple her dönemde canlı tutulması gerekir. İslam’a davet ve cihad görevini yürütecek olan kişi davasının dayandığı kesin delillere ve bilgilere sahip olmalıdır. "Emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker”; iyiliğin hakim kılınması ve yaygınlaştırılması, kötülüğün önlenmesi, bu şekilde faziletli bir toplumun oluşturulması ve yaşatılması için gösterilen faaliyettir. Bu bakımdan cihadın bir türü olarak önem kazanmıştır. Şu ayet emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münkerin toplumsal bir görev olduğunu göstermektedir:

ARAŞTIRALIM

Furkan suresi 52. ayetindeki cihad kelimesinin anlamını tefsir kitaplarından araştırınız.

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ اُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Sizden öyle bir topluluk bulunsun ki -onlar insanları- İslam'a davet etsin; iyiliği emredip kötülükten sakındırsın. Onlar kurtuluşa erenlerdir."[5]

Din görevlileri halkla iç içedir. Beş vakit namazda, cami sohbetlerinde, cuma, bayram vaazı ve hutbelerinde halka doğrudan hitap etme imkânına sahiptirler. Din görevlilerinin İslamî değerleri ilmin ışığında insanlara sunmaları, iyiliği emredip onları kötülükten sakındırmaları gerekir.

LİSTELEYELİM

Bir davetçide hangi özellikler bulunmalıdır? Listeleyiniz.

- Yeterli ve doğru bilgiye sahip olmalıdır.
- Tatlı bir dil ve güzel bir üslup kullanmalıdır.
- ....
- ....
- ....

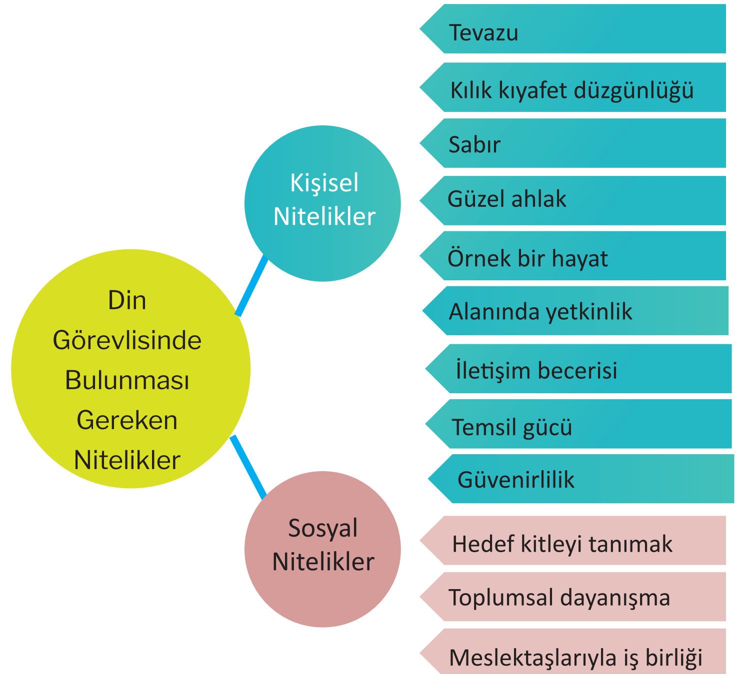
1.2. Din Görevlisinin Nitelikleri

Din, insanlara dünya ve ahirette nasıl mutlu olacaklarını, yaratılışlarındaki amacı, yaratana nasıl kulluk edeceklerini bildirir. Din hizmetlerinde görev alanlar, din ile insanlar arasında köprü vazifesi gören, dini doğru bir şekilde insanlara ulaştıran kişiler konumundadır. Bu bakımdan din hizmetlerinin toplumsal hayatta önemli bir yeri vardır.

Kur'an-ı Kerim'de dinî mesajların topluma ulaştırılmasıyla ilgili olarak Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hitaben şöyle buyurulur:

يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾

"Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik"[6] Bu konuda başka ayetler de vardır:

5 Âl-i İmran suresi, 104. ayet.
6 Ahzab suresi, 45-46. ayetler.

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا...

"Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık..."[7]

كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ

"Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz..."[8]

Hayber Kalesi'nin kuşatılması sırasında Hz. Ali (r.a.), "Hayber Yahudileriyle bizim gibi Müslüman oluncaya kadar savaşmalıyız." şeklinde öneride bulunmuştu. Bunun üzerine Resul-i Ekrem'in verdiği cevap irşadın İslam'daki önemini belirtmesi açısından dikkat çekicidir: *'Acele etme ya Ali! Hayber toprağına sükunetle gir, sonra onları İslam'a davet et. Şunu bil ki tek bir kişinin senin irşadınla Müslüman olması en değerli ganimet olan kızıl develerin sana verilmesinden hayırlıdır.''*[9]

Din görevliliğinin gerektirdiği bazı kişisel nitelikler vardır. Bunlar; görevini benimseme, görevin gerektirdiği bilgi ve beceriye sahip olma, ihlas ve samimiyet olarak ifade edilebilir.

Din görevlisinin mesleğini severek, isteyerek ve gönüllü olarak yapması, yaptığı işten haz duyması çok önemlidir. Mesleğini sevmeyen, görev ve sorumluluklarının farkında olmayan bir vaizin başarılı olması mümkün değildir. Görev bilinci, vaktini iyi planlamak ve değerlendirmek, sorumluluk alarak onu yerine getirmek demektir.

Görevi, insanlara dini anlatmak olan irşat görevlisinin, belli bir bilgi birikimine sahip olması, çokça okuması, kendini sürekli güncellemesi gerekir. Tefsir, hadis, fıkıh, kelam ve tasavvuf gibi temel İslamî ilimlerin yanında, güncel bilgi de son derece önemlidir. Günümüzde bilgi kanallarının çoğalması, bilgiye ulaşmanın kolaylaşması ile halkın bilgi ve öğrenim düzeyi yükselmektedir. Cemaatin giderek artan bilgi ve kültür düzeyi din görevlilerinin uzmanlık seviyesinin yüksek olması beklentisini artırmaktadır.[10]

TARTIŞALIM

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *'Allah Teâlâ'nın koymuş olduğu sınırlara uygun yaşayanlar ile bu sınırları ihlâl eden kimselerin durumu bir gemiye binmiş, gemi içerisindeki yerleri kura ile belirlenmiş iki grup insanın durumuna benzer. Bunlardan bir kısmı geminin alt tarafında, bir kısmı da üst tarafında yolculuk etmeye hak kazanmıştır. Alt kattakiler (su ihtiyaçlarını karşılamak için) üsttekilerin yanına giderler. (Bir süre sonra), '(Sudan) nasibimizi almak için (geminin altından) bir delik açsak da yukarıdakileri rahatsız etmesek.' derler. Eğer yukarıda bulunanlar aşağıdakilerin isteklerini yapmalarına izin verirlerse gemidekiler hep birlikte helâk olur. Fakat onlara engel olurlarsa hem onlar hem de kendileri kurtulur."*

Buhârî, "Şirket", 6.

Yukarıdaki hadis-i şerifte anlatılmak istenen nedir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

7 Bakara suresi, 143. ayet.
8 Âl-i İmrân suresi, 110. ayet.
9 Buhârî, "Cihâd", 102; Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 34.
10 Suat Cebeci, Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dinî İletişim, s. 171.

Din hizmetinin etkili ve verimli olabilmesi, din görevlisinin samimiyetiyle doğru orantılıdır. Samimiyetten uzak söz ve davranışlar, dış görünüş itibariyle ne kadar çekici olursa olsun, insanlar üzerinde etkili olmaz. Din görevlisi, söz ve davranışlarında sırf Allah'ın rızasını umarak hareket etmeli, yaptığı görevin karşılığında şahsi ve maddi bir çıkar beklememelidir. Ayrıca din görevlisi, her türlü gösterişten, yapmacık hareketlerden kaçınarak sözü, işi, giyim kuşamı, yeme içmesi, oturup kalkması itibarıyla ölçülü ve samimi olmalıdır.

Din görevliliğinin gerektirdiği bazı toplumsal özellikler:

Temsil Gücü: Her insan yaptığı işi veya mesleği temsil eder. Din görevlisi de İslam dinini, bütün Müslümanları, bağlı olduğu Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatını ve meslektaşlarını temsil eder. Din görevlisi toplumun rehberidir, önderidir, örnek alınan kişidir. Bu önemli bir sorumluluktur. Her din görevlisi bu sorumluluğun bilincinde olmalı ve buna uygun hareket etmelidir.

Din görevlisi kadın, erkek, çocuk, yaşlı ve genç, Müslüman veya Müslüman olmayan herkesle iyi iletişim kurabilmelidir.

Hedef Kitleyi Tanıma: Din hizmetlerini yürüten kişi muhatap kitleyi iyi tanımalıdır. Muhataplar tanınınca, onlara söylenecek sözleri ve üslubu tespit etmek kolaylaşır. Bu, doktorun hastasını yakından tanıması, bilmesi gibidir. Ezbere reçete yazılamayacağı gibi ezbere vaaz ve nasihat da edilemez. Peygamberimiz, sahabilere şu tavsiyede bulunmuştur: *'Sizden kim halka namaz kıldırırsa namazı (kısa) tutsun. Zira cemaatte zayıf, engelli, hasta ve ihtiyaç sahibi olanlar vardır…'*[11] irşat görevlisi muhataplarının dinî hayatlarında değişim olup olmadığını tespit etmelidir. Ayrıca başarısını halkın dinî duygularının gelişimine göre ölçmelidir.

Toplumsal Dayanışma: Birlikte yaşamanın getirdiği sevinçlerin paylaşılması ve sıkıntıların giderilmesindeki iş birliğine toplumsal dayanışma denir. Din görevlileri toplum içerisinde bunu teşvik etmeli, kendileri de bu dayanışmada yer almalıdır. Ayrıca din görevlilerinin hizmet alanını cami ile sınırlamayıp toplumun her alanına hizmet götürmesi gerekir. Örneğin, mahallesinde bulunan hastayı ilk önce din görevlisi ziyaret etmeli ve cemaati de buna teşvik etmelidir.

İletişim Becerisi: Din görevlisi kadın, erkek, çocuk, yaşlı ve genç, Müslüman veya Müslüman olmayan herkesle iyi iletişim kurabilmelidir. İnsanlar arası iletişimi sağlayan selam, güler yüz, güzel söz söyleme, tevazu ve cömertlik gibi özelliklere sahip olmalıdır. İletişimi bozan bencillik, gurur, kibir, öfke, yalan gibi olumsuz durumlardan da kaçınmalıdır. Beden dilini iyi ve yerinde kullanmalıdır. İnsanları oldukları gibi kabul etmeli, onlara değer vermeli ve kimseyi dışlamamalıdır.

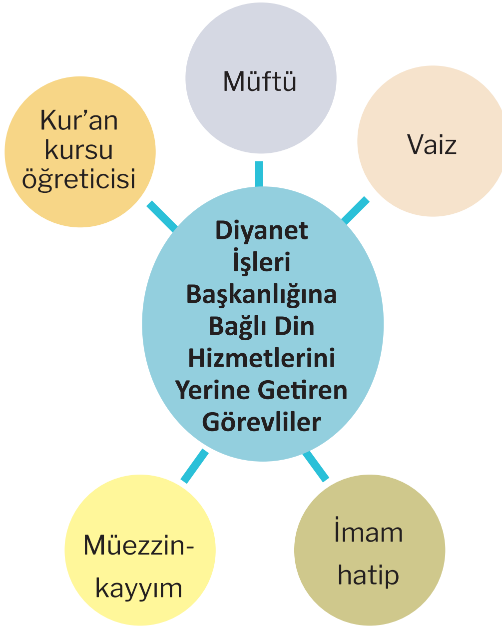

İnsanlar arası iletişimde selam, güler yüz, güzel söz söylemek önemlidir.

11 Buhârî, "Ezân", 62; Müslim, "Salât", 186.

Güvenilirlik: Din hizmetinde bulunan kişinin hedef kitlesinde istenen etkiyi meydana getirebilmesi, güvenilir bir kişi olmasına bağlıdır. Bu yüzden peygamberler en güvenilir insanlardır. Peygamberimiz de kendisine inanan inanmayan herkesin güvenini kazanmıştı. Yüce Allah Peygamber'inin bu durumu hakkında şöyle buyurmuştur; **"...Ben sizin için güvenilir bir nasihatçiyim."**[12] İrşat görevlisi, sadece mahalle ve cami ile bağlantılı bir noktada değil, hayatın her alanında söyleyecek sözü olan düşünce insanı, adeta bir kanaat önderi olabilmelidir.

Meslektaşlarıyla İş Birliği: Din görevlisi, üstlendikleri hizmetlerdeki verimliliği artırmak ve toplumsal problemleri çözmek için meslektaşlarıyla iş birliği yapmalı, örnek bir dayanışma sergilemelidir.

1.3. Din Hizmetlerinde Görevler

Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak din hizmetlerini yerine getiren görevliler şunlardır: Müftü, vaiz, imam hatip, müezzin-kayyım, Kur'an kursu öğreticisi.

1.3.1. Müftülük ve Vaizlik

Dinî bir konu hakkındaki soruya verilen cevaba "fetva" denir. Müftü ise "fetva veren" yani fıkhi bir meselenin dinî hükmünü açıklayan kimsedir. Müftü, "helaldir", "haramdır", "caizdir", "caiz değildir", "bu işin dinî hükmü şudur" gibi ifadelerle hükümleri nakleder veya açıklar. Bu sebeple fetva vermek sorumluluk gerektiren bir iştir. Bu görevi yapacak kimsenin Kur'an ve sünnetin genel ve özel hükümleri ayrıca şer'i delillerden hüküm elde etme yöntemi konusunda yeterli bilgiye sahip olması gerekir.[13] Kur'an-ı Kerim'de yeterli bilgiye sahip olmadan dinî konularda hüküm vermenin ağır bir vebal olduğu bildirilmiştir:

PAYLAŞALIM

İl veya ilçe müftülüklerinden randevu talep ederek "müftülük" görevi ile ilgili bir röportaj yaparak sınıfınızda arkadaşlarınızla paylaşınız.

وَلاَ تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ اَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا حَلاَلٌ وَهٰذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ اِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لاَ يُفْلِحُونَ

"Dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak, 'Bu helaldir, şu da haramdır.' demeyin, çünkü Allah'a karşı yalan söylemiş olursunuz. Şüphesiz Allah'a karşı yalan uyduranlar hiçbir zaman kurtuluşa eremezler."[14]

12 A'raf suresi, 68. ayet.
13 Fahrettin Atar, İslam Adliye Teşkilatı, s. 117-126; Ahmet Yaman, Fetvâ Usûlü ve Âdâbı, s. 20.
14 Nahl suresi, 116. ayet.

Vaaz, “iyiliklere teşvik, kötülüklerden sakındırmak maksadıyla kalpleri yumuşatıcı ve dinî vazifeleri yerine getirmeye özendirici bir üslup ile öğüt vermektir”. Vaaz eden kimseye “vaiz” denir. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı vaizler cami ve mescitler ile diğer mekânlarda toplumu dinî konularda bilgilendirmek, irşat, rehberlik, inceleme ve araştırma yapmakla görevlidir. Günümüzde vaiz olabilmek için erkeklerde ilahiyat alanında doktora yapmış olmak veya Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı ihtisas kursunu başarıyla tamamlamak, bayanlarda ise ilahiyat fakültesi mezunu olup Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan sınavdan başarılı olma şartı aranmaktadır.

Ülkemizde din hizmetlerini kanunen Diyanet İşleri Başkanlığı yürütmektedir.

PAYLAŞALIM

İl veya ilçe müftülüklerinde görev yapan vaiz ve vaizelerle "vaizlik" görevinin dinî ve sosyal yönü hakkında bir röportaj yaparak sınıfınızda arkadaşlarınızla paylaşınız

1.3.2. İmam Hatiplik ve Uygulaması

İmam, kendisine tâbi olarak namazı birlikte kılan, topluluğun (cemaat) önüne geçip namaz kıldıran kişiye denir. Bu göreve imamlık veya imamet adı verilir. Hatip, topluluk karşısında etkili ve güzel konuşan, cuma ve bayram namazlarında hutbe okuyan kişidir. Ülkemizde her iki görevi birlikte yürüten din görevlisine imam hatip denir.

Dinimizde günde beş vakit namazın cemaatle eda edilmesi teşvik edilmiştir. Haftada bir cuma namazı ve senede iki kez olan bayram namazlarının cemaatle kılınması bu namazların şartlarındandır.

Böylece müminlerin birbirleriyle görüşmeleri, yardımlaşmaları amaçlanmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) cemaatle kılınan namazın, tek başına kılınan namazdan yirmi beş veya yirmi yedi derece daha faziletli olduğunu belirtmiştir.[15] Kendisi de müminlere cemaatle kılınan farz namazlarda imamlık yapmıştır. Raşid halifeler de bu görevi yerine getirmişlerdir.

PAYLAŞALIM

"...Kur'an'ı en iyi okuyanınız imam olsun."

Ebu Davut, "Salât", 61.

Hadiste vurgulanmak istenen nedir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Fıkıh literatürüne göre imamın ergin (bâliğ), belli bir akli olgunluk düzeyine ulaşmış (âkil) erkek ve Müslüman olması şarttır. Ayrıca fıkhî manada engelli olmaması gerekir. Zira engeli olan kimse, engeli olmayan kişiye imam olamaz. İmamlık yapabilmek için namaz sahih olacak kadar Kur'an'ı ezbere okuyabilmek (kıraat) şarttır. İmamlığa en layık kimseler arasındaki sıralamada namazla ilgili fıkhi hükümleri bilmek, Kur'an'ı düzgün okumak gibi özellikler dikkate alınır. İmamın cemaat içerisinde en zayıf kişiyi gözeterek namaz kıldırması sünnettir.

İmamlar cami ve mescitlerde cemaate namaz kıldıran din görevlileridir.

İmam hatipler cami ve mescitlerde din hizmetlerini yürütmek ve dinî konularda toplumu bilgilendirmekle görevlidir. İçinde beş vakit namaz ve cuma namazı kılınan ve hatibin hutbe okuması için minber bulunan ibadet yerine cami denir. Türk toplumunda içinde ibadet edilen küçük yerlere mescit denir.[16]

15 bk. Buhârî, "Ezân", 30.
16 Komisyon, Dini Terimler Sözlüğü, s. 233.

PAYLAŞALIM

Çevrenizde bulunan bir camide görev yapan imam hatiplerle "imamlık" görevinin gerektirdiği mesleki yeterlilikler konusunda bir röportaj yaparak sınıfınızda arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.3.3. Müezzinlik ve Uygulaması

Müezzin, "ezan okuyan, kamet getiren" demektir. Müslümanlar günde beş defa ezanla namaza davet edilir. Ezanı oluşturan cümleler İslam'ın temel ilkelerini ifade eder. Hz. Peygamber (s.a.v.), çeşitli hadislerinde müezzinlik görevinin önemini ve ezan okumanın faziletini belirtmiştir. Bir hadisinde müezzinliğin önemine işaret ederek şöyle buyurmuştur: *'İnsanlar müezzinlik yapmanın ve ilk safta bulunmanın ne kadar sevap olduğunu bilselerdi buna ulaşmak için kuraya başvururlardı."*[17]

RÖPORTAJ YAPALIM

Bir imam hatiple görüşerek görevleri ile ilgili röportaj yapınız.

Başka bir hadisi şerifte ise "*Müezzin, sesinin (ulaştığı yer) genişliğinde mağfirete erişir. Kuru-yaş ne varsa ona şahidlik eder."*[18] buyurulmuştur.

Müezzinlik ilk defa Medine döneminde gündeme gelmiştir. İlk müezzin, ezan ve kameti sevgili peygamberimizden öğrenen Hz. Bilal-i Habeşi'dir (r.a.). Müezzinlik görevi Medine'de Hz. Bilal-i Habeşi (r.a.) ve Hz. İbn Ümmü Mektum (r.a.), Kuba'da Hz. Sa'd b. Âiz el-Karaz (r.a.) ve Mekke'de Hz. Ebu Mahzure (r.a.) tarafından yerine getirilmiştir. Müezzinler bir arada bulundukları vakit Bilal (r.a.) birinci, Ebu Mahzure (r.a.) ikinci, İbn Ümmü Mektum (r.a.) üçüncü müezzin sayılırdı.[19]

Minare ezanın daha geniş kitlelere ulaşması için camilere bitişik olarak yapılan mimari bir yapıdır.

Klasik Fıkıh kitaplarına göre ezan okuyacak kimsenin temyiz çağına gelmiş, erkek, akıllı, takva sahibi olması gerekir. Müezzinin gür ve güzel sesli olması, ezanı ayakta ve yüksekçe bir yere çıkıp dinleyenlerin tekrarına imkân verecek şekilde yavaş okuması müstehaptır.[20] Ezan abdestli okunmalıdır. Ezan ve kamette müezzin ayakta kıbleye doğru yönelir. "Hayye ale's-salâh" derken sağa, "Hayye ale'l-felâh" derken sola döner. Ezanı minareden okuyorsa, sağ taraftan sol tarafa doğru dolaşarak okur. Sesinin gür çıkması için iki parmağıyla veya eliyle kulağını kapatır.

17 Buhârî, "Ezân", 8.
18 Buhârî, "Ezân", 5; Nesaî, "Ezân", 14; İbn Mace, "Ezân", 5.
19 Fatih Koca, "Hz. Peygamber'in Müezzinleri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 300-304.
20 Vehbe ez-Zühaylî, el-Fıķhü'l-İslâmî ve Edilletüh, C 1, s. 533-562.

Eskiden camilerin bakım ve temizliği ile görevli kişilere “kayyım” denilirdi. Günümüzde camilerde ezan okumakla görevli olan müezzinler aynı zamanda caminin bakım ve temizliğinden de sorumlu oldukları için görev kadroları “müezzin-kayyım” olarak isimlendirilmiştir. Müezzin-kayyımlar, cami ve mescitlerde din hizmetlerini yürütmek ve dinî konularda toplumu bilgilendirmekle görevlidir. Müezzin-kayyımlık mesleği, “müezzin-kayyım” ve “başmüezzin” kariyer basamaklarına ayrılır. Adaylık dönemini başarıyla tamamlayanlar mesleğe müezzin-kayyım olarak atanır.

PAYLAŞALIM

Çevrenizde bulunan bir camide görev yapan müezzin-kayyımlarla "müezzinlik" ve "imamlık" görevlerinin benzer ve farklı yönleri hakkında bir röportaj yaparak sınıfınızda arkadaşlarınızla paylaşınız

1.3.4. Kur’an Kursu Öğreticiliği ve Uygulaması

Kur’an öğretimi Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde başlayan ve günümüze kadar devam eden bir gelenektir. Peygamberimiz Kur’an-ı Kerim okumayı öğrenmek ve öğretmenin önemi hakkında şöyle buyurmuştur: *‘Sizin en hayırlınız Kur’an’ı öğrenen ve öğretendir.”*[21] Müslümanların, ibadetlerini yerine getirebilecek kadar Kur’an ezberlemeleri ve onu rehber edinebilecek kadar anlamını bilmeleri gerekmektedir.

YORUMLAYALIM

‘Ezanı işittiğiniz zaman, müezzinin söylediğini tekrar edin!”

Buhârî, "Ezân", 7.

Yukarıda yer alan hadis-i şerifi yorumlayınız.

Kur’an okumayı öğretmek ve Kur'an-ı ezberletmek amacıyla İslam tarihinde ilk dönemlerden itibaren kurumlar oluşturulmuştur. Ülkemizde Kur’an Kursları; Kur’an-ı Kerim’i usulüne uygun olarak okumayı, ibadetler için gerekli sure, ayet ve duaları öğretmek, hafızlık yaptırmak, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatı hakkında bilgiler vermek amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Bu kurslarda eğitim ve öğretim faaliyeti için görevli olan kişiler “Kur’an kursu öğreticisi” olarak isimlendirilir. Kur’an kursu öğreticiliği; adaylık döneminden sonra “Kur’an kursu öğreticisi”, “Kur’an kursu uzman öğreticisi” ve “Kur’an kursu başöğreticisi” kariyer basamaklarına ayrılır.

PAYLAŞALIM

Bir müezzinle görüşerek onun görevleri hakkında bilgi alınız. Edindiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Din görevlisi cami dışındaki bazı ortamlarda da din hizmetlerini yerine getirmektedir. Bu kapsamdaki resmî görevlerden biri cezaevi din görevliliğidir. Cezaevlerinde din hizmetleri Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülmektedir. Din görevlileri cezaevlerinde mahkumlara “Din ve Ahlak Bilgisi” dersi adı altında hizmet vermektedir. Bu dersin yanında isteyen mahkumlara Kur’an öğretmekte, ilmihal bilgilerini vermekte ve namaz kılmayı öğretmektedirler. Ayrıca din görevlileri önemli gün ve gecelerde mahkumların katıldıkları mevlit merasimleri düzenlemektedirler.

21 Buhârî, "Fezâilü’l-Kur’an", 21.

"Kur'an-ı Kerim-i öğrenmek büyük küçük her müslümanın görevidir.

Aile danışma merkezleri, yaşlı dayanışma merkezleri, çocuk ve gençlik merkezleri, toplum merkezleri, bakım ve rehabilitasyon merkezleri, kreş ve gündüz bakımevleri, huzurevleri, yetiştirme yurtları ve çocuk yuvaları gibi sosyal hizmet kurumlarında da din hizmeti verilmektedir. Din görevlisi cami dışında gönüllü olarak hasta ziyareti ve cezaevi ziyaretlerinde bulunmalı, huzur evleri ile sevgi evleri gibi mekânlarda da gönüllü hizmetler yapmalıdır. Bu ortamlarda bulunan kişileri manevi bakımdan motive ederek onlara moral vermelidir. Böylece manevi desteğe muhtaç kimseler yalnız olmadıklarını hisseder ve sıkıntılı zamanlarında kendilerine moral verecek gönüllü din görevlisinin yardımıyla hayata daha sıkı tutunmaya çalışır.

PAYLAŞALIM

Çevrenizde bulunan bir Kur'an kursunda görev yapan Kur'an kursu öğreticileri ile Kur'an kursu öğreticiliğinin Kur'an-ı Kerim öğretiminde gerekli olan becerileri hakında bir röportaj yaparak sınıfınızda arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Din Hizmetlerini Zorlaştıran Sorunlar

Bir meslek ve hizmet alanı olarak din hizmetlerini zorlaştıran ve engelleyen bazı sorunlar vardır. Bu sorunlar bazen din görevlisinin kendisinden bazen cemaatten veya ortamdan kaynaklanabilir. Din görevlisinden kaynaklanan eksiklikler şunlardır:

Din görevlisinin bilgi yetersizliği: Bilgi eksikliği din hizmetlerini zorlaştıran en önemli sorundur. Dinî konularda yeterli bilgi sahibi olmayanların insanları yanlış düşüncelere yönlendirmeleri kaçınılmazdır. Bu nedenle din görevlisi temel dinî bilgiler ve genel

SÖYLEŞİ YAPALIM

Bir Kur'an kursuna giderek orada yapılan eğitim-öğretimle ilgili Kur'an öğreticisiyle söyleşi yapınız.

kültür bakımından yeterli donanıma sahip olmalıdır. “Yarım doktor candan, yarım hoca dinden eder.” atasözü bu gerçeği ifade etmektedir. Kur’an-ı Kerim’de bilgi sahibi olmanın önemine şu şekilde işaret edilmektedir:

... قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ
وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ...

“De ki bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?...”[22]

YORUMLAYALIM

“Hafızasında Kur’an’dan hiç ezber bulunmayan kişi harabe olmuş bir ev gibidir.”

Tirmizi, "Sevabu'l-Kur'an", 18.

Hadisinden yola çıkarak Kur’an öğrenmenin önemini yorumlayınız.

Din görevlisinin Mesleğine gereken önemi vermemesi: Din görevlisinin mesleğini gereği gibi temsil edememesi, kendisine yakışmayan ortamlarda ve davranışlarda bulunması da din hizmetlerinin yerine getirilmesine engel olan hususlardan biridir. Bir dediği diğerini tutmayan, gösterişçi, dedikoducu insanların yaptıkları dinî iletişimden faydalı sonuçlar beklenemez. Bu gibilerin dinî anlatmaları insanların dine karşı güvenlerinin sarsılmasına sebep olabilir. Ayrıca davetçinin görev alanını cami ile sınırlı tutup toplumun her kesimi ile yeterli derecede iletişim kurmaması da önemli sorunlardan birisidir. Din hizmetlerini zorlaştıran sebeplerden bazıları da cemaatten kaynaklanmalıdır.

“İslam ilim öğrenmeye büyük önem vermektedir.

Cemaatten kaynaklanan sorunlar: Cemaati oluşturan kitle farklı yaş, cinsiyet ve kültür seviyesine sahiptir. Bu farklılıklara göre beklentiler de değişebilmektedir. Cemaati oluşturan insanlardan bazılarının zihnini meşgul eden özel ilgi alanları vardır. Konuşmayı dinlerken kendi ilgi alanına denk düşen nokta üzerinde yoğunlaşırlar. Zihinlerindeki bilgiyle uyuşmayan ifadeleri eleştirmeye çalışırlar. Bu tür sorunların önüne geçmek için din görevlileri, insan ilişkileri, iletişim bakımından, sosyal ve kültürel bakımdan kendilerini geliştirmelidir.

PAYLAŞALIM

Bir din görevlisi ile din hizmetlerinde karşılaştıkları zorluklar ve çözüm önerileri hakkında konuşunuz. Edindiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Din görevlisi bilgi yetersizliği ve cemaatten kaynaklanan sorunların dışında ortamdan kaynaklanan problemlerde din hizmetlerini zorlaştırabilir.

22 Zümer suresi, 9. ayet.

Ortamdan kaynaklanan sorunlar: Din hizmetlerini zorlaştıran sorunlardan bazıları da ortamdan kaynaklanır. Din hizmetlerinin gerçekleştiği ortam ortaya konan faaliyetin başarılı veya başarısız olmasında önemli bir etkiye sahiptir. Hizmetin sunulduğu yerin fiziksel konumu ve nitelikleri yani büyüklüğü ve biçimi, rengi, sessiz ya da gürültülü olması, ses düzeni gibi özellikler o mekân içindeki din hizmetini etkiler. Isınma ve aydınlanma sorunları bulunan, rutubetli, havasız mekânlarda kaliteli bir din hizmeti yerine getirilemez. Din görevlisi bu hususları göz önünde bulundurmalı ve din hizmetlerini yerine getirirken ortamın özelliklerine dikkat etmelidir. Örneğin camiyi daha ferah, temiz ve kullanışlı hâle getirmek için gerekli önlemleri almalıdır.

3. Din Hizmetlerinde Hedef Kitle

Din hizmetlerinde hedef kitle; yaş, akıl seviyesi, eğitim düzeyi, öğrenme isteği, cinsiyet ve diğer özellikleri itibariyle birbirinden farklı kişi ve gruplardan oluşmaktadır. Bu kişiler camilerde gerçekleştirilen vaaz, hutbe, yaz kursları, sohbet ve akşam kursları gibi faaliyetlerle dinî ve sosyal konularda bilgilendirilmektedir. Din hizmetlerinde muhatap kitlenin yapısal özellikleri, düşünce ve beklentileri bilindiği takdirde bu hizmetin sunumu kolaylaşır.

PAYLAŞALIM

Camide namaz kılarken sizi rahatsız eden durumlar neler oluyor? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Şehrin merkezi ile kenar semtlerdeki cemaat, kentteki ile köydeki cemaat, üniversitelerin olduğu bir bölge ile mahalle camiindeki cemaat, beş vakit namaza gelen cemaat ile cuma ya da bayram cemaati farklıdır. Genç, orta yaşlı ve yaşlı kişilerin değişik beklentileri vardır. Yaşlılar sordukları sorulara verilecek cevapların genellikle "doğru-yanlış", "helal-haram", "caiz-caiz değil" gibi kısa ve kesin ifadelerden oluşmasını bekler. Gençler ise genelde hükümlerin arkasındaki hikmeti öğrenme arzusunda olur.

LİSTELEYELİM

Bir yere din görevlisi olarak ilk defa gitseniz öncelikle neler yaparsınız? Listeleyiniz.

- Kendimden önceki görevlilerle görüşürüm.
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

Ayrıca, yaşlılar daha çok kıssa ve menkıbe anlatılmasını beklerken, gençler günlük hayatta uygulanabilecek bilgiler beklemektedir. Din görevlisi, cemaatini tanımalı, onların ihtiyaç ve beklentilerine doğru karşılık vermeye çalışmalıdır. Din görevlisi herkesle sevgi ve saygıya dayalı, seviyeli bir iletişim kurmalıdır. Karşısındaki insanları dikkatli bir şekilde dinlemeli ve anlamaya çalışmalıdır.

4. Din Hizmetlerinde İletişim

İletişim; duygu, düşünce veya bilgilerin çeşitli yollarla başkalarına aktarılmasıdır. İletişim ve konuşma becerileri din hizmetlerinde önemli yer tutmaktadır. İçeriğini dinî mesajların oluşturduğu iletişime "dinî iletişim" denir. Başta peygamberlerin yaptıkları tebliğ faaliyetleri olmak üzere, dini yayma, yaşatma amacıyla yapılan her türlü eğitim-öğretim, irşat faaliyeti dinî iletişim örnekleridir.

Dinî iletişim, özellikle din görevlileri ve din eğitimcileri aracılığıyla yoğun olarak sürdürülen bir süreçtir. Camilerde okunan hutbeleri, yapılan vaazları, kitle iletişim araçları kanalıyla yapılan sözlü ve yazılı dinî yayınları, seminer ve konferansları, okullarda ve Kur'an kurslarında verilen dersleri dinî iletişim kapsamında değerlendirebiliriz.[23]

YAZALIM

"...*Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun!"* (Buhârî, Nikâh 80, Edeb 31, 85, Rikak 23; Müslim, Îmân 74, 75.) **hadisinden hareketle "Din Hizmetlerinde İletişim" konusunu içeren kısa bir metin yazınız.**

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

4.1. İletişimin Temel İlke ve Unsurları

İletişimi meydana getiren unsurlar sırasıyla; kaynak, ileti, kanal ve alıcıdır. İletilmek istenen mesajı uygun kanallar vasıtasıyla alıcıya göndererek iletişim sürecini başlatan kişi kaynak konumundadır. Kaynak; inanılırlık, güvenilirlik, uzmanlık, saygınlık, sevilme gibi özelliklere sahip olmalıdır. Böylece alıcılar üzerinde istenen yönde tutum ve davranış değişikliği meydana getirebilir.[24] Bilgi, duygu, düşüncelerin alıcıya gönderilmek üzere kaynak tarafından kodlanmış hâline "mesaj" denir. Mesajı kaynaktan alıcıya ulaştıran araç ise "kanal"dır. Mesajın kaynaktan alıcıya ulaşmasını sağlayan kanallara "iletişim araçları" denir. Alıcı, mesajı alan kişi ya da kişilerdir. Alıcılar dinleyiciler olabileceği gibi okuyucular da olabilirler.

---

23 Mevlüt Kaya, Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum, s.75.
24 Mevlüt Kaya, Din Eğitiminde İletişim ve Dinî Tutum, s.78-83.

Günümüzde din hizmeti sunan kişiler dinin mesajlarını hedef kitleye ileten birer kaynak konumundadır. Bu sebeple din görevlisi, daha önce peygamberler tarafından yerine getirilen çok değerli bir hizmet yaptığının bilincinde olmalıdır. Ayrıca yaşı, cinsiyeti ve ırkı ne olursa olsun herkese sevgi, saygı ve şefkat gösterip samimi davranışlar sergilemelidir.

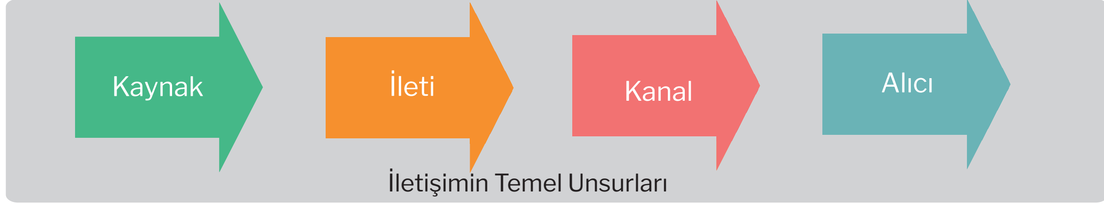
BELİRTELİM

Sınıf ortamında iletişimin temel unsurlarının karşılıkları nelerdir? Belirtiniz.

Din hizmetlerinde mesaj (ileti); dinleyenlere ulaştırılmak istenen dinî bilgi, inanç, duygu ve tutumdur. Alıcı konumunda olanlar ise camide cemaat, cami dışında ise ortama uygun muhatap kitledir. Mesaj, alıcının enerjisini harekete geçirecek duygular meydana getirmeli, sorumluluk bilinci oluşturmalı ve bunu tutum ve davranışa dönüştürebilmelidir.[25] Konuşmacının, konunun içeriğine göre somut örnekler vermesi, karşılaştırma yapması, yapılan araştırmalara, uzman görüşlerine yer vermesi mesajın kolay anlaşılmasını sağlayacaktır.

DRAMA YAPALIM

İmam ile cemaat arasındaki iletişim nasıl olmalıdır? Drama yaparak gösteriniz.

İletişimin Temel Unsurları

4.2. Dinî İletişimde Üslup

Dinî iletişimde en etkili yol, sözlü iletişim; yani konuşma yoludur. Kur'an bu yolla indirilmiş ve yayılmıştır. Sözlü anlatımda cümlelerin düzgün kurulması ve anlaşılır olması iletişimi kolaylaştırır. Sözcükleri doğru seslendirme konuşmanın etkisini, güzelliğini artırır. Din hizmeti sunan kimselerin konuşmaları, dinleyenlerin rahatsız olmayacağı bir üslupta olmalıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.), inkârcıları muhatap alırken onlarla medeni ilişkiler kurmuş; kendileriyle ölçülü, nezaketli, saygılı bir üslupla konuşmuştur. İnsanları sevmek, muhataba değer vermek, saygı duymak üslup ve tavrımızı doğal bir güzelliğe kavuşturur.

Hitabette içeriği güzel bir şekilde takdim etmenin yollarından biri de sesi etkili bir şekilde kullanmaktır. Ses insanın kişiliğini yansıtır ve dalgınlık, korkaklık çekingenlik, kibirlilik gibi birçok kişilik özelliğini ortaya koyar. Dinlediğimiz kişinin sesi bize onun karakteri konusunda ipuçları sunar. Dinî hitabette üslup zenginliği için zengin bir kelime dağarcığına sahip olmalıyız. Ayrıca belli kelimeleri tekrarlamaktan kaçınmalıyız. Günlük dilde karşılığı bulunmayan, hedef kitle tarafından açıkça anlaşılamayan üst düzey bir dil kullanmamalıyız.

25 Mevlüt Kaya, Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum, s. 85.

Allah Teala Hz. Musa (a.s.) ve Hz. Harun'u (a.s.) Firavun'a gönderirken yumuşak bir üslup kullanmalarını tavsiye etmiş ve şöyle buyurmuştur:

فَقُولَا لَهُ قَوْلاً لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى

"Ona (Firavun'a) yumuşak söz söyleyin. Belki o, nasihat dinler veya Allah'tan korkar."[26]

Hz. İbrahim'in (a.s.) babasına hitap tarzını nakleden ayetlere baktığımızda onun da yumuşak bir üslup kullandığını görmekteyiz. Meryem suresinin 42-45. ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s.) **"Babacığım, babacığım..!"** şeklinde hitap ederek nezaket, saygı ve tevazu üslubunu benimsemiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) insanları Allah yoluna davet ederken, son derece nazik ve sevecen bir tavırla hareket etmiştir. Bir kimsede hoşlanmadığı bir şey gördüğünde yüzüne vurmamış, onu insanlar arasında utandırmamıştır. Onun tebliğ metodunu şu hadis özlü bir şekilde anlatmaktadır: *'Allah bütün işlerde yumuşak davrananları sever."* [27]

NOT EDELİM

Konuşmayı daha etkili ve güçlü kılan önemli unsurlar şunlardır:

- İşitilebilirlik
- Akıcılık
- Telaffuz
- Ses tonu ve vurgular
- Kelime hazinesi
- Üslup
- Konuya vakıf olmak
- Zamanlama
- Güncellik

4.3. Dinî İletişimde Beden Dili

İnsanlar arasındaki iletişimde beden dilinin önemli bir yeri vardır. El, kol, baş ve vücudun diğer kısımları ile yapılan, sözlü mesajı destekleyici bedensel mesajlara "beden dili" adı verilir. Beden dili jest ve mimiklerle gerçekleşir. Baş, el-kol, ayak-bacak hareketleri ya da bedenin tümünün kullanımı jestleri oluşturur. Yüz kaslarının herhangi bir anlamı ifade etmek için kullanımı ise mimikleri meydana getirir.

Beden dili sözlü mesajı güçlendirir, anlamı kuvvetlendirir. Gündelik yaşantımızda çoğu kez farkında olmadan beden dilini kullanır, olaylara ve durumlara bedensel tepkiler veririz. Asık surat, çatık kaş, düşük omuz sıkıntılı olduğumuzu belli ederken; gözlerin ışıl ışıl olması, hafif tebessüm ve hareketlilik, mutlu olduğumuzu gösterir.

Dinî iletişimde kullanabileceğimiz bazı jestler şunlardır: Yüce Allah'tan veya gökyüzünden bahsederken sağ elin işaret parmağı uzatılıp kol dikey olarak kaldırılabilir. Dinleyicilere söz yöneltilecekse, sağ elin işaret parmağı uzatılırken, kol da dinleyicilere doğru tutulabilir ve vücut hafifçe öne doğru eğilebilir. Bir şeyin tartılmasını veya karşılaştırmayı anlatmak için terazinin iki kefesinin inip çıkmasından hareketle örnekler verilebilir. Bir şey doğrulanırken veya yemin edilirken sağ el açık olarak göğsün üzerine konulabilir. Büyük bir şey anlatılırken her iki kol yukarıya kaldırılarak birbirinden

26 Tâhâ suresi, 44. ayet.
27 Buhârî, "İsti'zân", 22; Ebû Dâvûd, "Edeb", 11.

uzaklaştırılabilir. Avuç içleri birbirine yaklaştırılarak darlık, uzaklaştırılarak genişlik anlatılabilir.[28]

Yersiz el, kol hareketleri ve gereksiz yüz ifadeleri, ciddiyetten uzak yapmacık tavırlar, konuya olan dikkatin dağılmasına, hatta hatibin komik duruma düşmesine neden olabilir. Sunum sırasında sesi gereğinden fazla yükseltmek vücudu, elleri ve kolları normalin ötesinde hareket ettirmek doğru değildir.

İletişimde beden dili çok önemlidir.

Dinî iletişimde kıyafetin rolü de çok önemlidir. Bir din görevlisi söze başlamadan önce, dış görünüşü, tavır ve davranışlarıyla dinleyenler üzerinde etki bırakır. Hz. Peygamber (s.a.v.), giyim ve kuşamı etkili bir şekilde kullanmış; güzel giyinmesiyle içinde yaşadığı toplumda iyi bir izlenim bırakmıştır. Hatip, toplumun orta düzeyini aşmayacak şekilde güzel giyinmeli, saçı, sakalı düzgün taranmış olmalı, vücut temizliğine dikkat etmelidir.

4.4. Din Hizmetlerinde İletişim Sorunları

İletişim, tek yanlı bir faaliyet değildir. Din hizmetleri yerine getirilirken bazı sorunların çıkması doğaldır. Din görevlileri din hizmetini yaparken iletişim kurmak zorunda oldukları her yaş ve kültür seviyesinden insanla karşılaşabilirler. Cemaatin yapısı, eğitim düzeyi, sosyal statüsü, ekonomik durumu, yaşı gibi faktörler iletişimi büyük ölçüde etkiler. Örneğin cemaatin bir kısmı çocukların gürültülerini bahane ederek onların camiye gelmemelerini, bir kısmı ise mutlaka gelmelerini ister. Bir kısmı namazların uzatıldığından, bir kısmı ise kısa tutulduğundan şikâyet edebilir. Din görevlisinin anlattıklarından bir kısmı memnunken bir kısmı şikâyetçi olabilir.

28 Nüzhet Şenbay, Söz ve Diksiyon Sanatı, s. 13. s. 57-58.

BİLGİ KUTUSU

Kişilerle yüz yüze iletişimimizde beden dilinin çok önemli rolü vardır. Yüz yüze iletişimin yapılandırılmasında ortalama olarak sözcükler %10, ses tonu %30 ve beden dili %60 oranında rol oynar. Bu oranlar kişiler arası ilişkilerin ve iletişim ortamının özelliklerine göre artma ve eksilme gösterse de beden dilinin iletişimdeki rolünü reddedilemez bir biçimde ortaya koymaktadır.

Doğan Cüceloğlu, İnsan ve Davranışı, s. 274.

Cemaat arasında bulunan bazı kişiler hurafeler karışmış, sağlam bilgi temeline dayanmayan bir din anlayışına sahip olabilir. Ayrıca mesajların sadece bir kısmını algılayan, konuşmanın içinden bir veya birkaç cümleyi çekip alarak yanlış anlamaya müsait kişiler de olabilir.

Cemaat arasındaki bazı kişi ya da kesimler din görevlisine karşı önyargılı ve olumsuz tutum içinde olabilir. Bu kişiler, dinî iletişim yoluyla verilen her türlü mesajı yanlış anlamaya, yanlış yorumlamaya hazırdırlar.

Camiler cemaatin din görevlisi ile buluştuğu mekanlardır.

Din görevlisinin, din hizmetleri alanında ortaya çıkabilecek sorunları aşabilmesi için bazı yeterlilikleri kazanmış olması gerekir. Örneğin, cemaatin yapısından haberdar olmak, iletişim tekniklerini bilmek ve becerilerini artırmak üzere çalışmak bu yeterliliklerden bazılarıdır.

Din görevlisi cemaatten gelecek sorulara karşı hazırlıklı ve anlayışlı olmalıdır. Cemaatiyle iyi bir iletişim kurması için bazı cümleleri yerinde ve zamanında kullanması önemlidir. “Sizi ve gayretlerinizi takdir ediyorum.”, “Acaba sizin düşünceniz nedir?”, “Lütfen!”, “Teşekkür ederim.” gibi sözler, cami görevlisiyle cemaat arasında sevgi, saygı ve hoşgörüye dayalı bir iletişimin kurulmasına yardımcı olur.

BİLGİ KUTUSU

Kişiler arasında sorun olacak davranış ve tutumlar:

- Aşırı genelleme
- Ötekileştirme
- Kişiselleştirme (üzerine alma)
- Mutlakçılık (“meli”-”malı” konuşma)
- Zorlayarak değiştirme gayreti
- Taassub

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

İletişimde dili ve beden dilini kullanırken etkili olup olmadığınızı anlamak için kendinizi değerlendiriniz.

Bunun için aşağıdaki yargılardan size uygun olan seçeneklere (X) işareti koyunuz.

Öz değerlendirme	Bunu çok iyi yapabiliyorum	Bunu kısmen yapabiliyorum	Bunu yapamıyorum
Söylediklerimi karşımdakiler kolayca anlayabiliyor.			
Düşüncelerimi açık ve etkili bir biçimde belirtebiliyorum.			
Sözcükleri telaffuz ederken dil yanlışları yapmıyorum.			
Sesimi, duygu ve düşüncelerimi zenginleştirecek bir yönde kullanabiliyorum.			
Akıcı bir biçimde konuşabiliyorum.			
Konuşmalarımda beden dilini etkili bir şekilde kullanabiliyorum.			
Anlattıklarımın önemine, değerine inanıyorum.			
Beni dinleyenlerin ilgisini dağıtacak, ayrıntılardan kaçınabiliyorum.			
Sözü başka alanlara kaydırıp konunun dışına çıkmıyorum.			

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. İrşat, tebliğ ve davetin genel ilkeleri nelerdir? Açıklayınız.
2. Din hizmetlerini zorlaştıran ve engelleyen sorunlar nelerdir? Sıralayınız.
3. Din görevliliğinin gerektirdiği özellikler nelerdir? Yazınız.
4. Din hizmetlerinde kendini ve hedef kitleyi tanıma niçin önemlidir? Belirtiniz.
5. Din hizmetlerinde iletişimin önemi nedir? Açıklayınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

6 Aşağıdakilerden hangisi din görevlilerinin sorumluluklarından birisi <u>değildir</u>?

A) Namaz vakitlerinde camide bulunmak.
B) İnsanların bütün sorunlarına çözüm üretmek.
C) İnsanları irşat etmek.
D) İsteyenlere Kur'an okumayı öğretmek.
E) Söz ve davranışlarıyla insanlara örnek olmak.

7. Aşağıdakilerden hangisi din hizmetlerini zorlaştıran ve engelleyen sebeplerden biridir?

A) Din görevlisinin kendini geliştirmesi
B) Mesleki alanla ilgili eksikliklerini tamamlamak için çok okuması
C) İnsanlarla iyi iletişim kurması
D) Görevini aksatmaması
E) İnsanların her işine karışması

8. Aşağıdakilerden hangisi iletişimin temel unsurlarından <u>değildir</u>?

A) Kaynak
B) Alıcı
C) Mesaj
D) Kanal
E) Zorlama

9. Aşağıdakilerden hangisi din görevlisinin sorumluluklarını yerine getirirken dikkat etmesi gereken özelliklerinden biri <u>değildir?</u>

A) Kendini ve hedef kitleyi iyi tanımalıdır.
B) Temsil gücüne sahip olmalıdır.
C) Meslektaşlarıyla işbirliğine önem vermelidir.
D) Muhataplarına yaklaşmada resmi davranmalıdır.
E) İletişim becerilerine sahip olmalıdır.

C. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanı "D", yanlış olanı "Y" ile işaretleyiniz.		
Doğru mu? (D) Yanlış mı? (Y)		Duygu ve düşüncelerin anlaşılmasında cümleler değil, beden dili esastır.
		İrşat, hakkı ve hakikati anlatmak, İslam esaslarını öğretmektir.
		Din hizmeti, dinî konularda kişilerin ve toplumun ihtiyacı olan ve onlara yararlı olacak işlerin yapılmasıdır.
		Din hizmetlerini zorlaştıran ve engelleyen sorunların hepsi cemaatten kaynaklanır.
		Din görevlisinin iyi hizmet verebilmesi, hizmet verilecek birey ve toplumu yani hedef kitleyi iyi tanımasına bağlıdır.

Ç. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen ifadelerden uygun olanları ile doldurunuz.		
Boşlukları dolduralım	İmam müezzin hatip imamlık din görevlisi Diyanet İşleri Başkanlığı iletişim tebliğ	Din hizmetleri ile ilgili görevleri yerine getirenlere .... denir.
		Cemaatle kılınan namazlarda kendisine uyulan kişiye ...., yapılan bu göreve ...., ezan okuyana ...., topluluk karşısında etkili ve güzel konuşana ise .... denir.
		Ülkemizde din hizmetlerini .... yürütmektedir.
		Bilgi, düşünce, duygu, tutum ve davranış biçimlerinin, bir insandan diğerine aktarılması sürecine .... denir.

2.ÜNİTE

DİNÎ HİTABET

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Duygu ve düşüncelerinizi muhataplarınıza nasıl ifade edersiniz? Açıklayınız.
2. Bir konferans, sempozyum veya panele katıldıysanız gözlemlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. Dinî hitabette konuşmacıda hangi özelliklerin olması gerektiğini defterinize yazınız.
4. Hutbe kitaplarından seçtiğiniz bir hutbeyi üslup ve içerik açısından inceleyiniz.

1. Din Hizmetlerinde Hitabet ve Önemi

İnsanı diğer canlılardan ayıran en temel özellik düşünmesi ve düşüncelerini dil aracılığıyla ifade edebilmesidir. İnsanlar için bilgi ve görgü kadar, güzel konuşmak da önemlidir. Güzel ve etkili konuşma becerisine **hitabet**, bu beceriye sahip olan kişiye ise **hatip** denir. Hatip, yazılı bir metinden hareketle ya da herhangi bir hazırlık yapmadan, bilgi birikimini kullanarak içinden geldiği gibi irticâlî konuşma da yapabilir. Bir konunun yazılı değil de sözle ifade edilmesini belirtmek için "irticâlî" ifadesinin yanında "şifahi" kavramı da kullanılabilir.

DEĞERLENDİRELİM

"Mümin kullarıma söyle; en güzel sözü söylesinler..."

İsrâ suresi, 53. ayet.

Yukarıdaki ayeti din hizmetlerinde hitabetin önemi açısından değerlendiriniz.

Din hizmetleri alanında görev yapan kişilerin de fikir ve duygu yönünden etkili olabilmeleri için hitabet sanatını iyi kullanmaları gerekir. Hitabet kurallarını uygulayan bir din görevlisi muhatapları tarafından sevilir ve sözü dinlenen etkili bir kişi olur.

Yüce Allah (c.c.), Kur'an-ı Kerim'in bir öğüt olduğunu şu ayette ifade etmektedir:

هٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ

"Bu (Kur'an), insanlar için bir açıklama, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için bir hidayet ve bir öğüttür."[1]

Kur'an-ı Kerim'de ilahi mesajın insanlara ulaştırılmasına ilişkin pek çok ayette peygambere hitaben, "tebliğ et," "ilet," "çağır," "söyle," "haber ver," "bildir", "anlat," "öğüt ver," "uyar," "hatırlat" ve "tavsiye et" gibi emirler yer almıştır. Rabbimiz, en güzel biçimde konuşulmasını ve insanları birbirine düşürecek, kavgalara sebep olacak kaba, çirkin sözlerden kaçınılmasını emretmektedir.

وَقُلْ لِعِبَادِى يَقُولُوا الَّتِى هِىَ اَحْسَنُ اِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا

"Kullarıma söyle: "En güzel sözü söylesinler." Çünkü şeytan aralarına girer. Doğrusu şeytan, insanın apaçık düşmanıdır."[2] Görüldüğü gibi burada tatlı sözün, iyi ve etkili konuşmanın önemine dikkat çekilmiştir. Bazen bir çift söz, büyük kavgalara neden olurken, bazen de düşman kişileri dost hâline getirir.

Allah Resulü (s.a.v.) kendisine peygamberlik görevi verildiğinde içinde yaşadığı toplum edebiyat ve belagat alanında üstün bir seviyede idi. Sözün az ve öz olması, yerli yerinde söylenmesi önem-

1 Âl-i İmran suresi, 138. ayet.
2 İsrâ suresi, 53. ayet.

seniyordu. Peygamberimiz de dine davet esnasında muhataplarını etkileyip ikna etmek için hitabet sanatını en etkili şekilde kullanmıştır. Peygamberliğin ilk yıllarında,

وَاَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْاَقْرَبِينَ **"En yakın akrabanı uyar!"[3]**

mealindeki ayet gelince Safâ tepesinde yaptığı İslam'a davet konuşması dinî hitabetin en güzel örneklerinden biridir. Hz. Peygamber (s.a.v.), kendisi Arap dilini güzel konuştuğu gibi ashabını da düzgün konuşmaya teşvik eder, ifade hatalarını düzeltir, insanın güzelliğinin dil ve ifadesinde olduğunu söylerdi. Hitap ettiği kişilerin akıl ve kültür düzeyine uygun ifadeler kullanır, ashabının da böyle yapmasını isterdi.

Peygamberimizin metodunu sürdüren din görevlileri için dinî hitabet etkili bir hizmet aracıdır. Konuşmacı insanların akıl ve duygularına hitap ettiğinin farkında olmalıdır. Halk arasında "Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır." şeklinde bir söz vardır. Yunus Emre'nin "Söz ola kese savaşı! Söz ola bitire başı" mısraları da konuşmadaki üslubun önemine işaret etmektedir. Dinî gerçeklerin doğru algılanabilmesi için açık ve anlaşılır bir şekilde sunulması gerekir. Bu bakımdan din hizmeti yürütenler sözlerin en güzeli olan Allah'ın kelamını duyururken hitap ve üslubun da en güzelini seçmelidir. Dilin inceliklerini dikkate almalı, abartılı konuşmalardan kaçınmalıdır.

Peygamberimiz de *'İfadenin öylesi vardır ki büyüleyici bir etkiye sahiptir."[4]* buyurarak sözün etkisine ve önemine işaret etmiştir. Sözün güzelliğini gösteren işaretlerden biri de usanç verecek kadar uzun olmamasıdır. Allah Resulü (s.a.v.) bir başka hadislerinde ise çok konuşan kişinin hata yapma ihtimalinin bulunduğuna işaret ederek şöyle buyurmuştur: *'Allah'ı anmak, Hakk'a çağrı ve batıldan sakındırma vasfını taşımayan bütün sözler hiç şüphesiz insanın lehine değil aleyhinedir."[5]*

PAYLAŞALIM

Din hizmetlerinde hitabetin önemini belirten bir kompozisyon yazarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

DEĞERLENDİRELİM

Söz ola kese savaşı
Söz ola bitire başı
Söz ola ağılı aşı
Bal ile yağ ede bir söz
...
Kişi bile söz demini
Demeye sözün kemini
Bu cihân cehennemini
Sekiz uçmağ ede bir söz

Yunus Emre
(www.yunusemre.gov.tr)

Yukarıdaki dizeleri din hizmetlerinde hitabetin önemi açısından değerlendiriniz.

3 Şuarâ suresi, 214. ayet.
4 Buhârî, "Nikâh", 47, "Tıb", 51.
5 Tirmizi, "Zühd", 63.

2. Dinî Hitabetin İlkeleri

Dinî hitabet tebliğ, davet, vaaz, irşat vb. uygulamaları kapsayan çok yönlü bir faaliyettir. Din görevlileri, muhataplarına aktardıkları mesajın anlaşılması ve benimsenmesi için çalışırlar. Bu yüzden hitabet tekniklerini doğru ve etkin bir şekilde kullanmaları gerekir. Kur'an-ı Kerim'de ve Allah Resulü'nün (s.a.v.) sünnetinde bu yeteneğin nasıl kullanılması gerektiğine dair bazı ilkeler yer almaktadır.

DEĞERLENDİRELİM

"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur."

Fussilet suresi, 34. ayet.

Yukarıdaki ayeti din hizmetlerinde hitabetin önemi açısından değerlendiriniz.

Kur'an-ı Kerim'de Hitabet İlkeleri

Kur'an-ı Kerim hitabet ile ilgili belli başlı ilkeler ortaya koymuştur. Bu ilkeler, tebliğ, davet ve irşat gibi görevlerde özenle dikkat edilmesi gereken ilahî emirler içermektedir. Kur'an da yer alan ilkelerden bazıları şunlardır:

Etkili ve güzel konuşmak: İnsanları düşünmeye yöneltmek, müjdelemek, uyarmak, soru-cevap tekniğini kullanmak, söz-davranış uyumu, muhatabın duygularına hitap etmek, muhataba olumlu yaklaşmak.

Dinî hitabette olumlu neticeler alabilmek için insanları etkileyecek, onların vicdanlarını harekete geçirecek, dokunaklı sözlere ihtiyaç vardır. Kur'an-ı Kerim'de;

... وَقُلْ لَهُمْ فٖى اَنْفُسِهِمْ قَوْلاً بَلٖيغًا

"...Onlara öğüt ver ve onların içlerine tesir edecek söz söyle!"[6] buyrularak konuşmanın tesirli olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu nedenle hatip konuşmasında akıcı ve etkileyici bir üslup kullanmalıdır.

6 Nisa suresi, 63. ayet.

İnsanları düşünmeye yöneltmek: Kur'an-ı Kerim insanların düşünme ve akletme duygularına sık sık vurgu yapmakta, verdiği örneklerle akla ve düşünmeye yöneltmektedir. Kur'an'da düşünmenin anlamına en yakın terimler tefekkür ve akıldır.

اَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِى مَلَكُوتِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ...

"Onlar göklerdeki ve yerdeki sınırsız hükümranlık ve düzene bakmıyorlar mı?..."[7]

اَفَلَا يَنْظُرُونَ اِلَى الْاِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ

"Bakmıyorlar mı deveye, nasıl yaratılmış!"[8]

اِنَّ فِى خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِأُولِى الْاَلْبَابِ
اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِى خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ...

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde aklıselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır. Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler..."[9] mealindeki ayetlerde tefekkürün önemi açıkça vurgulanmaktadır.

DEĞERLENDİRELİM

'Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız. Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz."

Buhârî, "İlm", 12.

Yukarıdaki hadisi din hizmetlerinde hitabetin önemi açısından değerlendiriniz.

Müjdeleyici olmak: Yumuşak ve tatlı sözün yanında, muhatabı sevindirici, özendirici bilgiler ve muhataba müjde vermek hitabet sanatı açısından önemlidir. Kur'an-ı Kerim'de

وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُولٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيّنَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ
وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ اُولٰئِكَ رَفِيقًا

"Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!"[10] buyrularak insanlara müjdeler verilmektedir. Yararlı işlere karşılık olarak sunulan cennet ve cennetteki güzellikler de bu müjdeleyici hitap içinde yer alır.

7 A'raf suresi, 185. ayet.
8 Gâşiye suresi, 17. ayet.
9 Âl-i İmrân suresi, 190-191. ayetler.
10 Nisâ suresi, 69. ayet.

Uyarıcı olmak: Her insan müjdeden, mükafattan ve güzel sözden aynı oranda etkilenmeyebilir. Bu yüzden insanlara bazı konuların olumsuz yönleri de gösterilmelidir. Emredilen hususlar yapılmadığı takdirde verilecek cezalar ve musibetler de hatırlatılmalıdır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerde müjde ile uyarı ve korkutma, cennet ile cehennem dengeli bir şekilde kullanılmıştır.

Soru-cevap tekniği: Bir konuya dikkat çekmek amacıyla soru sormak ve cevabını muhataptan istemek bir hitabet tekniğidir. Bu şekilde anlatılmak istenen konu daha kolay bir şekilde sunulmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de geçen **"Ey insanlar! Sizi acı bir azaptan kurtaracak ticareti size göstereyim mi? Allah'a ve elçisine inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır."**[11] ayet-i kerimesi soru cevap tekniğine örnek olarak verilebilir.

Söz ve davranış uyumu: Kur'an-ı Kerim'de, İsrailoğulları âlimlerinin ilahi mesajı okuyup gerçeği bildikleri hâlde kendilerini unutarak sadece diğer insanlara erdemli olmayı emretmeleri eleştirilmiştir.[12] İslamiyet'in insanların gönlünde yer etmesi, yayılması ve evrensel bir din hâline gelmesinde başta Peygamber Efendimiz olmak üzere sözleriyle fiilleri uyumlu olan Müslümanların önemli rolü olmuştur. Özellikle büyük halk kitleleri, teorik bilgilerden çok örnek Müslümanlardan etkilenerek İslam dinini benimsemiştir.

Muhatabın duygularına hitap etmek: Kur'an'da muhatabın duygularına yönelerek, onun kalbinin kazanılması hedeflenmiştir. Allah Teâla ilahlık iddiasında bulunan Firavun'a karşı Hazreti Musa'yı tebliğ göreviyle gönderdiği zaman bile ona yumuşak söz söylemesini emretmiştir:

اِذْهَبَا اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰى فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى

"Firavun'a gidin; çünkü o azdı. Ona yumuşak söz söyleyin; belki öğüt alır veya korkar."[13] Ayrıca Kur'an'ı Kerim'de Hz. İbrahim'in (a.s.) oğluna "yavrucuğum"; babasına da şirkin yanlışlığını ve tevhide yönelmesinin gerekliliğini anlatırken "babacığım" diye söze başlaması[14], Hz. Yusuf'un (a.s.), babası Yakub'a, "babacığım" şeklinde hitap etmesi[15], Hz. Lokman'ın (a.s.) oğluna nasihat ederken, "yavrucuğum" ifadesini kullanması,[16], duygulara hitap etmenin ve karşı tarafı etkilemenin örnekleridir.

DEĞERLENDİRELİM

"Hz. Ali (r.a.) diyor ki; (Dini konularda) insanlara anlayacakları şeyleri aktarın (yadırgayacakları türden bilgileri bırakın) Allah ve resulünün yalanlanmasını ister misiniz?"

Buhârî, "İlim", 49.

Yukarıdaki hadisi hitabette soru-cevap metodunun dinî hizmetlerindeki önemi açısından değerlendiriniz.

11 Saff suresi, 10-11. ayetler.
12 bk. Bakara suresi, 44. ayet.
13 Tâhâ suresi, 43-44. ayetler.
14 bk. Meryem suresi, 42-45. ayetler.
15 bk.Yusuf suresi, 100. ayet.
16 bk. Lokman suresi, 13, 16, 17. ayetler.

Muhataba yumuşak davranmak: Kur'an-ı Kerim'de dinî tebliğde bulunan kişinin muhatabına olumlu bir şekilde yaklaşması emredilmektedir. Allah Teala Peygamber Efendimiz'e hitaben şöyle buyurmuştur:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ...

"Allahın rahmeti sebebiyledir ki sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılıp giderlerdi... "[17]

BULALIM

Kur'an-ı Kerim'de birçok hitap cümlesi yer almaktadır. Bunlardan birkaç tanesini bularak yazınız.

- "Ey İman Edenler!..."
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

Sünette Hitabet İlkeleri

Hz. Peygamber (s.a.v.) konuştuğu dilin bütün inceliklerine vâkıf olarak insanlarla iletişim kurmuştur. Kullandığı kelimeler son derece pürüzsüz ve kulağa hoş gelecek şekilde idi. Hızlı konuşmaz, açık ve tane tane konuşurdu. Hatta dinleyen kişi sözünü hemen ezberleyebilirdi.[18] Sahabe-i kiram, onun konuşmasının her dinleyenin rahatlıkla anlayabileceği şekilde açık olduğunu ifade etmiştir.[19]

Peygamberimiz (s.a.v.) konuşmalarında muhatabın anlayış ve kavrayış seviyesini dikkate alırdı. Kendi seviyesinde olmayan bir konuşmayı takip etmek dinleyiciye bıkkınlık verir. Kavrayamayacakları bir konu karşısında, insanın şüphe ve tereddüt içinde kalması ve yanlış anlaması mümkündür. Konuşmacı dinleyiciye göre bir üslup tercih etmelidir. Rasulullah (s.a.v.) muhatabının durumuna göre uzun-kısa, basit-edebi olabilecek ifadeler seçer, maksadını muhatabının anlayacağı şekilde anlatırdı.

17 Âl-i İmran suresi, 159. ayet.
18 bk. Buhârî, "Menâkıb", 23.
19 bk. Ebû Dâvûd, "Edeb", 18.

Az sözle çok mana ifade etmek Peygamberimizin en belirgin özelliklerindendir. Bu özellik **"cevâmiu'l-kelim"** sözüyle ifade edilir. Allah Resulü (s.a.v.), diğer peygamberlerden farklı olarak sadece kendisine verilen özellikleri saydığı bir hadiste "*Ben cevâmiu'l-kelim ile gönderildim...*"[20] buyurmuştur. Cevâmiu'l-kelim niteliğine sahip pek çok hadisten birkaçı şunlardır:

"*Sana şüpheli geleni bırak, şüphe vermeyene bak!*" [21]; "*Sizden biriniz kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe iyi mümin olamaz.*"[22]; "*Dünyaya iltifat etme ki Allah seni sevsin; insanların eline bakma ki halk seni sevsin.*" [23]; "*Allah'a inandım de, sonra da dosdoğru ol!*"[24]

Hz. Peygamber (s.a.v.) hiçbir zaman yaldızlı sözler söyleyerek gerçekleri abartmayı ve insanların takdirini kazanmayı amaçlamamıştır. Din hizmeti yürütenler de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu üslubunu örnek almalı ve "edebiyat yapmak" diye tabir edilen bir duruma düşmemelidirler.

PANO HAZIRLAYALIM

Peygamberimizin (s.a.v.), cevâmiü'l-kelim diye adlandırılan hadislerine örnekler bulunuz. Bulduğunuz örneklerle bir pano oluşturunuz.

- "Ameller niyetlere göredir..." (Buhârî, "Bed'u'l-vahy", 1.)
- "Sarhoşluk veren her şey haramdır." (Buhârî, "Eşribe", 4.)
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

Allah Resulü (s.a.v.) konunun daha iyi anlaşılması için konuşmalarında çeşitli örneklere ve benzetmelere yer verirdi. Bir defasında şöyle buyurmuştur: '*Cimri ile cömerdin hâli şu iki kişinin durumuna benzer: İkisinin de üzerinde göğüslerinden köprücük kemiklerine kadar uzanan çelik zırh vardır. Cömert olan kişi her sadaka verişinde zırhı genişleyerek vücudunu kaplar, parmaklarını örter, hatta yerde sürünen zırh ayak izlerini siler. Cimri de sadaka vermeye niyetlendikçe zırhının halkaları bedenini sıkar, adam bunları genişletmeye çalışsa da halkalar genişlemez.*"[25] Bir diğer hadisinde ise kalbinde Kur'an'dan ayetler bulunmayan kişinin durumunu harap bir eve benzetmiştir. [26]

20 Buhârî, "Cihad", 122.
21 Buhârî, "Büyû", 3.
22 Buhârî, "Îmân", 7; Müslim, "Îmân", 71, 72.
23 İbn Mâce, "Zühd", 1.
24 Müslim, "Îmân", 62.
25 Buhârî, "Zekât", 28, "Cihad", 89; Müslim, "Zekât", 76, 77.
26 bk. Tirmizi, "Fezâilü'l-Kur'an", 18.

Hz. Peygamber (s.a.v.), iyice anlaşılmasını istediği sözleri dikkat çekmek ve akılda kalmasını sağlamak için üç defa tekrar ederdi. Mesalâ bir defasında, ashabının önünde ayağa kalkmış ve üç defa ''Ey insanlar, aşırılıktan kaçının."[27] ifadesini kullanmıştır. Veda haccındaki hutbesinde "Ey insanlar! Yarın beni size soracaklar, ne diyeceksiniz?" diye sormuş, sahabe-i kiramın: "Allah'ın elçiliğini yerine getirdin, vazifeni hakkıyla yaptın, bize öğütte bulundun, diye şahitlik ederiz." demeleri üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): "Şahid ol yâ Rab! Şahid ol yâ Rab! Şahid ol yâ Rab!" buyurmuşlardır.[28] Hatta namaz kıldırırken dahi dikkat çeken ayetleri bazen iki, bazen de üç defa tekrarlamıştır. Din görevlisi de hitabet sırasında sık olmamak şartıyla önemli sözleri tekrarlayabilir. Böylece aktarılan mesajlar dinleyenler tarafından daha iyi anlaşılmış olur.[29]

İnsanlara hitap ederken söze onların ilgisini çekecek bir ifade ile başlamak edebi sanatlardan biri olarak kabul edilir. Hz. Peygamber (s.a.v.) sözlü iletişimde dikkat çekici başlangıç ifadelerine yer vermiştir. Yemin, bir ifadeyi üç defa tekrar etmek, soru sorma gibi yöntemleri söze başlarken uygulamıştır. [30]

İLKELER ÇIKARALIM

"Allah'a yemin ederim ki iman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olmazsınız! Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz şeyi haber vereyim mi? Aranızda selamı yaygınlaştırın!"

Müslim, "İman", 93.

Peygamberimiz (s.a.v.) , ***'Vallahi iman etmiş olmaz. Vallahi iman etmiş olmaz. Vallahi iman etmiş olmaz."*** buyurdu. Sahabiler: "Kim iman etmiş olmaz, Ya Resulallah?" diye sordular. Peygamberimiz, ***'Yapacağı fenalıklardan komşusu güven içinde olmayan kimse!"*** buyurdu.

Buhârî, "Edeb", 29.

Yukarıdaki hadislerden hitabete dair ilkeler çıkarınız.

- Muhataplarına soru sorma ortamı oluştururdu.
- ....
- ....
- ....

Allah Resulü (s.a.v.) önemli ya da anlaşılması zor meselelerde konuşmalarına soru sorarak başlamıştır. Bu aynı zamanda iletişime zemin hazırlayan bir yöntemdir. Resul-i Ekrem (s.a.v.) bir gün, "*Müflis kimdir, bilir misiniz?*" diye sormuş, ashap, "*Bize göre müflis parası ve malı tükenen kimsedir.*" şeklinde cevap vermiş, bunun üzerine Resulullah şöyle demiştir: "*Ümmetimin müflisi kıyamet gününde namazı, orucu ve zekâtı ile gelen, fakat buna sövmüş, şuna iftira etmiş, onun malını yemiş, öbürünün*

27 İbn Mâce, "Zühd", 28.
28 Buhârî, "İlim", 4.
29 bk. Tirmizî, Menâkıb, 9; İbn Mâce, Zühd, 28.
30 bk. Tirmizî, İlim, 6; Müslim, Îmân, 98; Buhârî, Hac, 132.

kanını dökmüş, diğerini dövmüş olan kimsedir. Sonunda sevaplarından şuna buna dağıtılır. Eğer sevapları borcunu ödemeden tükenirse alacaklılarının günahlarından alınıp ona yüklenir ve neticede ateşe atılır." [31] Bir defasında da Hz. Muaz'a (r.a.): *'…"Yâ Muâz! Allah'ın kulları üzerinde, kulların da Allah'ın üzerinde hakkı nedir bilir misin?' buyurdu. Ben: 'Allah ve Resulü bilir.' dedim. Gerçekten Allah'ın kulları üzerindeki hakkı: Allah'a ibadet etmeleri ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Kulların Allah üzerindeki hakkı ise ona hiçbir şeyi ortak koşmayan kimseye azab etmemesidir.' buyurdular…"*[32]

Hz. Peygamber (s.a.v.) konuşma sırasında zaman zaman jest ve mimiklerini kullanmış, bu sayede muhataplarının anlattığı konuyu daha iyi kavramalarını amaçlamıştır. Resulullah (s.a.v.) bir defasında "*Mümin diğer mümin için parçaları birbirine perçinlenmiş bina gibidir.*" buyurmuş, ardından da (bunu açıklamak için) parmaklarını birbirine kenetlemiştir.[33] Bir başka zaman ise "*Yetimi koruyup kollayan kişi ile ben, cennette şu ikisi gibiyiz.*" buyurmuş, işaret ve orta parmağını göstermiştir.[34]

Peygamberimiz (s.a.v.), konuşmalarında zamanlamaya dikkat ederdi. Her işinde olduğu gibi vaazlarında da kolaylığı tercih eder, dinleyenleri bıktırmayacak şekilde kısa konuşur, vaazları belli günlerde yapardı. Her perşembe günü halka vaaz veren Abdullah b. Mes'ud bunu her gün yapmasını isteyenlere, "*Resulullah bize bıkkınlık gelebileceği endişesiyle özel vaaz zamanı ayırırdı, ben de size bıkkınlık vermemek için uygun vakitleri gözetiyorum.*" demiştir.[35]

İnsanların hatalarını yüzüne karşı söylemez, onları küçük düşürmez, onlara olumlu ve yapıcı bir üslupla hitap ederdi. Vaaz ve nasihatte doğrudan muhatabı suçlamak yerine dolaylı ifadelerle konuşurdu ve hataları düzeltirdi. "Bazılarına neler oluyor ki..."[36] şeklinde uyarıda bulunurdu. Yine Hz. Ayşe'nin anlattığına göre herhangi bir kimse hakkında olumsuz birşey anlatıldığında "Falan kimseye ne oluyor ki!" demez, "Bazılarına ne oluyor ki şöyle şöyle diyorlar!"[37] şeklinde hitap ederdi.

LİSTELEYELİM

Aşağıdaki boşluklara Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hitabet ilkelerini listeleyiniz.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hitabet ilkeleri

İnsanlara olumlu ve yapıcı bir üslupla hitap ederdi.
....
....
....
....
....
....

31 Müslim, "Birr", 59.
32 Müslim, "İman", 48-49-50.
33 Buhârî, "Mezâlim", 5.
34 Buhârî, "Edeb", 24.
35 Buhârî, "İlim", 11, 12; Müslim, "Münâfikûn", 82-83.
36 Müslim, Fedail, 127.
37 Ebu Davud, Edep, 5.

3. Dinî Hitabette Planlama ve Uygulama

Dinî hitabetin en önemli iki alanı olan hutbe ve vaazlarda sunum öncesi plan yapma ve uygulama sırasında belli ilkelerin göz önünde bulundurulması önem arzetmektedir.

3.1. Amaç ve Konu Belirleme

Dinî hitabette hazırlık sürecinin ilk basamağı konu seçimidir. Konu seçiminde İslam inanç esasları, ibadet ilkeleri ve ahlaki öğütlere öncelik verilebilir. Ayrıca belirli günler, geceler, çözümüne dinin katkısı öngörülen güncel sorunlar, cemaatin ihtiyaçları ve beklentileri dikkate alınır. Cemaatin bilgi ve kültür seviyesi, ilgi, istek ve ihtiyaçları, bölgenin örf, âdet ve gelenekleri de göz önünde bulundurulabilir. Özellikle cuma ve bayram gibi günlerde, gelişen olaylara dinî bakış açısı verebilecek bir konu belirlenebilir. Örneğin, eğitim-öğretim yılının başladığı hafta eğitimin önemi, camiler haftasında caminin sosyal hayattaki yeri gibi konular seçilebilir.

Konuyu hutbe ve vaazın süresi dikkate alınarak sınırlandırmak gerekir. Örneğin, kutlu doğum haftasında “Peygamberimizin Hayatı” şeklinde genel bir konunun yerine “Bir eş olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)” gibi sınırlı bir konu seçilebilir. Kişi ve kurumları hedef alan, toplumun birlik ve bütünlüğünü bozacak ve yanlış anlaşılmalara yol açacak konular seçilmemelidir.

3.2. Plan Yapma

Dinî hitabet için hazırlanan konudan cemaatin istifade edebilmesi için hutbe ve vaazlarda belirli bir plan çerçevesinde sunum hazırlığı yapmak gerekir.

Vaaz planı hazırlama:

Vaaz ortalama 30 - 45 dakikalık bir konuşmadır. Bu tür bir konuşmanın, iyi hazırlanmış bir planı olmalı ve hatip bu plana göre hareket etmelidir. Hitabeti çok güzel olsa bile vaiz, vaazını önceden hazırlamalıdır. Böylece cemaat de konuyu derli toplu bir şekilde kolaylıkla anlayabilir. Plan yapan bir vaizin kendine güveni tam olur.[38]

Bir vaaz planı; “giriş”, “gelişme”, “sonuç” olmak üzere üç bölümden oluşabilir:

NOT EDELİM

Vaaz Planının Bölümleri:

- Giriş Bölümü: Besmele, Hamd, Salât, dua, ayet ve hadis ile konuya başlamak,
- Gelişme Bölümü: Konunun açıklanması ve örneklendirilmesi,
- Sonuç Bölümü: Ana fikrin özetlenmesi, hatırlatmalar ve dua ile vaazın bitirilmesidir.

38 Mustafa Yeşilyurt, Vaaz Kılavuzu, s. 47.

Vaazın giriş bölümüne Allah'a (c.c.) hamd, Peygamberimiz'e (s.a.v.) salât-u selam içeren bir dua ile başlanır. Daha sonra, bir ayet ve hadis ile konu belirtilir. “Değerli Kardeşlerim!”, “Muhterem Cemaat”, “Aziz Müminler” gibi bir hitap cümlesiyle başlanabilir. Ayrıca bu cümleler vaaz esnasında yeri geldikçe tekrar edilebilir. Konu takdim edilirken sebebi de belirtilir. Örneğin, “Muhterem Müslümanlar! Ramazan ayına yaklaşmamız dolayısıyla vaazımızda, oruç ibadetinden bahsedeceğiz.” denilerek vaazın konusu hatırlatılır. Güncel bir olaya atıfta bulunarak konuya girmek de mümkündür. Uzun girişlerden sakınmalı hemen vaaza başlanmalıdır. Kırk dakikalık bir vaazda giriş bölümüne beş dakika ayrılabilir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

"Hutbemizin konusu .... hakkındadır." ifadesi hatalıdır. Çünkü "konusu" ile "hakkındadır" kelimeleri aynı şeyi ifade etmektedir.

Gelişme bölümü, vaazın süre ve içerik olarak en yoğun bölümüdür. Cemaatin ilgi ve dikkatinin konuşma süresince sürdürülebilmesi kolay değildir. Burada vaizin bilgi, beceri ve deneyimi ile vaaz için yapmış olduğu hazırlık büyük önem taşımaktadır. Bu bölümde ayet ve hadisler ışığında konu ortaya konulmalıdır. Örneğin oruç ibadetinden bahsederken Bakara suresinin 183-185. ayetlerine Peygamber Efendimizin samimi bir inançla Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak üzere Ramazan ayını oruçlu geçirenin günahlarının bağışlanacağını ve oruçluların cennette yüksek derecelere nail olacaklarını haber verdiği hadisleri zikredilebilir.[39] Orucun insan davranışları üzerindeki etkileri anlatılır. Ayrıca konuyla ilgili ortaya çıkması muhtemel olan sorulara ve konuya ilişkin görüşlere yer verilmelidir. Vaazın gelişme bölümünde hedef davranışlar dikkate alınarak konunun toparlanması için belirli aralıklarla özetler yapılmalıdır. Böylece camiye sonradan gelenlerin konuya intibak etmeleri de sağlanmış olur. Gelişme bölümüne 40 dakikalık bir vaazda 30 dakika ayırmak uygundur.

Sonuç bölümünde, vaazın konusuyla ilgili düşüncelerin kısa bir özeti yer almalıdır. Vaaz ile hedeflenen davranışların gerçekleşmesinin temenni edildiği, cemaat için güzel dileklere yer verilen kısa bir dua ile vaaz bitirilmelidir. 40 dakikalık bir vaazda sonuç bölümüne 5 dakika ayrılabilir. Vaaz, ezanla birlikte sonlandırılmalıdır. Dolayısıyla ezan okunmadan önce konu özetlenip vaaza son verilmeli ve cemaatin ezanı dinlemesine imkân tanınmalıdır. Vaaz süresi içerisinde konu mutlaka tamamlanmalı, yarım bırakılmamalıdır. Konuyu yarım bırakıp “Konumuza gelecek derste, gelecek vaazımızda devam edeceğiz.” demek uygun değildir.[40]

Bir hutbe planı şu şekilde hazırlanabilir:

Hitap cümlesi: “Muhterem Müslümanlar”, “Aziz müminler” “Değerli Din Kardeşlerim” gibi cemaatin dikkatini çekebilecek iyi bir hitap cümlesiyle hutbeye başlanmalıdır. Bu hitap cümleleri paragraf aralarında dikkati toplamak için tekrar edilebilir.

39 bk. Buhârî, "Savm", 2, 4, 8, 9; Nesâî, "Sıyâm", 39.
40 Mustafa Yeşilyurt, Vaaz Kılavuzu, s. 48.

Konunun takdimi: “Hutbemiz .... Hakkındadır” veya “Hutbemizde .....konusunu ele alacağız” gibi bir takdim cümlesiyle hutbe konusu zikredilebilir.[41] Ancak konunun bildirilmemesi, merak uyandırması bakımından daha uygundur. Konunun adı belirtilecekse hangi amaçla ele alınacağının belirtilmesinde yarar vardır. Örneğin, “Muhterem Müslümanlar! Bu hafta okullarımız eğitim-öğretime başlayacağı için hutbemizde de İslam dininin ilme verdiği önemi ele alacağız.” diyerek hutbenin konusu belirtilir.

Giriş bölümü: Bu bölümde konunun önemini işaret eden güncel ya da İslam tarihiyle ilgili çok kısa bir olay anlatılabilir ve böylece dinleyenlerin dikkati konuya çekilmiş olur. Giriş; bir soru cümlesi, hutbenin içeriğinin güncel konularla ilişklendirilmesi, cemaati ilgilendiren hususun problem olarak ortaya konulması şeklinde de olabilir.

Gelişme bölümü: Bu bölümde konu ayetlere ve sahih hadislere dayanarak anlatılır. Zikredilen hususların yerine getirilmesinin ya da getirilmemesinin fayda ve zararları aktarılır. Somut örnekler verilerek konu günlük hayatla ilişkilendirilir. Toplumdaki uygulama ve yansımalar vurgulanır, topluma gerekli uyarı ve öğütlerde bulunulur.

Örneğin, İslam’ın ilme verdiği önemin anlatılacağı bir hutbede,

قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

“...Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?...”[42] ayetiyle, *‘İlim talebi için yola çıkan kimse dönünceye kadar Allah yolundadır.”*[43] hadisi örnek verilebilir. Ayrıca Peygamberimizin Bedir esirlerine uyguladığı muamele ve Ashab-ı Suffe anlatılabilir.

ARAŞTIRALIM

“Dostluk ve Kardeşlik” dostluk konulu bir vaaz hazırlayacak olsanız hangi eserlerden yararlanırsınız? Araştırınız.

Sonuç: Bölümde hutbenin başlangıcından itibaren zikredilen hususlar birkaç cümle ile özetlenir, hedeflenen amaçlar vurgulanır. Hutbe konuyla ilgili bir ayet ve hadis mealiyle tamamlanabilir.

41 Abdurrahman Çetin, Hitabet ve İrşat, s. 128.
42 Zümer suresi, 9. ayet.
43 Tirmizi, "İlim", 2; İbn Mace, "Mukaddime", 17.

3.3. Bilgi Toplama ve Düzenleme

Dinî hitabetin bilgi toplama sürecinde birincil kaynakları kullanmanın önemi vardır. İslam'ın temel kaynakları Kur'an-ı Kerim ve hadislerdir. Bu nedenle sunum yapılacak konuyla ilgili ayet ve hadislerin tespit edilmesi gerekir. Bunun yanında İslamî ilimlerin diğer alanlarına ilişkin kaynaklar da ihmal edilmemelidir. İnançla ilgili konularda akaid kitaplarına, ibadetle ilgili konularda fıkıh kitaplarına, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatıyla ilgili konularda siyer kitaplarına bakılmalıdır. Daha önce yayımlanmış hutbe ve vaaz metinlerinden de yararlanılabilir. Günümüzde internet aracılığıyla bazı bilgilere ulaşılabilmektedir. Ancak internetten elde edilen bilgilerin doğru olup olmadığı araştırılmalıdır.

Muhammed Fuad Abdülbaki'nin el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'âni'l-Kerim adlı eseri

Dinî hitabetin en önemli iki şekli olan vaaz ve hutbelerde seçilen konu ile ilgili ayetlerin bulunması için ilk olarak Muhammed Fuad Abdülbaki'nin *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'âni'l-Kerim* adlı eserine başvurulmalıdır. Bunun dışında bu konuda hazırlanmış eserlerden ve Kur'an meallerinin fihristlerinden yararlanılabilir. Bir vaiz Kur'an'a hâkim olmalı, konu ile ilgili ayetleri Kur'an'dan bulabilmelidir. Bu imkâna sahip olabilmek için Kur'an okumayı hayatının bir parçası haline getirmelidir.

Seçilen ayetten ne kastedildiğini meallerden tam olarak anlamak mümkün olmayabilir. Bu tür durumlarda telif ya da tercüme çeşitli tefsirlere başvurulmalıdır. Tefsir alanında kullanılabilecek ilk kaynaklar arasında bulunan Taberî'nin *Câmiu'l-beyân* adlı eseri, Kur'an'ın başından sonuna kadar tefsir edildiği ilk kitaplardandır. İbn Kesîr'in *Tefsîrü'l-Kurâni'l-Azîm*, Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* ve Fahreddin er-Râzî'nin *Mefâtîhu'l-Gayb* adlı eserleri de klasik eserler içinde önemlidir. Son dönemde yazılan tefsirlerden Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'ân Dili* ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan ve bir heyet tarafından hazırlanan *Kur'an Yolu* isimli kaynaklara da başvurmak gerekir.

Dinî hitabette hadislere yer verilirken güvenilir kaynaklara başvurmak, zayıf ve uydurma sözlerden sakınmak gerekir. Bazı sözlerin hadis diye meşhur olması, dillerde dolaşması hatta bazı kitaplara geçmiş olması aldatıcı olmamalıdır. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) nispet edilerek nakledilecek sözlerin mutlaka ona ait olmasına son derece dikkat etmek, hem dini hem de mesleki büyük bir sorumluluktur.[44]

Sahih hadisleri seçebilmek için muteber hadis kaynakları hakkında gerekli bilgiye, hadis kaynaklarına ulaşabilme imkânına ve bunlardan yararlanma becerisine sahip olmalıdır. Bir konudaki hadisleri bulmak için *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî* isimli esere bakılır. Dinî hitabette başvurulması gereken hadis kitaplarının ilk sırasında asırlardır Müslümanlar tarafından en fazla kabul görmüş olan Buhârî ve Müslim'in *el-Câmiü's-Sahîh* isimli eserleri yer alır. *Sahîh-i Buhârî*

44 İsmail Lütfi Çakan, Dini Hitabet, s. 136.

ve *Sahîh-i Müslim* olarak da bilinen bu iki eser, birlikte *Sahîhân* veya *Sahîhayn* şeklinde isimlendirilir.

Diyanet İşleri Başkanlığınca on üç cilt hâlinde yayımlanan *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi* isimli eser *Sahîh-i Buhârî*'den seçilmiş 2189 hadisin Ahmed Naim ve Kamil Miras tarafından yapılmış tercüme ve şerhini içermektedir. *Sahîh-i Müslim* de hem tercüme hem de şerh edilmiştir. Bunların yanı sıra Ebû Davud, Tirmizi, Nesai ve İbn Mace'ye ait *es-Sünen* isimli eserlerin de Türkçe tercümeleri mevcuttur. Bunlara İmam Malik'in *el-Muvatta*, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*, Darimi'nin *es-Sünen* adlı kitapları da eklenebilir. Bu arada Buhârî'nin *el-Edebü'l-Müfred* ve Nevevî'nin bir Müslümanın günlük hayatında ihtiyaç duyacağı ayet ve hadisleri derlediği *Riyâzu's-Sâlihîn* isimli eserlerini de zikretmek gerekir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından son dönemde yayımlanan *Hadislerle İslam* isimli eser, konulu hadis çalışması olarak önemli bir kaynak durumundadır.

NOT EDELİM

Hutbeye kaynak olarak mutlaka en az bir ayet ve hadis ile konuya başlanmalıdır.

Fıkıh alanında Serahsî'nin *el-Mebsût* adlı eseri Hanefi fıkhının temellendirildiği, bu mezhebe ait görüşlerin delillerinin açıklandığı ilk ve en hacimli eserdir. Bunun dışında Hanefi mezhebinin görüşlerine ulaşmak için Kâsânî'nin *Bedâiu's-Sanâi*, Mergînânî'nin *el-Hidaye*, Mevsılî'nin *el-İhtiyâr* ve İbn Âbidîn'in *Reddü'l-Muhtâr* adlı eserlerine başvurulabilir. İlmihal türündeki eserlere örnek olarak Ömer Nasuhi Bilmen'in *Büyük İslam İlmihali* ile Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayımlanan ve bir komisyon tarafından hazırlanan *İlmihal* adlı eserler zikredilebilir. İmam Şafii'nin görüşlerinin ve bunların dayandığı delillerin yer aldığı en hacimli eseri *el-Ümm*'dür. Şafii fıkhının önemli kitapları arasında Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin *el-Mühezzeb* isimli eseri de yer almaktadır.

Dini Hitabetin bilgi toplama sürecinde birinci kaynaklara başvurulmalıdır.

Akaid alanında Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd* ve Nureddin es-Sâbûnî'nin *Matûridiyye Akaidi* adlı eserleri klasik akaid kaynakları arasında zikredilebilir.

Siyer alanında İbn İshâk'ın *es-Sîre*, İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye* ve Vâkıdî'nin *Kitâbü'l-Megāzî* isimli eserleri siyerin klasik kaynaklarındandır. Bunların dışında son dönemde yazılan eserlerden Mustafa Asım Köksal'ın *İslam Tarihi ve Muhammed (s.a.v.)*, Hamidullah'ın *İslam Peygamberi* isimli kitapları da önemlidir.

LİSTELEYELİM

Aşağıdaki boşluklara dinî hitabette kullanılacak belli başlı kaynak eserleri listeleyiniz.

Dinî hitabette kullanılacak kaynaklar

el- Mu'cemü'l- Müfehres li Elfazi'l- Kur'ani'l-Kerim
Taberi'nin *Camiu'l-beyan*
....
....
....
....

İslamî ilimlerin yanı sıra Türk tarihi ve kültürü, İslam coğrafyası gibi konularda da önemli ve kapsamlı bir eser olan Türkiye Diyanet Vakfı *İslam Ansiklopedisi* de önemli bir başvuru kaynağıdır.

PAYLAŞALIM

Tarihte önemli kabul edilen hitabet örnekleri bulunuz. Sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Dinî hitabetin hazırlık sürecinde toplanan bilgiler plana ve önem derecesine göre düzenlenir. Bilgiler arasında bağlantılar kurulur. Tespit edilen ayetlerin açıklamalarına tefsir kitaplarından bakılarak gerekli notlar alınır. Ayetlerin anlaşılmasında sebeb-i nüzul bilgisi önemli katkı sunacaktır. Dolayısıyla ilgili ayetin inişine sebep olarak gösterilen herhangi bir husus varsa bu bilgiden yararlanılmalıdır. Müjdeleyici ve uyarıcı ayetler arasında denge dikkate alınmalıdır. Sadece cennetle müjdeleyen tebşir ayetlerini ya da yalnızca azap çeşitlerinden söz eden inzar ayetlerini kullanmak, cemaati ya tamamen gevşemeye ya da ümitsizliğe sevk edebilir. Gerekli hâllerde hadislerin açıklamaları için hadis şerhlerine bakılır. Âlimlerin konuyla ilgili görüşleri dikkate alınır. Hurafe ve yanlış anlaşılmalara sebep olacak bölümler çıkarılır. Bütün bunlardan sonra cemaate doğru bir şekilde sunulacak metin son hâlini alır. Hazırlanan metin yazı dili ile tasarlandığı için metnin sunumu esnasında sözlü anlatım esas alınmalıdır.

3.4. Bilgi Aktarma İlke ve Yöntemleri

Dinî hitabette hutbe ve vaazın hazırlanması kadar cemaate sunulması da son derece önemlidir. Nice hatip içeriği güzel olan konuşmaları hitabet tekniklerine dikkat etmeden sunduğu için dinlenilmez ve anlaşılmaz hâle getirmektedir.

Bu bölümde önce vaaz ve hutbe sunumuyla ilgili ortak noktalara değinilecek daha sonra hutbe ve vaazda dikkat edilmesi gereken özel hususlara işaret edilecektir.

Vaaz ve hutbe sunumunda dikkat edilecek ortak noktalar:

Vaiz veya hatip, sunumunu yapmak için cemaatin karşısına geçmeden önce gerekli hazırlıkları yapmalıdır. Kıyafetinin temiz, düzgün ve uyumlu olmasına dikkat etmelidir. Ayrıca vaizin kürsüdeki oturuşu, hatibin minberdeki duruşu, vaiz ses tonu ve beden dili cemaate güven vermelidir.

Vaiz dinleyicilerin karşısına çıkmadan önce hazırlanan metin ya da notların gözden geçirilmesinde yarar vardır. Böylece eksik kalan yönler fark edileceği gibi, yeni hatırlanan bilgiler de ilave edilebilir. Telaffuzu zor kelimeler varsa, bunlar ya eş anlamlılarıyla değiştirilmeli ya da birkaç kez tekrar edilmek suretiyle söyleyiş kolaylığı sağlanmalıdır.

Cemaatin anlamada güçlük çektiği yabancı dillerdeki kavram ve terkipleri mümkün olduğu ölçüde kullanmamalı, sade bir Türkçe kullanmaya özen gösterilmelidir. Ayet ve hadislerde geçen kavramların anlamları, cemaatin anlayacağı şekilde açıklanmalıdır.

Vaaz ve hutbede dinî bilgilerin niteliği kadar bu bilgileri sunuş biçimi de önemlidir. İnsanlara yumuşak dil ve güzel bir üslupla hitap etmenin sevdirici, hatırlatıcı, düşündürücü ve birleştirici bir özelliği vardır.

Vaaz ve hutbenin metne bakmadan (irticalen) sunulması, hatibin bilgili ve konuya hazırlıklı olduğu izlenimini verir. Bu nedenle irticalen yapılan sunum cemaat üzerinde daha etkili olmaktadır. Vaazların sürekli kitaba, hazırlanan metne bakılarak veya metinden okunarak yapılması cemaat üzerindeki etkisini azaltır.

Vaiz konuşurken beden dilini kullanmaya özen göstermeli, ölçülü jest ve mimikleriyle konunun anlaşılmasını kolaylaştırmaya çalışmalıdır. Sunum sırasında sesi gereğinden fazla yükseltmek, vücudu, elleri ve kolları normalin ötesinde hareket ettirmek doğru değildir.

Hatip cemaatin kültürel yapısını iyi tanımalı, cemaatin anlayabileceği bir ifade ve üslup kullanmalıdır. Cümlelerin anlaşılabilir, bilgi kazandırıcı, düşündürücü, ümit verici, gönülleri ısındırıcı nitelikte olması önemlidir. Korkutucu ifadelerden uzak durmak, ümitlendirici ve müjdeleyici bir yaklaşım sergilemek dinî hitabetin cemaat üzerindeki etkinliğini artırmaktadır.

TAMAMLAYALIM

Yukarıdaki kavram haritasını tamamlayınız.

Diksiyonda, özellikle vurgulara dikkat edilmelidir. Ses tonu caminin büyüklüğüne, cemaatin sayısına ve konunun içeriğine göre ayarlanmalı, cami içindeki ses düzeni konuşmaya başlamadan önceden kontrol edilmelidir. Yerel şive ve argo ifadelerden kaçınılmalıdır.

Dinin emir ve yasaklarına uyma konusunda "yapmalısınız, gözetmelisiniz" gibi ifadeler yerine, "yapmalıyız, gözetmeliyiz" veya "yapmamalıyız, dikkat etmeliyiz" gibi ifadeler tercih edilmelidir.

Sunumda kullanılacak ayet ve hadisler harekelenmeli, önceden birkaç kez okunarak zihne yerleştirmelidir. Ayet ve hadisler orijinal hâliyle, usulüne uygun ve hatasız okunmalıdır.

OKUMA METNİ

Hz. Ali'nin (r.a.) oğluna nasihati;

Hz. Ali'nin (r.a.) oğluna verdiği nasihati bütün müminlere verdiği bir vaaz gibi düşünebiliriz; "Evladım! İnsanlarla ilişkilerinde ölçün şunlar olsun: Kendine yapılmasını istemediğin muameleyi başkalarına yapma; sana zulüm edilmesini istemediğin gibi sen de kimseye zulmetme. Kendine iyilik edilmesini istediğin gibi başkalarına iyilik et. Her şeyi daima kendin ile kıyas et. Kendin hakkında söylenmesini istemediğin sözleri başkaları hakkında söyleme. Başkalarına nasıl davranırsan başkaları da sana öyle davrandıkları vakit, ona razı ol. Fazlasını ve başkasını isteme.

Bilgin az da olsa gizleme. Önünde uzun bir yol varsa gereğinden fazla yol azığını sırtına yükleme. Yolda yük, hafif olmalı. Zengin olduğunda senden borç istenilmesini nimet say.

Bil ki göklerin ve yerin hazineleri elinde bulunan Allah, kendisine dua etmen için sana izin vermiştir. Duayı kabul buyuracağını vadetmiş ve seninle kendi arasına aracı koymamıştır. Allah, günah işlediğin vakit tövbe kapılarını açmış ve sana merhamet yağmurlarını saçmıştır. Bütün işlerinde Allah'tan yardım iste. Ondan başka yardımcı yoktur. Senin din ve dünyanı Allah'a ısmarladım."

(Nejat Muallimoğlu, Bütün Yönleri ile Hitabet, s. 259-260.)

Konu, günlük hayatla bağlantılar kurularak açıklanmalıdır. Millî birlik ve bütünlüğü zedeleyici, kişi veya grupları küçük düşürücü, ön yargılı ve politik ifadelerden kaçınmalıdır.

Gereksiz ve yersiz tekrarlardan kaçınılmalı, konuyu kısa cümlelerle ve somut örneklerle anlatmaya özen gösterilmelidir.

Vaaz sunumunda dikkat edilecek hususlar:

Vaiz, konuşması sırasında yeri geldiğinde konu ile ilgili zarif nükteler, konuya uygun hikâyeler, kıssalar, şiir ve atasözlerinden yararlanmalıdır. Yerinde anlatılacak uygun hatıra ve gözlemler, vaazı zenginleştirip anlamayı kolaylaştıracaktır. Böylece vaiz, cemaatin dağılan dikkatini toplamış olur. Ancak bunlar konuyla ilgisi bulunmayan hurafe türü abartılı menkıbeler olmamalıdır.

Konunun daha iyi anlaşılması için örnekle anlatıma yer verilmelidir. Peygamber Efendimiz bu metodu uygulamıştır. Örneğin Kur'an okuyan kişinin durumunu şu örnekle açıklamıştır: *'Kur'an okuyan mümin turunç gibidir. Tadı da güzeldir, kokusu da güzeldir. Kur'an okumayan mümin hurma gibidir. Tadı güzeldir ama kokusu yoktur. Kur'an okuyan münafık kişi reyhan otu gibidir. Kokusu güzeldir ama tadı acıdır. Kur'an okumayan münafık kişi ise ebucehil karpuzu gibidir. Hem tadı acıdır hem de kokusu yoktur."*[45]

45 Buhârî, "Tevhîd", 57.

Vaiz, konuyu sunarken önemli alıntıların kaynağını ifade etmelidir. Okunan ayetlerin bulunduğu sure, hadislerin alındığı kaynak belirtilmelidir. Örneğin; "Yasin suresinde şöyle buyuruluyor", "Buhârî ve Müslim hadisidir", "Tirmizi'nin naklettiğine göre" gibi. Bu durum cemaatin vaize olan güvenini artırır. Ayrıca hem cemaati okumaya yönlendirir hem de onların dinî literatüre aşinalık kazanmasını sağlar.

PAYLAŞALIM

Bir din görevlisi ile din hizmetlerinde karşılaştıkları zorluklar ve çözüm önerileri hakkında konuşunuz. Edindiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hutbeyi Sunarken Dikkat Edilecek Tutum ve Davranışlar:

* Hutbe metni dil bilgisi açısından kontrol edilmeli, metindeki düşük cümleler ve anlatım bozuklukları giderilmelidir. Hutbede uzun cümlelere ve uzun heceli kelimelere yer verilmemelidir. Cümle uzunluğu 6-8 kelimeyi geçmemelidir.

* Hutbe yazılı metinden okuma veya metinsiz konuşma hâlinde iki türlü sunulabilir. İrticalî konuşma en etkili şekil olsa da, konuşma bütünlüğünü sağlamak için hatibin elinde kısa bir notun bulunması gerekir.

* Hutbe sırasında sesli olarak okunan Arapça dualar tane tane ve hitabet üslubuyla makamsız olarak sunulmalıdır. Harfler doğru telaffuz edilmelidir.

* Hutbede ses tonu çok iyi ayarlanmalıdır. Hutbeyi çok yüksek sesle okumak kadar cılız bir sesle okumak da hutbenin kalitesini düşürür.

* Hutbe, tamamen metinden okunmamalı, cümle aralarında, ara hitaplarda cemaatle göz teması kurulmalıdır.

* Gerekli durumlarda bazı önemli cümleler tekrar edilebilir.

* Hutbede verilen mesajlarda müjde ve uyarı dengesi gözetilmelidir.

* Hutbelerde detaylı bilgilerden kaçınmalı, halkın anlayabileceği şekilde etkili, yönlendirici, eğitici-öğretici ve özlü mesajlar verilmelidir.

NOT EDELİM

Halife Hz. Ebu Bekir'in (r.a.) ilk hutbesi: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatının ardından halife seçilen Hz. Ebu Bekir (r.a.), minbere çıkarak aşağıdaki hutbeyi okumuştur: "Ey insanlar! Size halife oldum. Ancak bu sizden daha hayırlı olduğumu göstermez. Doğruluktan ayrılırsam beni uyarın. Doğruluk emanet, yalancılık hıyanettir. İçinizde zayıf olan, hakkını alıncaya kadar benim yanımda kuvvetlidir. İçinizde kuvvetli olan ise başkası, ondan hakkını alıncaya kadar benim yanımda zayıftır. Bir millet, Allah yolunda cihattan vazgeçerse Allah'ın gazabına uğrar, perişan olur. Bir millette kötülük yaygın ve revaçta olursa Allah o milleti belaya düşürür. Allah ve Resulüne itaat ettiğim sürece bana itaat edin. İtaatten ayrılırsam artık sizin üzerinizde itaat görevi kalmaz. Buyurun, namaza kalkalım. Allah'ın rahmeti üzerinize olsun."

(Nejat Muallimoğlu, Bütün Yönleri ile Hitabet, s. 258.)

4. Dinî Hitabette Değerlendirme

Hutbe Değerlendirme Formu Örneği

Hatibin adı:				
Hutbenin okunduğu yer:				
Hutbenin konusu:				
Sunum süresi:				
Hutbenin okunacağı tarih:				
Değerlendirme	Tamamen	Büyük Ölçüde	Kısmen	Hiç
Hitap cümleleri uygun mu?				
Dikkat çekici bir giriş yapıldı mı?				
Hutbe duaları makamsız ve hitabet üslubuyla okundu mu?				
Konu anlaşılır bir şekilde açıklandı mı?				
Konu cemaatin seviyesine uygun mu?				
Konu haftanın veya günün önemine uygun mu?				
Cümle aralarında, ara hitaplarda cemaatle göz teması kuruldu mu?				
Sonuç anlaşılır bir şekilde belirtildi mi?				
Beden dili etkili ve doğru bir şekilde kullanıldı mı?				
Hutbe adabına uyuldu mu?				
Hatibin kıyafeti ve dış görünüşü uygun mu?				
Ses tonunu etkili bir şekilde kullanıldı mı?				
Konuşmada akıcılık sağlandı mı?				
Ses tonu konu akışı içindeki anlam ve önemi yansıtıyor mu?				
Konu için verilen süre istenilen şekilde kullanıldı mı?				
Dinleyenlerin tepkisi olumlu mu?				
Cümle uzunlukları uygun mu?				
Hutbenin dili cemaatin anlayacağı şekilde açık mı?				
Hutbenin uzunluğu, konunun anlaşılırlığı ve süre açısından uygun mu?				
Müjde ve uyarı dengesi gözetildi mi?				
Seçilen ayet ve hadisler uygun yerde verildi mi?				

Not: Öğrencilerin birinden örnek bir hutbe sunması istenir, sonrasında ise diğer öğrencilerden sunum yapan arkadaşlarını yukarıdaki formda belirtilen kıriterlere göre değerlendirmeleri istenir.

Vaaz Değerlendirme Formu Örneği

Vaizin adı:				
Vaazın verildiği yer:				
Vaazın konusu:				
Sunum süresi:				
Vaazın verileceği tarih:				
Değerlendirme	Tamamen	Büyük Ölçüde	Kısmen	Hiç
Hitap cümleleri uygun şekilde ifade edildi mi?				
Dikkat çekici bir giriş yapıldı mı?				
Konu anlaşılır bir üslupta aktarıldı mı?				
Konuyla ilgili ayet ve hadislere yeteri kadar yer verildi mi?				
Konuyla ilgili kıssalara yeteri kadar yer verildi mi?				
Sonuç net olarak belirtildi mi?				
Konu cemaatin seviyesine uygun mu?				
Konu haftanın veya günün önemine uygun mu?				
Türkçe doğru ve etkili biçimde kullanıldı mı?				
Kavramlar yerli yerinde kullanıldı mı?				
Beden dili etkili ve doğru bir şekilde kullanıldı mı?				
Vaaz adabına uyuldu mu?				
Vaizin giyimi ve kuşamı uygun mu?				
Ses tonu konu akışına göre ayarlandı mı?				
Süre etkin bir şekilde kullanıldı mı?				
Dinleyenlerin tepkisi olumlu mu?				
Vaizin dili cemaatin anlayacağı şekilde açık mı?				
Vaaz uzunluğu, konunun anlaşılırlığı ve süre açısından uygun mu?				
Müjde ve uyarı dengesi gözetildi mi?				
Seçilen ayet ve hadisler uygun yerde verildi mi?				

Not: Öğrencilerin birinden örnek bir vaaz sunması istenir, sonrasında ise diğer öğrencilerden sunum yapan arkadaşlarını yukarıdaki formda belirtilen kırıterlere göre değerlendirmeleri istenir.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Dinî hitabetin önemi nedir? Açıklayınız.
2. Dinî hitabette kaynak seçimi niçin önemlidir? Söyleyiniz.
3. Peygamberimiz hitabetinde nelere dikkat ederdi? Örneklerle açıklayınız.
4. Peygamberimizin hitabetinden hangi ilkeler çıkarılabilir?

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

5. Aşağıdakilerden hangisi Peygamber Efendimizin hitabetinde dikkat ettiği hususlardan değildir?

A) Peygamberimiz, konuşmalarında zamanlamaya dikkat ederdi.
B) Peygamberimiz, insanların hatalarını toplum içinde söylemez, onları küçük düşürmezdi.
C) Dinleyenlerin soru sormalarına izin vermez, vaktin tümünü anlatıma ayırırdı.
D) Vaaz ve nasihatte doğrudan muhatabı suçlamak yerine dolaylı ifadelerle konuşurdu.
E) Dinleyenlere olumlu ve yapıcı bir üslupla hitap ederdi.

6. Aşağıdakilerden hangisi Kur'an'da yer alan hitabet ilkelerinden değildir?

A) Etkili ve güzel konuşmak
B) Soru-cevap tekniğini kullanmak
C) Muhatabın duygularına hitap etmek
D) İnsanları düşünmeye yöneltmek
E) İnsanların yanlışlarını yüzlerine vurarak utanmalarını sağlamak

7. Aşağıdakilerden hangisi vaaz sunumunda dikkat edilmesi gereken hususlardan değildir?

A) Cemaatin anlamada güçlük çektiği yabancı dillerdeki kavram ve terkipleri kullanmamak gerekir.
B) Ayet ve hadislerin sadece Arapça metinleri verilmelidir.
C) Konuşurken beden dilinin, jest ve mimiklerin kullanılmasına dikkat edilmelidir.
D) Vaaz sunumunda planlamaya uyulmalıdır.
E) İnsanlara yumuşak dil ve güzel bir üslupla hitap edilmelidir.

8. Aşağıdakilerden hangisi Hutbe sunumunda dikkat edilmesi gereken hususlardan değildir

A) Hutbe metni dil bilgisi yönünden gözden geçirilmelidir.
B) Arapça dualar kısa kısa ve makamsız olarak okunmalıdır.
C) Ses tonu daima coşkun ve yüksek olmalıdır.
D) Halkın anlayabileceği eğitici, öğretici ve özlü mesajlar verilmelidir.
E) Müjde ve uyarma arasında dengeli bir üslup kullanılmalıdır.

C. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanı "D", yanlış olanı "Y" ile işaretleyiniz.		
Doğru mu? (D) Yanlış mı? (Y)		Peygamberimiz her namazdan sonra sahabilere konuşma yapardı.
		Peygamberimiz tebliğ görevini yaparken hitabet metodunu çokça kullanmıştır.
		Dinî hitabet yalnızca vaaz ve hutbeden ibarettir.
		Hatip kendi görüşlerini sunarken karşısındaki insanların görüş ve düşüncelerine de saygı duymalıdır.
		Peygamberimizin insanların durumuna göre aynı soruya farklı cevaplar verdiği olmuştur.

Ç. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen ifadelerden uygun olanları ile doldurunuz.		
Boşlukları dolduralım	Hatip Kur'an-ı Kerim cevâmiü'l-kelim hitabet hadisler şifahi	İslam'ın temel kaynakları .... ve ....dir.
		Bir konunun yazılı değil de sözle ifade edilmesini belirtmek için .... kavramı kullanılır.
		Peygamber Efendimizin en belirgin özelliklerinden olan az sözle çok mana ifade etmesi ....sözüyle ifade edilir.
		Bilgi, duygu ve düşüncelerini muhataplarına ikna edici ve etkileyici bir üslupla sunan kimseye .... denir.

3.ÜNİTE

DİNÎ HİTABET TÜRÜ OLARAK HUTBE VE VAAZ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. “Hatip, hutbe ve minber” kelimelerinin anlamlarını sözlüklerden araştırınız.
2. Bir caminin imam hatibi ile görüşerek hutbenin sunuluşu hakkında bilgi edininiz.
3. Vaaz ve irşadın toplumun dinî eğitimine katkısını araştırınız.
4. Dinlediğiniz bir vaazın sizi hangi yönleriyle etkilediğini arkadaşlarınıza anlatınız.

1. Hutbe ve Hatiplik

Hutbe kelimesi sözlükte "bir topluluk karşısında yapılan etkileyici konuşma" anlamına gelir. Dinî bir terim olarak ise özellikle cuma ve bayram namazlarında yapılan nasihat içerikli konuşmayı ifade eder. Konuşmayı yapan kimseye de hatip denir. Ülkemizde cuma ve bayram günlerinde hutbe okuyup namaz kıldıran din görevlisine imam hatip denilmektedir.

Hutbe, iki bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler arasında kısa süreli bir oturuş bulunmaktadır. Birinci bölümde Allah'a hamd edilir, kelime-i şehadet getirilir ve Peygamberimiz'e salât ve selam okunur. Daha sonra nasihat ve öğüt içerikli kısa bir konuşma yapılır. İkinci hutbede ise Allah'a (c.c.) hamd, Peygamberimize (s.a.v.) salât ve selam ile müminlere dua yer alır. Cuma hutbesi farz namazdan önce Ramazan ve Kurban bayramı hutbeleri ise bayram namazından sonra okunur. Bayram hutbelerine cuma hutbesinden farklı olarak tekbir getirilerek başlanır.

DEĞERLENDİRELİM

"Sen insanları Rabb'inin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et. Onlarla en güzel tarzda mücadele et..."

(Nahl suresi, 125. ayet.)

Yukarıdaki ayeti hitabet açısından değerlendiriniz.

Hatibin hutbe okurken daha iyi görülmek ve sesini daha iyi duyurmak üzere çıktığı basamaklı mimari yapıya **minber** adı verilir. İmamın cemaate namaz kıldırırken durduğu yer ise **mihrap** olarak isimlendirilir. Hutbe haftada bir gün camide toplanmış olan müminlerin başta dinî konular olmak üzere, hayatlarını kolaylaştıracak, ilişkilerini uyumlu hâle getirecek her konuda aydınlatılması için önemli bir fırsattır.

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا
عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

(Ahzab suresi 56. ayet.)

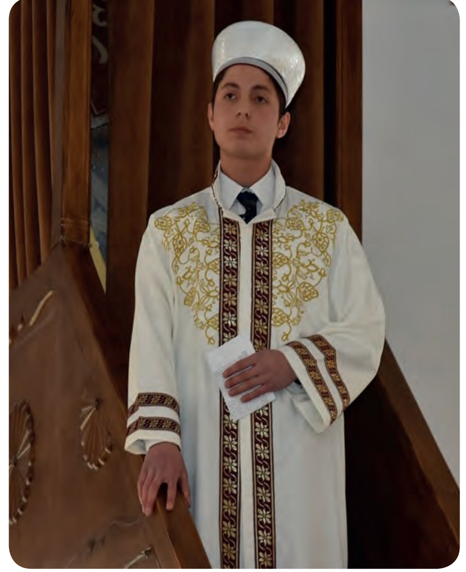
"Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin."

Peygamber Efendimiz hutbelerinde konuya uygun birkaç ayet okur ve nasihat ederdi. Ayrıca hutbelerini kısa tuttuğu ve bunu tavsiye ettiği rivayet edilmektedir. Bu konuda Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "*Kişinin namazının uzun, hutbesinin kısa olması onun fıkhının (dinde derin bilgi sahibi oluşunun) belirtisidir. Öyle ise hutbeyi kısa, namazı uzun tutun.*"[1]

Hz. Peygamber (s.a.v.) cuma ve bayram namazlarının dışında insanları herhangi bir konuda uyarma ya da bilgilendirme ihtiyacı hissettiğinde cuma ve bayram hutbesine benzer konuşmalar yapardı. Ancak bu konuşmaları Türkçede hitabe şeklinde isimlendirmek daha doğru olur.

1 Müslim, "Cuma", 47.

Başarılı bir hatipte her şeyden önce sağlam bilgi, samimiyet, şevk ve heyecan bulunmalıdır. Hatibin ayrıca giyim kuşamının düzgün olması, güzel konuşması ve cemaatle iletişim kurabilecek bir olgunluğa sahip bulunması da güven telkin edip başarılı olmasının vazgeçilmez şartlarındandır.

Cemaat ile iletişimin en etkili yöntemlerinden biri hutbedir.

1.1. Hutbe ile İlgili Dinî Hükümler

"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun..."[2] Fıkıh âlimleri, bu ayette geçen "Allah'ı (c.c.) anmak"dan maksadın, Peygamber Efendimizin hutbesiz cuma namazı kıldırmamasını dikkate alarak hutbe olduğunu belirtmiştir. Cuma hutbesinin farz olduğu konusunda görüş birliği yani icma vardır. Dolayısıyla hutbesiz Cuma namazı geçerli değildir.

DRAMA YAPALIM

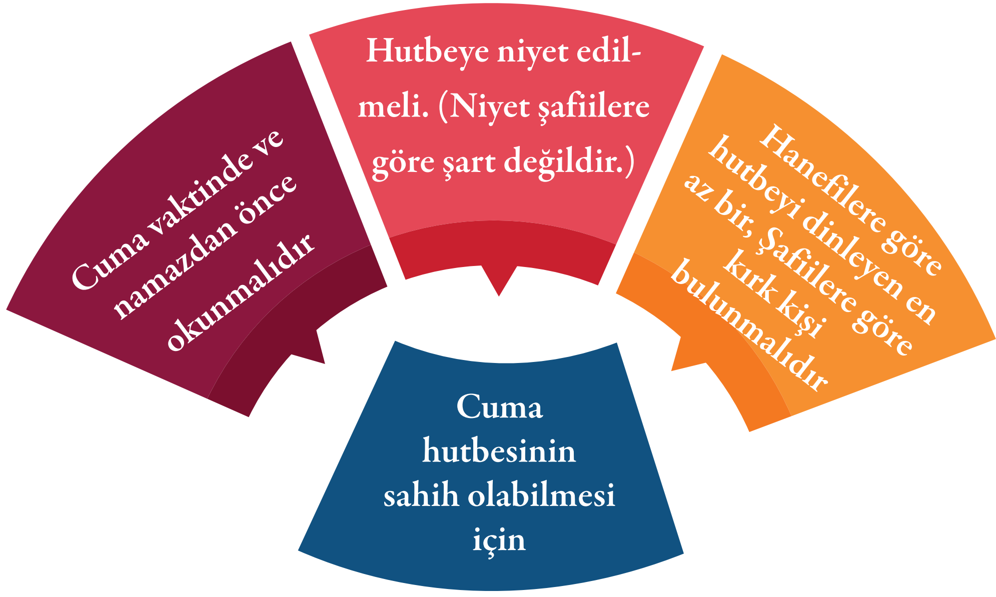
Cuma hutbesi şöyle eda edilir: Hatip cuma günü önceden hazırlık yapar ve ezan okunmadan camiye gider. Ezan okunduktan sonra cumanın ilk sünnetini kılar. Hatip minbere yönelirken, müezzin Ahzâb suresinin 56. ayetini okur. Bu arada hatip tek basamaklarda dua okuyarak minbere çıkar ve iç ezan bitinceye kadar oturur. Ezandan sonra hatip ayağa kalkar ve hutbenin birinci bölümünü okur. Konuşmasını tamamladıktan sonra oturur ve kısa bir dua okur. Daha sonra ayağa kalkarak hutbenin ikinci bölümünü okur. Nahl suresinin 90. ayetini mealiyle beraber okuyarak hutbeyi tamamlar.

Yukarıdaki metne uygun olarak hutbe okuma ile ilgili bir drama yapınız.

'Benim nasıl kıldığımı görüyorsanız namazı öyle kılın."[3]

Hz. Peygamber (s.a.v.) cuma gününün özelliğini şöyle ifade etmiştir: *'Güneşin doğduğu en hayırlı gün cumadır; Adem o gün yaratılmış, o gün cennete girmiş ve o gün cennetten çıkarılmıştır; kıyamet de cuma günü kopacaktır."*[4] Bir başka hadis-i şerifte ise cuma günü gerekli temizliği yaptıktan sonra camiye gidip hutbe dinleyen ve namazı kılan kimsenin o gün ile daha önceki cuma arasında işlemiş olduğu günahların affedileceği belirtilmiş,[5] bu günü önemsemeden üç cuma namazını terkeden kimsenin kalbinin mühürleneceği bildirilmiştir.[6] Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ayrıca bu günde yapılan duaların kabul edileceği bir anın (icabet saati) bulunduğunu haber vermiştir.[7]

2 Cum'a suresi, 9. ayet.
3 Buhârî, "Ezân", 18.
4 Müslim, "Cum'a", 18.
5 bk. Buhârî, "Cum'a", 6, 19; Müslim, "Cum'a", 26.
6 bk. Ebû Dâvûd, "Salât", 204.
7 bk. Tirmizi, "Cum'a", 2.

Ebu Hanife'ye göre hutbenin rüknü yani temel unsuru Allah'ı (c.c.) zikretmektir. Bu nedenle hutbe niyetiyle "*elhamdülillah*" veya "*sübhanallah*" ya da "*la ilahe illallah*" demek suretiyle hutbe yerine getirilmiş olur. Fakat bu kadarla yetinilmesi mekruhtur. Şafiiler ise hutbenin Allah'a (c.c.) hamd, Peygamber'e (s.a.v.) salâvat, takvaya davet (nasihat ve irşat), ikinci hutbede müminlere dua, iki hutbeden birinde tek başına anlam bütünlüğü olan bir ayet okuma şeklinde beş rüknünün bulunduğunu söylemişlerdir.

Hutbenin sünnetlerini terketmek, hutbe okunurken zorunlu olmadıkça konuşan birini konuşmaması için uyarmak, hutbe esnasında namaz kılmak mekruhtur.

Hutbenin Sünnetleri

- Hatibin, minbere yakın bir yerde bulunması, cumanın ilk sünnetini minberin önünde kılması
- Hatibin minbere çıktıktan sonra cemaate dönük olarak oturması
- Ezanın, hatibin huzurunda okunması.
- Hatibin ezandan sonra kalkıp, her iki hutbeyi ayakta okuması.
- Hutbe okurken hatibin yüzünün cemaate dönük olması.
- Hutbeye gizlice eûzü çektikten sonra sesli olarak Allah'a hamd ve sena ile başlaması.
- Kelime-i şehadet okuması ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) salâvat getirmesi.
- Cemaate nasihatte bulunması.
- Kur'an'dan bir ayet okuması.
- Hutbeyi iki bölüm hâlinde yapması ve iki hutbe arasında kısa bir süre, ortalama üç ayet okuyacak kadar oturması.
- İkinci hutbeye de birincide olduğu gibi Allah'a hamd ederek ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) salâvat getirerek başlaması.
- İkinci hutbede müminlere af ve mağfiret dilemesi, onlara afiyet ve esenlik vermesi ve onları muzaffer kılması için Allah'a dua etmesi.
- Hutbeyi kısa tutması.

PAYLAŞALIM

Bir cuma hutbesini dinleyerek gözlemlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

1.2. Hutbe Duaları

Hatibin hutbe okumak için minbere çıkarken ve hutbe sırasında okuduğu bazı dualar vardır. Hatip, cuma namazının ilk sünnetini minberin önünde kılar. Müezzin Ahzâb suresinin 56. ayetini okumaya başlarken o da minbere doğru yönelir ve minbere çıkışta şu duaları okur:

Birinci basamakta: اَللّٰهُمَّ افْتَحْ عَلَيْنَا اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَيَسِّرْ عَلَيْنَا خَزَائِنَ فَضْلِكَ وَ كَرَمِكَ يَا اَكْرَمَ الْاَكْرَمِينَ وَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ	Anlamı: Ey cömertlerin en cömerdi, ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allah'ım! Bize merhamet kapılarını aç; lütuf ve kereminin hazinelerini bize kolaylaştır.
Üçüncü basamakta: رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِى وَيَسِّرْ لى اَمْرِى وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِى يَفْقَهُوا قَوْلِي. رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنِى مِنَ الْمُلْكِ وَ عَلَّمْتَنِى مِنْ تَأْوِيلِ الْاَحَادِيثِ. رَبِّ زِدْنِى عِلْمًا وَ فَهْمًا وَاَلْحِقْنِى بِالصَّالِحِينَ	Anlamı: "**Rabbim! Gönlüme ferahlık ver. İşimi kolaylaştır. Dilimdeki tutukluğu çöz ki sözümü anlasınlar. Rabbim gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Rabbim! İlmimi ve anlayışımı artır ve beni Salihlerden eyle**". (Taha suresi, 25-28, 114. ayetler; Yusuf suresi 101. ayet.)

Son basamakta: اَللّٰهُمَّ هٰذَا الشَّانُ لَيْسَ بِشَانِى وَ هٰذَا الْمَكَانُ لَيْسَ بِمَكَانِى. اَللّٰهُمَّ يَسِّرْلِى اَمْرِى وَ تَقَبَّلْهُ مِنّى وَ سَلاَمٌ عَلٰى جَمِيعِ الْاَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ Hatip çıktığı son basamakta yüzünü cemaate dönerek oturur ve iç ezanı dinler. Ezanın bitiminde kalkar ve birinci hutbeyi okur.	Anlamı: Allahım bu şeref benim değil, bu makam benim değil, (sen verdin). Allah'ım işimi kolaylaştır ve yaptığım işi kabul eyle! Bütün nebi ve resullere selam olsun.Bütün kâinatın sahibi Allah'a hamd olsun.
Birinci Hutbede okunan dua: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَتُوبُ اِلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَلاَ مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَهُ نَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَنَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ اَمَّا بَعْدُ فَيَا عِبَادَ اللّٰهِ! اِتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوهُ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ	Hamd Allah'a mahsustur. Ona tövbe eder, ondan yardım ister, ondan bağışlanma dileriz. Nefislerimizin kötülüklerinden ve yaptığımız kötü işlerden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayete erdirdiğini kimse saptıramaz. O'nun saptırdığını da kimse hidayete erdiremez. Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına onun ortağı olmadığına şahitlik ederiz. Ve yine şehadet ederiz ki Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın kulu ve resulüdür. Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v.), ehline ve ashabına salât ve selam olsun. Ey Allah'ın kulları, Allah'a karşı gelmekten sakının ve ona itaat edin. Şüphesiz Allah takva sahipleri ile beraberdir.

قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى فِي كِتَابِهِ الْكَرِيمِ.

(Yüce Allah kerim kitabında buyuruyor ki,)

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(Kovulmuş Şeytan'ın şerrinden Allah'a sığınırım.Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adı ile...)

....

Konu ile ilgili bir ayet okunur ve sonrasında şöyle denir:

(Yüce Allah doğru söyledi.) صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيمُ

(Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyuruyor ki,) وَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

Konuyla ilgili bir hadisi şerif okunur ve sonrasında şöyle denir:

(Allah'ın elçisi doğru söyledi) صَدَقَ رَسُولُ اللّٰهِ

Bundan sonra Türkçe hitap kısmına geçilir.
Günün anlam ve önemine göre hazırlanan hutbe okunur.

Türkçe bölüm bittikten sonra şu metinler okuyabilir. اَلاَ اِنَّ اَحْسَنَ الْكَلَامِ وَاَبْلَغَ النِّظَامِ كَلَامُ اللّٰهِ الْمَلِكِ الْعَزِيزِ الْعَلَّامِ . كَمَا قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِى الْكَلَامِ . وَاِذَا قُرِأَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَاَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامِ	"Dikkat ediniz ki; sözün en güzeli ve en beliği Aziz ve Melik olan ve her şeyi bilen Allah'ın kelamıdır. Allah Teala'nın Kur'an'da buyurduğu gibi: 'Kur'an okunduğu zaman, onu dinleyin ve susun, umulur ki merhamet edilirsiniz.' Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla: 'Şüphesiz ki Allah katında din İslam'dır.' "
Bundan sonra hatip oturur ve sessizce şu duayı okuyabilir. بَارَكَ اللّٰهُ لَنَا وَلَكُمْ وَلِسَائِرِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ اَلْاَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْاَمْوَاتِ اِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ	"Allah bizleri, sizleri, hayatta olan ve olmayan erkek ve kadın bütün müminleri ve Müslümanları mübarek kılsın. Şüphesiz ki Allah duaları işiten ve kabul edendir."
Hatip bu duayı okuduktan sonra kalkar ve ikinci hutbeyi okuyabilir. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ حَمْدَ الْكَامِلِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ الْاَمِينِ وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ. تَعْظِيمًا لِنَبِيِّهِ وَتَكْرِيمًا لِصَفِيِّهِ فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ قَائِلٍ مُخْبِرًا وَاٰمِرًا. اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا	"Kâmil olanların hamdettiği gibi Allah'a hamd olsun. Peygamberimiz emin vasıflı Muhammed'e (s.a.v.), onun ailesine ve ashabına salât ve selam olsun. Peygamberini yüceltmek ve ona ikram etmek için Yüce Allah, haber vererek ve emrederek şöyle buyurmuştur:" **"Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ve selam ediyorlar. Ey iman edenler. Siz de ona salât edin ve selam edin."**

Bundan sonra alçak sesle “Allahümmesalli ve Allahümmebarik” dualarını okuyabilir. اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى اِبْرَاهِيمَ وَعَلٰى اٰلِ اِبْرَاهِيمَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلٰى اِبْرَاهِيمَ وَعَلٰى اٰلِ اِبْرَاهِيمَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ	“Allah’ım Hz. İbrahim’e ve izinden gidenlere rahmet ettiğin gibi Hz. Muhammed (s.a.v.) ve izinden gidenlere da rahmet et. Şüphesiz en çok övülen ve şanı yüce olan sensin. Allah’ım Hz. İbrahim ve izinden gidenleri mübarek kıldığın gibi Hz. Muhammed (s.a.v.) ve izinden gidenleri de mübarek kıl. Şüphesiz en çok övülen ve şanı yüce olan sensin.”
Devamında şu duayı yapar: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ اْلاَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَاْلاَمْوَاتِ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. وَسَلاَمٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ	“ Rahman ve Rahim olan Allah’ım merhametin hürmetine hayatta olan ve olmayan erkek ve kadın bütün müminleri ve Müslümanları bağışla. Selam resulleredir. Hamd ise yalnızca alemlerin rabbi olan Allah’a mahsustur.”
Bu duadan sonra sessizce “eûzu besmele” çeker ve sesli olarak şu ayeti mealiyle beraber okuyabilir: اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِيتَاءِ ذِى الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ	**“Muhakkak ki Allah adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt verir.”** (Nahl suresi, 90. ayet.) Bu ayeti okuduktan sonra hatip minberden iner ve mihraba geçip cumanın iki rekat farzını kıldırır.
Bayram hutbelerinde bu ayetin yerine İsrâ suresi’nin son ayetini okuyabilir: وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِى الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا	**“Çocuk edinmeyen, hakimiyette ortağı bulunmayan, acze düşüp de yardımcıya ihtiyacı bulunmayan Allah’a hamd ederim, de. Ve tekbir getirerek onun şanını yücelt.”** (İsra suresi, 111. ayet.)

OKUYALIM

Hutbe dualarını ezberleyerek sınıfta duaları birbirinize okuyunuz.

Bayram namazı Ramazan ve Kurban Bayramlarında kılınan iki rekatlık bir namazdır. Bu namaz Hanefi mezhebinde vacip, Şâfiî mezhebine göre müekked sünnettir. Bayram namazının diğer namazlardan kılınış bakımından farkı, her rekatında üçer fazla tekbir olmasıdır. “Zâit tekbirler” adı verilen bu fazla tekbirler birinci rekatta kıraatten önce, ikinci rekatta kıraatten sonra alınır.

Bayram namazının kılınışı:

İlk rekatta iftitah tekbirinden sonra eller bağlanır ve "Sübhaneke" okunur. Bundan sonra imamla birlikte zâit tekbirlere geçilir. "Allahü Ekber" denilerek eller kaldırılır ve yanlara salınır, üç kere "sübhanallah" diyecek kadar beklendikten sonra yeniden tekbir alınır; aynı şekilde eller kaldırılır, yanlara bırakılır ve biraz beklendikten sonra üçüncü tekbir alınır ve bu defa eller bağlanır. İmam açıktan Fatiha ve sonra bir sure okur, rüku ve secdeden sonra ikinci rekate kalkılır. İkinci rekatta imam, Fatiha ve arkasından bir sure okuduktan sonra "Allahü Ekber" denilerek birinci rekatta olduğu gibi üç defa tekbir alınır ve eller yanlara bırakılır. Dördüncü tekbirle rükuya gidilir ardından secde yapılır, son oturuştan sonra selam verilerek namaz tamamlanır.

Örnek Bir Ramazan Bayramı Hutbesi

بِسْمِ اللّٰـهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُم بِنِعْمَتِهِ اِخْوَانًا...

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَـظِيمْ (Yüce Allah doğru söyledi.)

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

اَلْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشدُّ بعْضُهُ بَعْضاً

صَدَقَ رَسُولُ اللّٰـهِ (Allah'ın elçisi doğru söyledi)

Bizleri bir Ramazan Bayramına daha ulaştıran Rabb'imize sonsuz hamdü senalar olsun. Bayramımız mübarek olsun.

Rahmet ve mağfiret ayı Ramazanı aziz bir misafir edasıyla uğurluyoruz bugün. Onu uğurlarken hüzünleniyor, ancak bayram ile seviniyoruz. Ne büyük bahtiyarlıktır ki orucu, kötülüğe karşı kalkan edindik. Gecenin karanlığını sahurlarımızla, namazlarımızla aydınlattık. Tefekkürü, sabrı, şükrü bir kez daha öğrendik. Kardeşimizin derdiyle dertlenmeye adadık kendimizi. Ve bir aydır yaşadığımız iftar sevincimiz, bayram sevinciyle birleşti.

Kıymetli Kardeşlerim!

Bayramlarımız; Allah'ın (c.c.) lütfuyla ihya edilen, neşe ve sevinç günleridir. Bayramlarımız ibadettir, zikirdir, tekbirdir, duadır; sıla-ı rahim, paylaşma, huzur ve umuttur. Bayramlarımız aynı mabette, aynı safta, aynı inancın şuurunda yüreklerimizi birleştirdiğimiz günlerdir. Bayramlarımız, kırgınlık ve dargınlıklarımızı bitirdiğimiz günlerdir. Bayramlarımız; birliğimizi, beraberliğimizi, kardeşliğimizi güçlendirip haykırdığımız günlerdir.

Kardeşlerim!

Bugün bize düşen, bayramımızı hepimiz için bir umuda dönüştürmektir. Farklılıklarımızı ayrılık-gayrılık vesilesi değil, Rabb'imizin bir ayeti olarak görmek ve birbirimize kenetlenmektir. Yüce Rabb'imizin, **"Topyekun Allah'ın kitabına sımsıkı sarılın. Bölünüp parçalanmayın..."** (Âl-i İmrân suresi, 103. ayet.) çağrısının gereğini yapmaktır. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) ***'Müminler, bir binanın yapı taşları gibidir. Onlar, birbirlerinin hayata tutunmasını temin ederler."*** (Müslim, Birr, 65.) mesajına uygun bir hayat sürmektir.

Kardeşlerim!

Bizler, insanlığın umuduyuz. Şunu unutmayalım ki; birliğimizi, dirliğimizi korursak mazlumların, mağdurların, yoksulların, kimsesizlerin umudu olmaya devam ederiz. Bunu başaramaz, kısır tartışmalarla, kavgayla, gürültüyle zamanımızı heba edersek işte o zaman insanlık adına umutlar söner. Gelin umutları söndürmeyelim. Bayram sevincimizi gönüllerden gönüllere, gözlerden gözlere, dillerden dillere, evlerden evlere dalga dalga yayalım. Bayramla sevinmeyen bir gönül, hüznü dinmeyen bir mahzun, başı okşanmamış bir yetim, eli öpülmemiş bir büyük bırakmayalım.

Aziz Müminler!

Gelin, yüreklerimizin ağır yükü olan dargınlıkları, küskünlükleri, kin ve öfkeyi bir tarafa bırakalım. Af ve bağışlama yolunu tercih edelim. Gönlümüzü birbirimize açalım, birbirimizle muhabbetle kucaklaşalım ve bayramlaşalım. Varlık sebebimiz olan anne-babalarımıza, hayatın çilesini birlikte omuzladığımız eşlerimize, evlerimizin canlı bayramları olan çocuklarımıza bayramın coşkusunu tattıralım.

Gelin, bayram yapamayanlara da bayram yaptıralım. Yaralı gönülleri, bitap düşmüş yürekleri onaralım. Evlat sevgisiyle yanıp tutuşan yaşlılarımızı unutmayalım, onları ziyaret edelim. Sevgiye ve merhamete aç yetim ve öksüzlerin başlarını okşayalım. Hastalara, garip ve kimsesizlere, yoksullara, muhtaçlara bayram sevinci taşıyalım.

Gelin, bayramı insanlık adına yaşayalım. Herkesin kardeşçe yaşadığı muhteşem bir medeniyetin mirasçıları olarak evvela ülkemizi gül gülistan edelim. Aynı sofrada sevindiğimiz, aynı kıblede buluştuğumuz, aynı Peygambere ümmet olduğumuz, aynı kitaba inandığımız bilinciyle kardeş olalım. Bizi birbirimize düşürmek isteyenlere fırsat vermeyelim, ayağımıza dolanan bütün tuzakları bozalım. Tüm dünyaya insanların hor görülmediği, kadınların ezilmediği, çocukların üzülmediği bir güzel medeniyet örneği olmaya devam edelim.

Kardeşlerim!

Bu duygu ve düşüncelerle, ülkemizin, gönül coğrafyamızın ve İslam âleminin mübarek Ramazan Bayramını en kalbi duygularımla kutluyorum. Hutbemi, hakiki bayramları dile getiren şu dizelerle bitirmek istiyorum:

Can bula cananını, bayram o bayram ola,
Kul bula sultanını, bayram o bayram ola,
Hüzn-ü keder def ola, dilde hicap ref ola,
Cümle günah af ola, bayram o bayram ola.

(http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/HutbelerListesi/Ramazan%20Bayram%C4%B1,.pdf)

Beş vakit namaz cuma ve bayram namazları cemaatle kılınan namazlardandır.

SIRALAYALIM

Ramazan ayı süresince hutbe okuyacak olsanız hangi konuları seçerdiniz? Sıralayınız.

1. Hafta: Oruç ibadeti ve önemi
2. Hafta: ...
3. Hafta: ...
4. Hafta: ...
5. Bayram hutbesi: ...

Örnek Bir Kurban Bayramı Hutbesi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ

لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيمُ (Yüce Allah doğru söyledi.)

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مَا عَمِلَ اٰدَمِيٌّ مِنْ عَمَلٍ يَوْمَ النَّحْرِ اَحَبُّ اِلَى اللّٰهِ مِنْ اِهْرَاقِ الدَّمِ

صَدَقَ رَسُولُ اللّٰهِ (Allah'ın elçisi doğru söyledi)

Bizi yoktan var eden ve bize bir bayram sevinci daha lütfeden Yüce Rabb'imize sonsuz hamdü senalar olsun. Hz. İbrahim'in (a.s.) sadakatini, Hz. İsmail'in (a.s.) teslimiyetini ebedi bir bayrama dönüştüren Peygamber Efendimize salât ve selam olsun. İslam'ın şeâirinden olan bayram namazını eda etmek üzere burada toplanan Aziz Kardeşlerim! Bayramınız mübarek olsun.

Aziz Müminler!

Yüce Rabbimiz, okuduğum ayet-i kerimede şöyle buyuruyor: **“Kurbanların ne etleri, ne de kanları Allah’a ulaşır. Allah’a ulaşan, yalnızca takvanızdır.”** (Hac suresi, 37. ayet.) Peygamberimiz (s.a.v.) de okuduğum hadis-i şerifte şöyle buyuruyor: “*Ademoğlu Kurban bayramı günlerinde Allah katında kurbandan daha hayırlı bir amel işlemiş olmaz...”* (Tirmiz-i, Edâhî, 1.)

Kardeşlerim!

İçerisinde pek çok güzellikleri ve hikmetleri barındıran Kurban Bayramı'na bir kez daha ulaşmanın huzurunu, sevincini ve bereketini hep birlikte yaşıyoruz. Kurban Bayramı, bizlere İslam’ın beş temel ibadetinden hac menâsikini ve Rabb'imize yakınlaşma vesilesi olan kurban ibadetini getirir. Hac, kurban ibadeti ve bayram, bizleri Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. Hacer’in hayatına götürür. İslam tarihine ve Efendimizin örnek hayatına götürür.

Kıymetli Kardeşlerim!

Kurban Bayramı'nda hac ibadetini ifa eden milyonlarca kardeşimiz Beytullah’a, Arafat’a akın ederler. Allah’la (c.c.) olan misaklarını yenilerler. Bütün dünya Müslümanları olarak bizler de bayramda kurbanlarımızı Allah’ın adıyla keseriz. Böylece tevhid inancımızı, kulluk şuurumuzu tahkim ederiz. Hacdaki kardeşlerimiz, kefeni andıran ihramlarıyla, en içten yakarışlarıyla Allah’tan başka sığınılacak bir sığınak bulunmadığını, dünyevi tutku ve isteklerin geçici olduğunu, kurtuluşun ancak takvada olduğunu ikrar ederler. Bizler de kurbanlarımızla, asıl olanın Allah’a (c.c.) yakınlık olduğunu, bütün varlığımızı onun yolunda adamaya hazır olduğumuzu gösteririz.

Kıymetli Kardeşlerim!

Her yıl gelen Kurban Bayramı, barışın, esenliğin, birlik içinde duanın, yakarışın bayramıdır. Bu bayram, her türlü farklılığı bir kenara bırakarak eşitlenmenin, kendini bilmenin, tefekkürün, tezekkürün, yenilenmenin bayramıdır. Bu bayram, zihinleri arındırmanın, gönülleri durultmanın, büyük bir dirilişin bayramıdır. Bu bayram, nefsi terbiye etme, hiç kimseyi incitmeme gayretinin bayramıdır. Bu bayram, sabrı ve şükrü kuşanmanın, varoluşumuzun hikmet ve gayesini bir kez daha anlamanın bayramıdır. Bu bayram, İslam’ın şeâirini ve geçmişi idrak etmenin, yoksula, yalnıza, kimsesize yaklaşmanın, çaresize çare olmanın bayramıdır.

Kardeşlerim!

Bayramlar, birbirimize daha çok kenetlenmemize, kardeşlik hukukunun gereklerini hakkıyla yerine getirmemize vesile olan zaman dilimleridir. Bayramlar, birlik ve beraberlik duygularının, paylaşma ve infakın zirveye çıktığı günlerdir. Bayramlar, kâh sevinç kâh hüzünle akıp giden hayat yolculuğumuzda Rabbimizin bizlere lütfettiği huzur ve neşe mevsimleridir. Öyleyse geliniz. Bayramı bir gönül kazanma seferberliğine dönüştürelim. Anne-babamızın, kardeşlerimizin, komşularımızın yüzünü güldürelim. Yoksullara, yaşlılara, kimsesizlere, boynu büküklere, hasta ve engelli kardeşlerimize bayram sevinci yaşatalım. Kırılan kalpleri, darılan gönülleri, bayramın bereketi ve güzellikleriyle mamur edelim. Kardeşliğimize, bayram sevincimize engel olan dargınlıkları, küskünlükleri, çekişmeleri, her türlü olumsuzluğu ortadan kaldıralım.

Allah müminin duasını kabul eder.

Unutmayalım ki; birbirimize sunduğumuz her bayram hediyesi, bizi Rabb'imizin rızasına ulaştıracaktır. Birbirimize sunabileceğimiz en güzel bayram hediyemiz ise kalbimizin derinliklerinden gelen selam ve dualarımız, tebessüm ve ziyaretlerimiz olacaktır.

Kardeşlerim!

Hutbeme son verirken aziz milletimizin, yurt dışında yaşayan millet varlığımızın, gönül coğrafyamızdaki kardeşlerimizin ve âlem-i İslam'ın Kurban Bayramlarını tebrik ediyorum. Kurbanlarımızın makbul, hacca giden kardeşlerimizin haccının mebrur, bayramlarımızın mesrur olmasını Yüce Rabb'imizden niyaz ediyorum.

(http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/HutbelerListesi/Kurban%20Bayram%C4%B1,.pdf)

1.3. Hutbe Örneği

Hayatın Gayesi[8]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَلَّذ۪ى خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْغَفُورُ

ARAŞTIRALIM

Cuma günü okunan hutbeler ile Bayram namazlarında okunan hutbeler arasında ne gibi farklar vardır? Araştırınız.

Kardeşlerim!

Allah Resulü (s.a.v.), genç sahabî Muaz'la yolculuk yapıyordu. Peygamberimiz, üç defa "Muaz!" diye seslendi. Muaz ise her seferinde "Buyur ey Allah'ın Resulü, emrine amadeyim!" diyerek gönülden teslimiyet, sevgi ve hürmetini dile getirdi. Nihayetinde Peygamberimiz, kendisini merakla dinleyen bu sahabeye, *'Allah'ın kulları üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun?"* diye sordu. "Allah ve Resulü daha iyi bilir." cevabını verdi Muaz. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu: *"Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, onların Allah'a ibadet etmeleri ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır."* Peygamberimiz, bir müddet sonra *"Peki kulların Allah üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun?"* diye sordu. Ardından da şu müjdeyi verdi: *"Kendisine kullukta bulunması ve hiçbir şeyi ortak koşmaması hâlinde Allah'ın kuluna azap etmemesi ve onu cennete koymasıdır."* [9]

Aziz Müminler!

Yüce Rabb'imizin üzerimizdeki en büyük hakkı, Onu tanımamız, Ona kul olmamızdır. Ona teslimiyet ve sadakat göstermemizdir. Zira yaratılış gayemiz, Allah'ın (c.c.) varlığına ve birliğine şeksiz şüphesiz iman etmektir. Her türlü azamet ve yüceliğin, yalnızca Allah'a ait olduğunu kabul etmektir. Onun emir ve yasakları doğrultusunda bir hayat sürmektir.

8 http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/HutbelerListesi/Hayat%C4%B1n%20Gayesi.pdf (Erişim tarihi: 28/03/2018.)
9 Buhârî, "Cihâd", 46; Müslim, "Îmân", 48.

Kardeşlerim!

Bütün mahlukatı yaratan Rabb'imizin bizlere ihsan ettiği nimetler saymakla bitmez. Aldığımız nefesten, içtiğimiz suya; yediğimiz lokmadan, harcadığımız zamana, her şey onun bizlere lütfudur. Aklımız, gönlümüz, sevgi ve merhametimiz, birbirimize olan muhabbetimiz hep Onun bizlere ikramıdır. O hâlde bize ömrümüzü, türlü nimetleri, hâsılı varlığımızı bağışlayan Allah'a ne kadar şükretsek az değil midir? Rabb'inin bunca nimetin görmezden gelerek, insanı sorumluluklarını ihmal etmesi ve başıboş bir hayat sürmesi hiç insana yakışır mı?

Kardeşlerim!

Varlık amacımız, Allah'a iman ve kulluğun yanında yeryüzünü imar etmektir. Yeryüzünde sevgi, saygı, şefkat ve merhameti yaymaktır. Hepimizin ortak yurdu olan dünyamızda iyiliği egemen kılmaktır. Her daim adaleti yüceltmektir. Batıla karşı hakkın, zalime karşı mazlum ve mağdurun, cehalete karşı ilim ve irfanın yanında yer almaktır. Fitne, fesat, zulüm, savaş, katliam gibi her türlü kötülüğün karşısında durmaktır.

Kardeşlerim!

Yüce Rabb'imiz, ölümü ve hayatı hangimizin daha güzel işler yapacağını sınamak için yarattığını haber vermiştir.[10] Öyleyse şu kısacık imtihan dünyasında bize düşen, muhabbetullah ile dolu bir gönüle , Allah'ı zikreden ve ona şükreden bir dile, salih amellerle geçirilen bir ömre sahip olmaktır. Yüce Rabb'imizin, rızası uğrundaki hiçbir gayreti zayi etmeyeceği ümidi ile yaşamaktır. Yeter ki bizler, sadece ona dayanıp güvenelim. Yeter ki **"Benim namazım, her bir ibadetim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabb'i Allah içindir."** [11] diyerek her daim Rabb'imizi tefekkür edip, O'nun rızası için yaşayalım.

Kardeşlerim!

Geliniz! Varlık gayemiz doğrultusunda bir hayat yaşamaya gayret edelim. Rabb'imize yüz akıyla dönmeye çalışalım. Böylelikle ömrümüzün nihayetinde şu ilahi müjdeyi duyabilmek için ümidimiz her daim diri kalsın: **"Ey huzur içinde olan nefis! Sen ondan, o da senden razı olarak Rabbine dön! İyi kullarımın arasına gir. Cennetime katıl."**[12]

GRUP ÇALIŞMASI

Sınıfınızda gruplar oluşturunuz. Grup olarak hazırladığınız bir hutbeyi başka bir gruba vererek incelemelerini isteyiniz. Siz de bir diğer grubun hazırladığı hutbeyi inceleyerek hutbe hazırlanması ile ilgili hususlar açısından değerlendiriniz.

10 bk. Mülk suresi, 2. ayet.
11 En'âm suresi, 162. ayet.
12 Fecr suresi, 27-30. ayetler.

1.4. Hutbe Sunumu

Bir hutbenin yazılıp hazır hâle getirilmesi kadar cemaate sunulması da son derece önemlidir. Bu hususta dikkat edilecek başlıca esaslar şunlardır:[13]

Hutbe sunan hatip adayı

- Hutbe sunumdan önce birkaç defa sesli olarak okunmalıdır.
- Hutbe metninde telaffuzu zor cümle ve kelimeler varsa değiştirilmeli, kolay söylenebilir ve anlaşılabilir hâle getirilmelidir.
- Ayet ve hadis metinleri hatasız okunmalı, mümkünse ezberlenmelidir.
- Cami içindeki ses düzeni vaazdan önce kontrol edilmelidir.
- Dualar, ayet ve hadisler makam, tecvit ve talimle değil tane tane ve konuşma üslubuyla okunmalıdır.
- Ses tonu çok iyi ayarlanmalıdır.
- Kıyafetin temiz ve düzenli olmasına dikkat edilmelidir.
- Beden dili yerinde ve ölçülü kullanılmalı, cümle aralarında ve ara hitaplarda cemaatle göz teması kurulmalıdır.
- Kullanılan kavramların doğru, yerinde ve herkes tarafından anlaşılır nitelikte olmasına dikkat edilmelidir.
- Konuşmada yapıcı olunmalı, toplumun birlik ve beraberliğine zarar verecek yorumlardan uzak durulmalıdır.
- Hatip konuşma ve davranışlarında samimi ve mütevazı olmalıdır.
- Siyasi konulara yer verilmemeli ve şahıslar hedef alınmamalıdır.

DEĞERLENDİRELİM

Bir arkadaşınızın sınıfta okuduğu hutbeyi aşağıdaki formu doldurarak değerlendiriniz.

13 Abdurrahman Çetin, Hitabet ve İrşat, s. 130

SÖZLÜ SUNUM BECERİSİ KONTROL LİSTESİ		
Arkadaşınızın sözlü sunum süresince ölçütlere uyup uymadığını gözlemleyerek uygun seçeneği işaretleyiniz.		
Öğrencinin Adı-Soyadı		Tarih:
Sınıfı:		
Numarası:		
ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
Dinleyiciyle göz teması kuruyor.		
Beden dilini etkili kullanıyor.		
Anlaşılır bir dilde konuşuyor.		
Yerinde vurgulamalar yapıyor.		
Akıcı konuşuyor.		
Gereksiz sesler çıkarmıyor.		
Düzgün ifadeler seçiyor.		
Gereksiz tekrar yapmıyor.		
Düşüncelerini ifade ediyor.		
Bilgiyi organize ediyor.		
Sonuçları kendi cümleleriyle özetliyor.		
Duaları ezbere düzgün okuyor.		
Değerlendirme:		

2. Vaaz ve Vaizlik

Sözlükte "öğüt vermek, uyarmak, sakındırmak" anlamındaki vaaz dinî hitabet terimi olarak bir topluluğa dinî ve ahlaki konularda nasihat etmek, dinleyenlerin kalplerini iyiliğe ısındıracak sözler söylemek, uhrevi mükafat ve azaba dair bilgiler vererek teşvik ve ikazda bulunmak şeklinde ifade edilir. Bu şekilde konuşma yapan erkeğe vaiz, kadına vaize denir. İslamî kaynaklarda mev'iza, tezkîr, irşat, nasihat, tebşîr ve inzâr gibi kavramlar da çok defa vaaz anlamında kullanılmaktadır.

Toplum içinde yaşayan insanların aralarındaki uyum ve birlikteliği bozacak kötü söz ve davranışlardan birbirlerini sakındırmaları gerekir. Ku'an-ı Kerim'de bu duruma bir ayette şöyle işaret edilmiştir:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

DEĞERLENDİRELİM

"Öğüt ver, çünkü öğüt müminlere fayda verir."

Zâriyât suresi, 55. ayet.

Yukarıdaki ayet mealini vaazın önemi açısından değerlendiriniz.

"İçinizde hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten sakındıran bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır."[14] Vaaz ve irşat faaliyetleri sayesinde insanlar dinî konularda doğru bilgi edinme, iman, ibadet ve ahlak esaslarını öğrenme imkânı bulurlar.

Kürside dinî konularda cemaati bilgilendiren vaiz.

İslamî hakikatleri toplumun kültür seviyesine göre anlatmak manevi bir görevdir. Allah Teala, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) insanları dine hikmetle, güzel öğütle ve en güzel usulle ve onun şahsında tüm müminlere, davet etmesini emretmektedir.[15] Vaaz ve irşat görevinin İslam dinindeki yerini ve önemini şu hadis çok güzel açıklamaktadır: Hz. Peygamber (s.a.v.), Hayber'in fethinde sancağı Hz. Ali'ye (r.a.) vererek ona hitaben şöyle buyurmuştu: *'Onların yanlarına kadar ağır ağır yürü, sonra onları İslam'a çağır ve üzerlerine vacip olan ilahi hakları onlara söyle. Allah'a yemin ederim ki Cenab-ı Allah'ın*

14 Âl-i İmran suresi, 104. ayet.
15 bk. Nahl suresi, 125. ayet.

senin vasıtanla bir insanı hidayete erdirmesi, en değerli kırmızı deve sürüsüne sahip olup da onları Allah yolunda infak etmenden daha hayırlıdır.'[16] Cuma, bayram ve kandillerde vaaz ve hutbeler aracılığıyla aynı anda milyonlarca insana ulaşılabilmesi, vaaz ve irşat hizmetinin ne kadar geniş bir muhatap kitleye ve büyük bir tesir gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

DEĞERLENDİRELİM

"Andolsun ki biz size (gerekeni) açık açık bildiren âyetler, sizden önce yaşayıp gitmiş olanlardan örnekler ve takvâya ulaşmış kimseler için öğütler indirdik."

Nur suresi, 34. ayet.

Yukarıdaki ayetleri vaazın önemi ve ilkeleri açısından değerlendiriniz.

SIRALAYALIM

Peygamberler, tebliğ görevlerini vaaz ve irşat metodunu da kullanarak yapmışlardır. Kur'an-ı Kerim peygamberlerin vaaz ve irşadlarından örnekler sunar. Örneğin, A'râf suresinin 85. ayetinde Hz. Şuayb'ın (a.s.) kavmine verdiği öğütler yer almaktadır: **"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka ilahınız yoktur. Size Rabb'inizden açık bir delil gelmiştir; artık ölçüyü, tartıyı tam yapın, insanların eşyalarını eksik vermeyin. Düzeltilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır."**

Ramazan ayı süresince hutbe okuyacak olsanız hangi konuları seçerdiniz? Sıralayınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

16 Buhârî, "Cihad", 143; Müslim, "Fezailü's-Sahabe", 4.

Peygamber Efendimiz, dinimizde ilk vaiz olarak çeşitli vesilelerle, bilhassa namazlardan sonra cemaatle sohbet eder, cemaate vaaz ve nasihatte bulunurdu. Bir defasında sabah namazından sonra çok etkili bir vaaz vermiş, dinleyenlerin gözleri dolup kalpleri titremişti. Vaazlarında kolaylığı tercih eder, dinleyenleri bıktırmayacak şekilde kısa konuşur, vaazları belli günlerde yapardı. Vaazlarında insanları ilgilendiren her konuya yer verirdi. Allah'a itaat, iman esasları, ahiret hayatı, toplumsal meseleler, dinî emirler ve yasaklar vaazlarında en çok üzerinde durduğu konulardı.[17]

Hz. Peygamber (s.a.v.), sahabeden bazılarını da bu konuda görevlendirmiştir. Ubeyd b. Sehr'den rivayet edildiğine göre Yemen'e gönderdiği arkadaşlarından her birine Kur'an-ı Kerim'i öğretmelerini, zaman zaman da Müslümanlara vaaz etmelerini emretmiştir. [18]

2.1. Vaaz Duaları

Vaaza Başlama Duası

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun."

وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ

"Salât ve selam Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ailesinin ve bütün ashabının üzerine olsun."

صَلُّوا عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ

"Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salât getirin."

صَلُّوا عَلٰى طَبِيبِ قُلُوبِنَا مُحَمَّدٍ

"Kalplerimizin tabibi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salât getirin."

صَلُّوا عَلٰى شَفِيعِ ذُنُوبِنَا مُحَمَّدٍ

"Günahlarımızın şefaatçisi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salât getirin."

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

17 Buhârî, İlim, 12; Buhârî, Deavât, 69; Ebû Dâvûd, Salât, 223, 225.
18 Mücteba Uğur, "Vaaz, Kıssacılık ve Hadiste Kussâs," s. 299; Heyet, Vaaz Kılavuzu, s. 23-24.

“Ya Rabbi! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Senin bize öğrettiğinin dışında bizim ilmimiz yoktur. Şüphesiz sen, her şeyi en iyi bilen, her işi hikmetli olansın.”

سُبْحَانَكَ لاَ فَهْمَ لَنَا اِلاَّ مَا فَهَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْجَوَادُ الْكَرِيمُ

“Ya Rabbi! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Senin bize gerçeği anlattığının dışında bizim anlama imkânımız yoktur. Şüphesiz sen çok cömertsin ve çok ikram sahibisin.”

رَبِّ اشْرَحْ لِى صَدْرِى وَيَسِّرْ لِى اَمْرِى وَاحْلُلْ عُقْدَةً
مِنْ لِسَانِى يَفْقَهُوا قَوْلِى

“Ey Rabbim! Göğsümü ferah eyle, işimi kolaylaştır. Dilimin bağını çöz de sözümü anlasınlar.”

وَاُفَوِّضُ اَمْرِى اِلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ

“Ben işimi Allah'a (c.c.) bırakıyorum. Şüphesiz Allah (c.c.) kullarını görür.”

قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى فِى كِتَابِهِ الْكَرِيمِ
اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

.....Ayet-i Kerime.....

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيمُ وَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

..... Hadis-i Şerif.....

صَدَقَ رَسُولُ اللّٰهِ فِيمَا قَالَ اَوْ كَمَا قَالَ

‘*Hak Dini Kur’ân Dili*’ isimli tefsirin müellifi Merhum Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın şu sözleri, vaazın başlangıcında okunmak için son derece uygundur:

İlâhî! Hamdini sözüme sertâc ettim, Zikrini kalbime mi’râc ettim, kitabını kendime minhâc ettim. Ben yoktum sen var ettin. Varlığından haberdar ettin. Aşkınla gönlümü bîkarar ettin. İnayetine sığındım, kapına geldim, Hidayetine sığındım lütfuna geldim. Kulluk edemedim affına geldim. Şaşırtma beni, doğruyu söylet. Neş’eni duyur hakikati öğret. Sen duyurmazsan ben duyamam, Sen söyletmezsen ben söyleyemem, Sen sevdirmezsen ben sevdiremem. Sevdir bize hep sevdiklerini, yerdir bize

"Hak Dini Kur’ân Dili"' isimli tefsirin müellifi Merhum Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’dır

hep yerdiklerini. Yâr et bize erdirdiklerini. Sevdin Habibini, kainata sevdirdin. Sevdin de hil'atı risaleti giydirdin. Makam-ı İbrahim'den Makam-ı Mahmud'a erdirdin. Serveri asfiyâ kıldın. Hâtemi Enbiyâ kıldın. Muhammed Mustafâ kıldın. Salâtü selâm, tahiyyâtü ikram, her türlü ihtiram ona, onun âli ashab-ı etbaına Ya Rab!

BULALIM

Bir ay süresince cuma namazından önce Kur'an-ı Kerim hakkında vaaz vereceğinizi düşünerek dört tane vaaz konusu bulunuz.

- Kur'an-ı Kerim'i anlamanın önemi.
- ....
- ....
- ....
- ....

Vaazı bitirme duası

Vaaz bitirilirken anlatılan konu ile ilgili Türkçe ve Arapça dua cümlelerine yer vermek uygundur. Her vaazın sonunda konuyla ilgili Türkçe dua cümlesinin ardından Arapça olarak

اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْاَلُكَ تَمَامَ النِّعْمَةِ وَ دَوَامَ الْعَافِيَةِ وَحُسْنَ الْخَاتِمَةِ اَلْفَاتِحَةُ

"Allah'ım senden verdiğin nimetin eksilmemesini, afiyetinin devamını ve son nefesimizi en güzel şekilde vermeyi isteriz" şeklinde dua edilebilir.

2.2. Vaaz Örneği

"Kibirlenen ve Kendini Beğenip Gururlanan Kimseleri Allah Sevmez."[19]

Değerli Kardeşlerim!
Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyuruyor:

TARTIŞALIM

Farklı zamanlarda ve farklı gruplara yönelik yapılacak vaazlarda nelere dikkat edilmelidir? Tartışınız.

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِى الْاَرْضِ مَرَحًا اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

"Küçümseyerek, surat asarak insanlardan yüz çevirme. Yeryüzünde böbürlenerek, çalım satarak yürüme. Allah kendini beğenmiş, övünmek için iyiliklerini sayıp döken kimseleri sevmez."[20]

Yüce dinimiz, sosyal durumu ne olursa olsun; zengin olsun fakir olsun, kültürlü olsun cahil olsun bütün Müslümanları kardeş yapmış; birbirlerine kardeşçe davranmalarını ve yaklaşıp kaynaşmalarını emretmiştir. İslam'ın getirdiği kardeşlik daha ilk günlerde etkisini göstermiş, Medine'de çok eski

19 Lütfi Şentürk, Örnek Vaazlar, C 2, s. 81-91.
20 Lokman suresi, 18. ayet.

tarihlere dayanan kabileler arası düşmanlıkları ortadan kaldırmış ve onların birbirleriyle dostça ve kardeşçe yaşamalarını sağlamıştır.

Kardeşlikle bağdaşmayan çirkin huylardan birisi kibirdir, böbürlenmek ve kendini beğenip gururlanmaktır. Bu huy, kişinin insanlar tarafından sevilip sayılmasına ve hakkı kabul etmesine engeldir. Allah Teala Peygamberine: **"(Ey Muhammed!) Müminlerden sana uyanlara kanadını indir, (şefkat ve merhamet göster)."** [21] buyurmuştur. Peygamberimiz, Allah'ın bu emrine uyduğu içindir ki O'na inananlar etrafını yıkılmaz bir duvar gibi sarmışlardır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de hatırlatılmakta ve şöyle buyurulmaktadır: **"Sen (Ey Muhammed!) sırf Allah'ın rahmetiyle onlara karşı yumuşak davrandın (onlara şefkat ve merhamet gösterdin). Eğer kaba katı yürekli olsaydın onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık onları bağışla, onlar için Allah'tan mağfiret dile. (Yapacağın işlerde) onlara da danış. Bir kerre de azmettin mi artık Allah'a dayan. Muhakkak ki Allah kendine dayanıp güvenenleri sever."**[22]

Peygamberimiz bu ayetlerin canlı örneği idi. O hiç kimsede bulunmayacak bir tevazuya sahip idi. Ev işlerini kendisi yapar, elbisesini kendi eliyle yamar, odasını kendisi süpürürdü. Çarşı pazara gider, ihtiyaçlarını kendisi alırdı. Ziyaretine gelenlere ikramda bulunur, konuklarını kendisi ağırlardı. Ashaptan farklı giyinmezdi. Bu yüzden ashabı ile birlikte otururken gelen bir yabancı "Hanginiz Muhammed?" diye sorma ihtiyacını duyardı. Fakir ve zengin ayrımı yapmadan herkesin evine gider, onların hatırını sorardı. Bir gün adamın biri ziyaretine gelmişti. Bir Peygamberin huzurunda olduğunu duyarak heyecanlanmış ve titremeye başlamıştı. Peygamberimiz ona yaklaşmış ve "Heyecanlanma, ben bir hükümdar değilim. Kureyş kabilesinden kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum."[23] diyerek adamın sakinleşmesini sağlamıştır.

Değerli Müminler!

Allah Teala insanları eşit olarak yaratmıştır. Hiç kimsenin bir başkasına üstünlüğü yoktur. Herkes eşit haklara sahiptir. İnsanların kendilerinde üstünlük görmeleri, kendilerini övmeleri ve kendilerini beğenip gururlanmaları doğru olmadığı gibi bu, ne Allah (c.c.) ne de insanlar tarafından sevilen bir huy değildir. Allah Teala buyuruyor: **"...Siz kendinizi övmeyiniz, kimin müttaki olduğunu Allah daha iyi bilir."**[24] Çünkü insanı yaratan ve yaşatan Allah'tır. Onun duygu ve düşüncelerini, gizli ve açık yaptığı bütün işleri ancak O bilir. Durumu bu şekilde iken insanın kalkıp Allah'a karşı kendisini övmesi, çok iyi, üstün bir kişi olduğunu iddia etmesi elbette uygun olmaz. Kişi, bu husustaki kararı Allah'a bırakmalıdır. Yaptığı ibadetlere, hayır ve iyiliklere bakarak kendini beğenmesi ve gururlanması, taşıması gereken niteliğe alçak gönüllülüğe aykırı düşmektedir. Bu konuda şair güzel söylemiş:

"Okudum bildim deme,
Çok taat kıldım deme,
Eğer hakkı bilirsen bu kuru laf etmektir.

---

21 Şuarâ suresi, 215. ayet.
22 Âl-i İmrân suresi, 159. ayet.
23 İbn Mace, "Et'ime", 30.
24 Necm suresi, 32. ayet.

Bakınız Peygamberimiz (s.a.v.), Allah'ın (c.c.) sevgili kulu ve peygamberi olduğu hâlde bu tezkiye işini o yine Allah'a bırakırdı. Ensardan Ümmü Alâ adındaki kadın diyor ki: Hicret'ten sonra Mekke'den gelen muhacirler Medineliler arasında kura ile taksim edilmişti. Bizim payımıza Osman İbn Maz'ûn (ra.) düşmüştü. Biz Osman'ı evimizde ağırladık. Osman bir süre sonra hastalanarak vefat etti. Yıkandı, kendi elbisesi ile kefenlendi. Sonra Peygamberimiz geldi. Ben cenazeyi tezkiye ederek: -Ey Osman! Allah Teala sana rahmet etsin. Senin hakkında bildiğim ve burada bulunanlara bildirmek istediğim şudur ki: Sen Allah Teala'nın kerem ve inayetine -rahmet ve mağfiretine - ermiş birisisin, dedim. Bunun üzerine Peygamberimiz: -Allah Teala'nın bu ölüye rahmet ettiğini nereden biliyorsun? diye sordu. Ben de: -Ey Allah'ın Peygamberi, anam-babam sana feda olsun. Allah bu kuluna ikram etmez de ya kime ikram eder? dedim. Peygamberimiz: -*Osman İbn Maz'ûn ölmüştür. Allah'a yemin ederim ki ben de bu ölü için iyilik ve mutluluk umarım. Yine Allah'a yemin ederim ki ben, Allah'ın gönderdiği bir Peygamber olduğum hâlde yarın kıyamet gününde bana ne muamele edeceğini bilemem, buyurdu.*[25]

Değerli Müminler!

Tevazu, kimseyi hakir görmemek ve sosyal durumu ne olursa olsun herkese sevgi göstermektir. Bazılarının sandığı gibi kılık ve kıyafetine önem vermemek, temizliğe riayet etmemek ve kişiliğini korumamak tevazu değil zillettir, hakirliktir. Nitekim Peygamberimiz: '*Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez, buyurdu. Bir adam: - Ey Allah'ın Resulü, insan elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını sever, bu kibir midir? dedi. Peygamberimiz: "Allah güzeldir, güzelliği sever. Kibir ise hakkı kabul etmemek, insanları hor ve hakir görmektir," buyurdu.*[26]

Değerli Müminler,

Tevazuun karşıtı kibirdir. Tevazu olmayan yerde kibir vardır. Kişinin kendini beğenmesini ve böbürlenmesini dinimiz hoş görmez. Allah Teala buyuruyor:

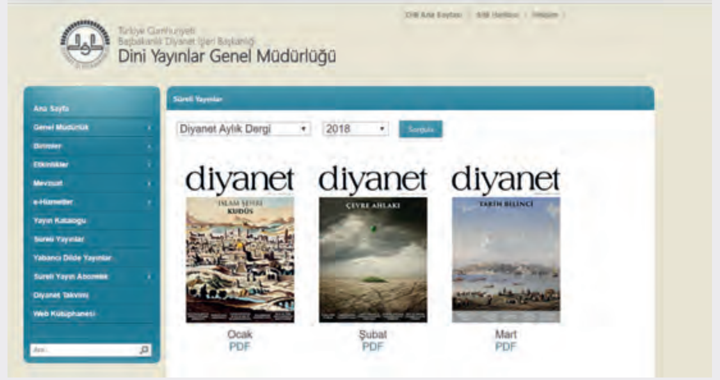
"Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme. Çünkü sen asla yeri yaramazsın ve boyca da dağlara erişemezsin."[27]

Mümin, Peygamberimizi (s.a.v.) örnek alarak herkese karşı alçak gönüllü olmalı, kimseyi hor ve hakir görmemeli, kimseye karşı kibirlenip böbürlenmemelidir. Allah (c.c.) böyle olan kullarını sever. Konumuzu Peygamberimizin bir nasihatı ile tamamlayalım: '*Vakarını koruyarak tevazu gösteren, dilencilik mevkiine düşmeksizin alçak gönüllü olan, günaha girmeden meşru yoldan kazandığı malı doğru yollarda harcayan, düşkünlere ve yoksullara acıyan, ilim ve hikmet sahipleriyle düşüp kalkan kimselere müjdeler olsun. Kazancı temiz olan, içi ve dışı pak olan ve kötülüğünü insanlardan uzaklaştıran kimseye de müjdeler olsun. İlmi ile amel eden, malının fazlasını Allah (c.c.) yolunda harcayan, sözünün fazlasını ise tutan kimseye de ne mutlu."*[28]

25 Buhârî, "Cenaiz", 3.
26 Müslim, "İman", 3.
27 İsrâ suresi, 37. ayet.
28 Münzirî, et-Terğib ve't-Terhib, 3, 558.

AÇIKLAYALIM

Diyanet İşleri Başkanlığı-nın internet sitesinde yer alan vaazlardan birini inceleyerek bir vaazın nasıl hazırlandığını açıklayınız.

2.3. Vaaz ve Ders Sunumu

Vaazın sunumunda dikkat edilecek başlıca hususlar şunlardır:[29]

- Vaaz sırasında vaizin önünde mutlaka bir plan ve gerekli notlar bulunmalı, hazırlıksız konuşulmamalıdır.
- Vaiz, cemaatin karşısına geçmeden önce gerekli hazırlıkları yapmalıdır. Kılık kıyafetinin temiz, düzgün ve uyumlu olmasına dikkat etmelidir.
- Vaaza giriş kısa ve anlaşılır olmalıdır. Özellikle cuma ve bayram gibi cemaatin, normal gün ve vakitlerden daha yoğun olduğu zaman dilimlerinde uzun bir başlangıçtan kaçınmak gerekir.
- Vaaza başlama duası okunduktan sonra, konuya dikkat çekici bir hitapla başlamak önemlidir. Vaazın giriş kısmında öncelikle böyle bir konunun niçin seçildiği çarpıcı cümlelerle açıklanabilir.
- Vaazın gelişme bölümünde, cemaat tarafından merak edilecek muhtemel sorulara ve konuyla ilgili açıklayıcı görüşlere yer verilir. Uygun hikâyeler, benzetmeler, gözlemler, hatıralar ve örneklendirmelerle bu bölüm zenginleştirilebilir. Anlatılanların ve temel kaynaklarda yer alan bilgilerin günlük yaşantıyla ilişkisi kurulur.
- Giriş konu ile ilgili ayet ve hadisle yapılmalıdır.
- Vaazda süre yirmi dakika ile kırk dakika arasında olmalı.
- Vaazın irticalen sunulması, hatibin bilgili ve konuya hazırlıklı olduğu intibaını güçlendirdiği için cemaat üzerinde daha etkili olmaktadır. Konuşmasını sürekli metinden okuyarak yapan bir vaizin göz iletişimiyle, jest ve mimikleriyle cemaatin ilgi ve dikkatini kendine çekmesi mümkün değildir.
- Vaiz konuşurken beden dilini kullanmaya özen göstermeli, ölçülü jest ve mimikleriyle konunun anlaşılmasını kolaylaştırmaya çalışmalıdır. Jest ve mimiklerin, anlatılan muhteva ile uyum içerisinde olmasına dikkat edilmelidir. Sunum sırasında sesi gereğinden fazla yükseltmek, vücudu, elleri ve kolları normalin ötesinde hareket ettirmek, aşırı duygusal bir tutum sergileyerek cemaati ağlatmak, mizahi, heyecanlı ya da politik bir üslup kullanmak doğru değildir.

29 Abdurrahman Çetin, Hitabet ve İrşat, s. 177; Heyet, Vaaz Kılavuzu, s. 73.

- Vaazda cümlelerin bilgi kazandırıcı, düşündürücü, ümit verici, gönülleri ısındırıcı ve sevindirici nitelikte olması önemlidir.
- Vaiz, sade ve anlaşılır bir dil kullanmaya dikkat etmelidir. Mahalli ağız ve argo ifadelerden kaçınmalıdır. Şahısları ve kurumları hedef almamalıdır. Tartışma yaratacak ve yanlış anlaşılacak ifadelerden uzak durmalıdır.
- Okunan ayetlerin bulunduğu sure belirtilmelidir (Yasin suresinde şöyle buyuruluyor gibi.). Bu şekildeki davranış cemaatin vaize olan güvenini artırır.
- Vaiz, olumsuz mesajlar yerine olumlu mesajlar vermeli, vaaza olumlu, müjdeci temalarla başlamalı, olumluyu, iyiyi, güzeli, emri öne almalı, sonra olumsuzu, kötüyü, çirkini, nehyi anlatmalıdır.
- Vaaz sırasında konu dışına çıkılmamalıdır.
- Vaaz muhataba yapıldığı için cemaat arasında bulunmayanları eleştirmek uygun olmaz.
- Vaaz konusu ile ilgili ayet ve hadisler asli şekliyle ve usulüne uygun okunmalıdır. Ayet ve hadislerin mealleri anlaşılır bir şekilde verilmelidir.
- Vaiz, konuşması sırasında, yeri geldiğinde konu ile ilgili nükteler, güzel ve konuya uygun hikâyeler, kıssalar, şiir ve atasözlerinden yararlanmalıdır. Böylece hem konuyu daha iyi aydınlatmış hem de cemaatin dağılan dikkatini toplamış olur.
- Namaz öncesi yapılan vaazlarda ezan okunmaya başlandığı anda vaaz bitirilmeli, cemaatin ezanı dinlemesine fırsat vermelidir. Ezan vakti yaklaştığında, vaazda işlenen konu çok kısa birkaç cümle ile özetlenmelidir.
- Vaaz kısa bir dua ile bitirilmelidir.

Vaaz sunumunda olduğu gibi ders sunumunda da en önemli husus iyi bir planlamanın yapılmasıdır. Konuyla ilgili gerekli kaynaklar taranmalı, ayet ve hadis seçimine özen gösterilmeli, kolay anlaşılır bir sunum metni oluşturulmalıdır.

Sunuma başlamadan önce konu ile ilgili dikkat çekecek sorular sorulmalı, muhattap kitlenin hazır bulunuşluk seviyesi ölçülmelidir. Sunumun ilerleyen bölümlerinde öğrencilerin muhattap kitlenin seviyeleri gözetilerek konuyla ilgili örnek olay, hikâye ve kıssalara yer verilmelidir. Yapılması planlanan etkinliklerle konu günlük hayatla ilişkilendirilmelidir. Sunum yaparken soru cevap ve benzeri yöntemlerle gurubun aktif katılımı sağlanmalıdır. Aktarılan bilgilerin kazanılıp kazanılmadığını ölçmek amacıyla geri dönükler istenmelidir. Sunumun planlanan zaman içerisinde bitirilmesine özen gösterilmelidir. Sunum sonunda konuyu toparlayıcı kısa bir özet yapılmalıdır.

ARAŞTIRALIM

Sabrın önemini anlatan bir vaaz hazırlayacak olsanız hangi ayet, hadis, kıssa ve örneklere yer verirdiniz? Araştırınız.

OKUMA METNİ

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İlk Cuma Hutbesi

Peygamber Efendimiz (s.a.v), Mekke'de müşriklerin zulüm ve baskıları karşısında, hicrete karar verdi ve Hz. Ebu Bekir ile birlikte Medine'ye doğru yola çıktı. Rahmet Elçisi bir cuma günü Medine yakınlarında Salim b. Avfoğulları'nın ikamet ettiği Ranuna vadisine ulaştı. Bugün "Cuma Mescidi" adıyla anılan mescidin bulunduğu bu mübarek mekânda Hz. Peygamber (s.a.v.), ilk cuma namazını kıldırdı ve toplanan cemaate hitap etti. Allah'a hamd ve senadan sonra konuşmasını şöyle sürdürdü:

'Ey İnsanlar, (ahirete gitmeden) önceden, kendiniz için bir şeyler gönderin. Çok iyi biliyorsunuz ki Allah'a yemin olsun, sizden biriniz muhakkak (sonunda) düşüp (ölecek) ve hayvanlarını çobansız bırakacak. Muhakkak ki sonra Rabbi ona arada, bir tercüman ve onu kendisinden ayıran bir perde olmaksızın 'Resul(üm) sana gelip tebliğde bulunmadı mı? Sana mal vermedim mi, ihsanda bulunmadım mı? Önceden kendin için ne hazırladın? buyuracak. O da sağına, soluna bakacak ve bir şey göremeyecek. Sonra da önüne bakacak orada da yalnız cehennemi görecek. Öyleyse herkes gücü nispetinde yüzünü (kendini) cehennem ateşinden korusun. Yarım hurma ile dahi olsa bunu yapsın. Bunu da bulamıyorsa, güzel bir sözle de olsa (kendisini cehennem ateşinden korusun). Zira muhakkak her iyiliğin karşılığı on katından yüz katına kadar verilir. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun."

İbn Hişâm, es-Sîretü'n-nebeviyyeti li-İbn İshak, C 3, s. 30.

OKUMA METNİ

Hz. Ali'nin Bir Hutbesi

Kuşkusuz Allah sırları bilir, gönüllerden haberdardır. Her şeyi kuşatır. Her şeye galiptir. Her şeye kâdirdir. Ey insanlar! Kitabında korumasını istediği ve size verdiği haklar için Allah'tan sakının. Münezzeh olan Allah sizi boşuna yaratmadı, sizi başıboş bırakmadı, cehalet ve körlük içinde terk etmedi. Amellerinizi açıklayıp hükümlerini koydu. Peygamberinin dilinden hoşlandığı ve hoşlanmadığı amelleri, yasaklarını ve emirlerini bildirdi. Geri kalan günlerinizi iyi değerlendirin ve o günler için nefislerinizi sebat ettirin. O günlerin sayısı, sizi öğütten alıkoyan ve gafil bırakan pek çok gün içinde azdır. İkiyüzlülük yapmayın.

Allah'ın kulları! İnsanların nefsine en iyi nasihat edeni, onların Rabbine en itaatkar olanıdır. Onların nefsini en çok aldatanı Rabbine en asi olanıdır. Gıpta edilecek durumda olan kişi dini salim olandır. Mutlu olan kişi başkalarıyla öğüt alandır. Mutsuz olan ise arzusuyla aldatılandır. Bilmiş olun ki riyanın küçüğü şirktir. Heva ehliyle oturup kalkmak imanın unutulduğu yer ve şeytanın huzurunda olmaktır. Yalandan sakının; zira yalan imandan uzaktır. Doğru söyleyen kişi kurtuluşun ve keremin siperindedir. Yalancı ise aşağılık durumdadır. Birbirinize haset etmeyin, zira haset ateşin odunu yiyip bitirmesi gibi imanı yer. Birbirinize buğz etmeyin. Zira buğz her türlü hayır ve bereketi yok eder. Biliniz ki emel aklı gaflete düşürür, zikri unutturur. Allah'ın kullarından kendisine en sevgili olanı Allah'ın nefsine karşı yardım ettiği, hüznü giyen ve korkuyla örtünen kişidir. Hidayet kandili onun kalbini aydınlatır. Başına gelecek olan ölüm için ikramını hazırlar. Sağlam ve düz bir yol tutar. Şehvetlerin elbiselerini çıkarmıştır. Yolunu görmüş, gideceği yolu tutmuş, okyanusları aşmıştır. Kulpların en sağlamına, iplerden de en dayanıklı olanına tutunmuştur. Konuştuğunda anlatır, sustuğunda güvende olur. Kendini samimiyetle Allah'a adamıştır. Hayr için ulaşamadığı bir hedef ve yararlı olması muhtemel yönelmediği bir yer bırakmaz. Dizginlerini Kur'an'ın eline vermiştir. Kur'an onun önderidir.

Nehcü'l-belâğa, C I, s. 204-205.

BULALIM

Aşağıdaki soruları cevaplayarak bulmacayı çözünüz. Bulmacadaki renkli alanda çıkan şifreyi bulunuz ve o kavramla ilgili kısa bir hutbe örneği yazınız.

1. Dinî konularda öğüt vermek amacıyla topluluğa konuşma yapan kimse.
2. Vaazın sonunda yapılan şey
3. Hutbe okuyup namaz kıldıran din görevlisi.
4. Hatibin hutbe okurken daha iyi görülmek ve sesini duyurmak çıktığı basamaklı mimari unsur.
5. Cuma ve bayram namazlarında yapılan nasihat içerikli konuşma.

Şifre: ____________

Hutbe

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Bir hutbenin hazırlanmasında nelere dikkat edilmelidir? Yazınız.
2. Hutbe hazırlanırken hangi kaynaklara müracaat edilmelidir? Belirtiniz.
3. Vaaz ve İrşadın dinin öğrenilmesine katkıları nelerdir? Açıklayınız.
4. Vaazın sunumu esnasında vaiz nelere dikkat etmelidir? Sıralayınız.
5. Vaaz hazırlanırken hangi kaynaklara müracaat edilmelidir? Belirtiniz.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

6. Aşağıdakilerden hangisi bir hutbenin planında yer almaz?
A) Etkileyici bir hitap cümlesi.
B) Metnin mahiyetini bildiren konuya giriş kısmı.
C) Konuyla ilgili bir resim.
D) Ayet, hadis ve örneklerden oluşan gelişme bölümü.
E) Konuyu toparlayan ve neticeyi bildiren sonuç bölümü.

7. Aşağıdakilerden hangisi hutbe metninin yazılmasında kaçınılması gereken hususlardan biridir?
A) Cümleler kısa ve öz olmalıdır.
B) Kavramlar çevrenin ağzıyla ifade edilmelidir.
C) İnandırıcı ve ikna edici bir üslup kullanılmalıdır.
D) Ayet, hadis ve günlük hayattan örneklere yer verilmelidir.
D) Şahısları hedef alan sözlerden kaçınılmalıdır.

8. Aşağıdakilerden hangisi vaaz konusu seçiminde dikkat edilmesi gereken hususlardan değildir?
A) İslam’ın iman, ibadet gibi temel konularına öncelik verilmelidir.
B) Konu zaman ve mevsim açısından uygunluk arz etmelidir.
C) Kişisel sorunlar ele alınabilir.
D) Konu çevrenin şartlarını ve cemaatin ihtiyacını karşılar nitelikte olmalıdır.
E) Yeni gelişmeler ve aydınlatıcı bilgiler vaazın konusu olabilir

9. Aşağıdakilerden hangisi hutbenin sunumunda dikkat edilecek hususlardan birisi <u>değildir?</u>

A) Ayet ve hadis metinleri hatasız bir şekilde okunmalıdır.

B) Hatibin ses tonu çok yüksek olmalıdır.

C) Hutbede siyasi konulara yer verilmemelidir.

D Hatibin kıyafeti temiz ve düzenli olmalıdır.

E) Konuşma yapıcı olmalı ve hutbede toplumun birlik ve beraberliği gözetilmelidir.

C. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen ifadelerden uygun olanları ile doldurunuz.

(minber, hitabet, misafirin duası, din nasihattir, hatip, öğüt, hikmet, vaaz, kürsü)

10. Söz söylemek ve insanları ikna etmek için yapılan etkili konuşmaya ....; topluluk karşısında etkili ve güzel konuşan kişiye de .... denir.

11. Cuma namazının farzından önce hatip .... denilen yüksekçe bir yerde cemaate konuşma yapar.

12. "Rabb'inin yoluna .... ve güzel .... ile davet et. Onlarla en güzel tarzda mücadele et..." (Nahl suresi, 125. ayet)

13. *'Üç dua kesinlikle kabul edilir. Bunlar; mazlumun duası, ... ve anne babanın evladına yaptığı duadır."* (İbn Mace, Dua, 11)

14. ...., nasihat etmeye, insanları iyiliğe ve doğruya yönlendirmek için yapılan konuşmalara denir.

15. Hz. Peygamber (s.a.v.), "...................." buyurarak bütün insanların irşada ihtiyaçlarının bulunduğunu vurgulamıştır.

Ç. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanı "D", yanlış olanı "Y" ile işaretleyiniz.

(...) Hutbenin daha etkili olması için hatibin hissi ve heyecanlı olması gerekir.

(...) Peygamberimizin hutbeleri daha çok ayetlerden oluşmaktaydı.

(...) Hutbe din hizmetlerinde halkla ilişkilerin vazgeçilmez bir unsurudur.

(...) Vaaz sadece camide yapılır.

(...) Vaazlarda, kişiler hedef alınmamalı ve tartışma yaratacak ifadelerden kaçınılmalıdır.

4.ÜNİTE

DİNÎ HİZMETLERDE CAMİ MUSİKİSİ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. “Salâ, ilahi ve tesbih” kelimelerinin anlamlarını araştırınız.
2. Musikinin insanın duyguları üzerindeki nasıl bir etkisi vardır? Arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. Camide icra edilen dinî musiki hakkında cami görevlilerinden bilgi alınız.
4. Dinî musiki çeşitlerinden bildiklerinizi söyleyiniz.

1. Musiki ve Dinî Musiki

BİLİYOR MUSUNUZ?

II. Beyazıt'ın 1486'da Edirne'de yaptırdığı Külliye'nin şifahanesinde sinir ve akıl hastaları için özel olarak on makamda bestelenen musikî parçalarıyla hastalar tedavi edilmiştir.

Musikî, kültürün, inancın ve duyguların ifadesinde önemli bir unsurdur.

TARTIŞALIM

İslam'da musikî'nin yerini araştırıp arkadaşlarınızla tartışınız.

Musiki; bir duygu, düşünce veya tabii bir olayı anlatmak amacıyla, ölçülü ve ahenkli seslerin, ritimli ve ritimsiz olarak estetik bir şekilde bir araya getirme sanatıdır.[1] En içten duygular musiki ile dile getirilmiş ve bu özellikleri taşıyan eserler insanlık tarihinin unutulmaz abideleri arasında yer almıştır. Musiki, dinleyenlerin kalplerine neşe ve sevinç verir, insanların dinî duygularını harekete geçirme hususunda etkili bir araçtır. İbadetlerde teslimiyetin ve içtenliğin artmasına vesile olduğu için, bütün dinlerde musikiden yararlanılmıştır. Mesela Hinduizm'de ilahiler müzik aletleri eşliğinde okunmaktadır. Yahudilikte ibadet esnasında Mezmurlar belli bir makam ve tarzda okunur. Hıristiyanlıkta kiliselerde okunmak üzere bestelenmiş pek çok eser bulunmaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.), "Allah güzeldir, güzeli sever."[2] hadisi İslam'ın estetiğe verdiği önemi göstermektedir. İslam toplumunda, musikinin ibadetlerde Müslümanlara şevk ve heyecan vermesi ilk olarak Peygamberimiz döneminde, Kur'an kıraatı ve ezan okuma gibi dinî formlarda kendini göstermiştir. Peygamberimiz, "Kur'an'ı seslerinizle süsleyiniz."[3] buyurarak Kur'an'ın güzel bir sesle okunmasını istemiş, bulunduğu meclislerde sesi güzel olan sahabilere Kur'an ve ezan okutmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminden günümüze kadar İslam toplumlarında musiki, kültürün aktarılmasında, inancın ifadesinde ve dinin sevdirilmesinde önemli rol oynamıştır. Camilerde ve tekkelerde yapılan ibadet ve zikir esnasında icra edilen musiki meydana gelmiş, buna "dinî musiki" adı verilmiştir. Ezanlarda, kametlerde, salâvat-ı şerifelerde bu musikinin uygulandığını görmekteyiz. Dinî musiki "sema" adıyla geniş ölçüde tasavvufta ve tekkelerde de icra edilmiştir.

İslam geleneği musikinin sadece dinî duyguların ifadesinde değil, gündelik hayatta da kullanılabileceğini ortaya koymuştur. Peygamberimiz zamanında düğünlerde, bayramlarda, karşılama ve uğurlamalarda, yolculuklarda, savaşlarda musikinin icra edildiği kaynaklarda yer almaktadır.[4] Hz. Peygamber (s.a.v.), Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde Beni Neccar'dan kızlar ellerinde deflerle şiir ve türküler okuyarak onu karşılamışlardı.[5]

1 Zekâi Kaplan, Dini Musiki Dersleri, s. 11.
2 Müslim, "İman", 147; İbn Mace, "Dua", 10.
3 Buhârî, "Tevhid", 52; Ebu Davud, "Vitr", 2.
4 Akif Köten, "Asr-ı Saadette Eğlence ve Düğün", Asr-ı Saadette İslam, C 4, s. 413-414.
5 İbn Mace, "Nikâh", 21.

Dinî musikinin fıtri ve ölçülü şekilde uygulanması insana güzel duygular yaşatır, dinî hayatın canlı ve etkili bir şekilde devam etmesine katkı sağlar, insanı dinî duygularını güçlendirir.

Dinî musiki formları; cami musikisi ve tekke (Tasavvuf) musikisi olmak üzere ikiye ayrılır. Belli başlı cami musikisi formları şunlardır: Ezan ve kamet, namaz tesbihatı, mevlit, ilahi, salâ, tekbir. Tekke mûsikisi ise daha çok ritme dayalı, bazen bir veya birkaç enstrümanın da kullanılmasıyla ortaya çıkan mûsikidir. Tekke musikisi formları şu şekilde sıralanabilir: Mevlevi ayini, mersiye, kaside, ism-i celal, durak, şuğul, savt ve nefes. Naât ve ilahi formları ortak özellikleri gereği hem cami hem de tekkede okunmaktadır.[6]

ARAŞTIRALIM

İslam âlimlerinden Farabi, diğer ilim dallarının yanı sıra musiki ile de uğraşmış ve ses fiziği üzerinde çalışmalar yapmıştır." Farabi gibi musiki alanında çalışmalar yapmış İslam bilginleri hakkında bilgi toplayınız.

2. Cami Musikisi

Cami musikisi, gerek ibadet esnasında gerekse ibadet öncesi ve sonrasında icra edilen, çoğunlukla önceden bestelenmemiş nağmelerden meydana gelen ses musikisidir. Ezan, kametten önceki dua ve sureler (İhlas vb.), kamet, namazın cemaatle kılınması sırasında imamın kıraatı, selamdan sonra müezzinler tarafından okunan tesbihat ve dualar cami musikisi formlarını oluşturur. Bunların dışında değişik zaman ve yerlerde okunan temcîd, salâ, münâcât, tekbir, mevlit, mi'raciye, tevşih ve ramazan ilahileri de cami musikisi türlerindendir.

GÖZLEM YAPALIM

Mevlit, ilahi, tekbir, salâvat gibi musiki çeşitlerinin insanlar üzerindeki etkisi üzerinde gözlem yapınız. Gözlem sonuçlarını arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Cami musikisine bir örnek.

6 Zekâi Kaplan, Dini Musiki Dersleri, s. 13.

Cami musikisi, ibadete yönelik ve genellikle uhrevi olması sebebiyle tavır ve üslup açısından diğer musiki türlerinden farklılık arz eder. Aslında cami musikisinden amaç musiki yapmak değil, kişinin manevi duygularını üst düzeye çıkarmaktır. Cami musikisinde herhangi bir musiki aleti kullanılmadığı için cami musikisi sadece insan sesine dayalıdır.

PAYLAŞALIM

Diyanet İşleri Başkanlığının dinî musiki konusunda açtığı hizmet içi eğitim kursları ve çalışmaları ile ilgili bir araştırma yapınız. Araştırma sonuçlarını arkadaşlarınızla paylaşınız.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kapalı bir yerde sesin duyulma ve dağılma tarzına ve bunu incelemeye "akustik" denir. Süleymaniye Camii mükemmel bir akustiğe sahiptir.

Süleymaniye Camii

2.1. Ezan ve Kamet

Sözlükte "bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilan etmek" anlamına gelen ezan kelimesi terim olarak farz namazların vaktinin geldiğini, belirli sözlerle ve özel şekilde müminlere duyurmayı ifade eder. Aynı kökten gelen müezzin "ezan okuyan kimse" demektir.

Medine döneminde başlangıçta namaz vakitlerinde sokaklarda "es-salâh es-salâh" (namaza namaza!) diye çağrıda bulunulduysa da bu yeterli olmuyordu. Namaz vaktinin geldiğini haber vermek için nâkûs (Hıristiyanlarca şimdiki çan yerine kullanılan, üzerine bir çomakla vurularak ses çıkarılan tahta parçası) çalınması, boru öttürülmesi, ateş yakılması veya bayrak dikilmesi şeklinde çeşitli tek-

liflerde bulunuldu. Ancak nâkûs Hıristiyanların, boru Yahudilerin, ateş Mecusilerin adeti olduğu için Resulullah tarafından kabul edilmedi. Bu sırada sahabilerden Abdullah b. Zeyd'e (r.a.) rüyada ezan öğretilmiş, o da ertesi gün Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek durumu haber vermişti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz Hz. Bilal'e (r.a.) ezan cümlelerini ezanda ikişer, kamette ise birer defa okumasını emretti. Bu arada Hz. Ömer (r.a.) Resulullah'a gelip aynı rüyayı kendisinin de gördüğünü, ancak Abdullah b. Zeyd'in (r.a.) daha erken davrandığını bildirmiştir.[7] Hz. Bilal (r.a.), Neccaroğulları'ndan bir kadına ait yüksek bir evin üstüne çıkıp ilk olarak sabah ezanını okudu. Bu olaydan sonra namaza davet amacıyla ezan okunmaya başlanmış ve günümüze kadar bu şekliyle ulaşmıştır. Ezanın metninde ilk okunduğu günden bu yana hiçbir değişiklik olmamıştır.

YORUMLAYALIM

Ruhumun senden, İlahi, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar ki şahadetleri dinin temeli
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

Mehmet Âkif Ersoy

Yukarıdaki İstiklâl Marşı'nın bu kıtasını ezanın önemi açısından yorumlayınız.

Ezan aracılığıyla insanlar bir taraftan namaza çağrılırken diğer taraftan İslam'ın üç temel ilkesini oluşturan Allah'ın varlığı ve birliği, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) O'nun elçisi olduğu ve asıl kurtuluşun (felâh) ahiret mutluluğunda bulunduğu gerçeği açıklanmış olur. Namaz vakitleri dünyanın güneş karşısındaki konumu ve kendi çevresinde dönüşü ile oluşur. Bu durum göz önünde bulundurulduğu takdirde Müslümanların yaşadığı her yerde günde beş defa okunan ezan kesintisiz devam etmekte ve bu ilahi mesaj günün her anında yeryüzünden yükselmektedir.

Ezanı işiten bir Müslüman, müezzinin sözlerini ondan sonra tekrar eder. Ancak, "حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ" ve "حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ" ta bunların yerine "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ" (Güç ve kuvvet sadece Yüce ve büyük olan Allah'a aittir.) cümlesini tekrar eder.

7 Buhârî, "Ezân", 1.

Ezanın okunması için belirli bir makam yoktur. Kelimelerin telaffuzunu bozmamak şartıyla istenilen makam tatbik edilebilir. Ancak vakitlerin insan ruhu üzerindeki etkisi düşünülerek beş vakit için farklı makamlar tertip edilmiştir. Eskiden İstanbul'da sabah ezanının sabâ, dilkeşhâverân; öğle ezanının rast, hicaz; ikindi ezanının hicaz, uşşak, bayatî; akşam ezanının hicaz, rast, segah, dügâh; yatsı ezanının hicaz, uşşak, bayatî, neva, rast makamlarından okunması bir gelenek hâline gelmişti.[8]

EZAN

Ezan şu sözlerden oluşur:	
اَللّٰهُ اَكْبَرُ - اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ - اَللّٰهُ اَكْبَرُ	(Allah en büyüktür)
اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ - اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ	
(Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim)	
اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ	
(Muhammed"in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ederim)	
حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ	(haydi namaza)
حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ	(haydi kurtuluşa)
اَللّٰهُ اَكْبَرُ - اَللّٰهُ اَكْبَرُ	(Allah en büyüktür)
لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ	(Allah'tan başka ilah yoktur)
Sabah ezanında, حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ dan sonra iki defa, اَلصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ (Namaz uykudan hayırlıdır) sözü tekrarlanır.	

Camilerde müezzinin ezan okuduğu, salâ verdiği, çoğunlukla taştan, yüksek ve ince yapıya minare denir. Minarede müezzinin ezan okumak üzere çıktığı balkon şeklinde düzenlenmiş yer şerefe olarak isimlendirilir. Camilerde müezzinler için ayrılan mekânlara ise mahfil denir.

Kamet, farz namazlardan önce, namazın başladığını cemaate bildirmek amacıyla, ezana göre daha hızlı ve biraz daha alçak sesle okunan cami musikisi formudur. Arapçada ikâmet kelimesiyle ifade edilen bu terim için Türkçede "kamet getirmek, kametlemek ve kamet okumak" tabirleri kullanılır. Kametin sözleri ezandaki sözlerin aynısı olup, sadece

"حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ" tan sonra

iki defa "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ" (namaz başlamıştır) cümlesi ilave edilir. Kamet esnasında ayakta durulur ve kıbleye dönülür. Kametin de ezanda olduğu gibi vaktin özellikleri düşünülerek makamlı okunması esastır.

Birden fazla müezzini bulunan camilerde gerek ezan gerekse namaz esnasında müezzinlerin toplu olarak veya sırayla yerine getirdikleri müezzinlik faaliyetine "cumhur müezzinliği" denir. Tesbihat, teravih namazlarında aralarda okunan salât-ı ümmiyye veya ramazan ilahileri, bu müezzin kadrosu tarafından koro hâlinde icra edilir.

8 M. Nazmi Özalp, Türk Musikisi Tarihi, c. 1, s. 108.

İki kişinin karşılıklı olarak okuduğu ezana "çifte ezan" denilir. Bu ezanda müezzinlerin ses güzelliği, ses genişliği ve musiki bilgisi önemlidir. Bir müezzinin başladığı ses perdesini ve ses tonunu diğer müezzin takip etmeli, uyumlu geçişler yapmalıdır.

Cuma namazında hatip, minbere çıktığı sırada cami içinde okunan ezana "iç ezan" denilir. Bu ezan dış ezandaki seyir düzenine göre biraz daha kısa okunur. Hatip, minbere çıkarken müezzin tarafından Ahzab suresi 56. ayeti, sonrasında ise salâtü selam okunur.

Ezan okurken ve kamet getirirken kıbleye yönelmek sünnettir. Ezan namaz vakti girdikten sonra Arapça sözleri ve bilinen sırasıyla okunmalıdır. Ezan, içten gelerek okunduğu için, müezzinin sesi güzel ve makam bilgisi de olursa, ezan çok daha etkili olur. Lüzumsuz uzatmalar, gereksiz nağmeler yaparak ezan sözlerini bozmamak gerekir.

UYGULAYALIM

Beş vakit okunan ezan ve kametin geleneklere uygun bir tarz ve makamda okunuşunu dinleyiniz. Aynı okunuşu öğrenip uygulamaya çalışınız.

Yeni doğan bebeğin sağ kulağına hafif sesle ezan, sol kulağına da kamet okumak menduptur. [9]

2.2. Namaz Tesbihatı

"Yüce Rabb'inin adını tenzih ederek an;"[10]

Tesbih etmek; "sübhânallah" kelimesini söylemek, Allah'ı (c.c.) yüceltmek, O'nu noksan sıfatlardan uzak tutmak anlamına gelir. Namaz tesbihatı ise, vakit namazların sonunda otuz üçer defa "*sübhânallah*", "*elhamdülillah*" ve "*Allahüekber*" sözlerini söylemekten ibarettir. Bu namaz tesbihatının cemaatle kılınan farz namazlarda selamdan sonra müezzinler tarafından ses musikisi ile okunması, bir cami musikisi formudur. Her bir tesbih sözü önce müezzin tarafından yüksek sesle, sonra cemaatin sessiz tekrarı ile okunur. Tesbihat, bir veya birkaç müezzin tarafından değişik makamlarda icra edilebilir.

DEĞERLENDİRELİM

"Güzel Ezan Okuma Yarışması" yapmak için sınıfınızdan on öğrenci seçiniz. Diğer öğrenciler arasından seçilen jüri üyelerinin yarışmaya katılan öğrencileri değerlendirmesini isteyiniz.

9 Ebû Dâvûd, "Edeb", 108.
10 A'lâ suresi, 1. ayet.

ÖĞRENELİM

Namaz sonrasında okunan tesbih dualarını ezberleyerek doğru bir biçimde okunuşunu öğreniniz.

Müezzin, farz namazın arkasından şöyle tesbih duası okur.

اَللّٰهُمَّ اَ نْتَ السَّلاَمُ وَ مِنْكَ
السَّلاَمُ تَبَارَكْتَ يَاذَا الْجَلاَلِ
وَالْاِكْرَامِ

“Allah’ım sen huzur kaynağısın, barış ve huzur sendendir. Ey celal ve ikram sahibi sen yücesin.” duasını okur. Namazın sonunda, imamın selam vermesini bekler ve

عَلٰى رَسُولِـنَا صَلَـوَاتٌ

diyerek Peygamberimize (s.a.v) salâvat getirilmesini ister.

سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ لَااِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ
وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلاَّ بِااللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

NOT EDELİM

“...Rabb’ini çok zikret ve sabah akşam tesbih et.”

Al-î İmrân suresi, 41. ayet.

“Allah bütün noksan sıfatlardan uzaktır. Allah’a hamdolsun. Allah’tan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür. Yüce ve ulu Allah’tan başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur.” der. Sonra cemaatle birlikte Ayete’l-Kürsi’yi sessizce okur. İmam Ayete’l-Kürsi’yi bitirdikten sonra müezzin sesli bir şekilde سُبْحَانَ اللّٰهِ diyerek tesbih kelimesini hatırlatır. Cemaat, otuz üç defa bu kelimeyi içinden tekrar eder. Ardından aynı şekilde اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ve اَللّٰهُ اَكْبَرُ diyerek bu kelimelerle Allah’ı (c.c.) tesbih eder.[11] Bu tesbihattan sonra da aşağıdaki duayı okur:

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ.
لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
سُبْحَانَ رَبِّىَ الْعَلِيِّ الْاَعْلَى الْوَهَّابِ

“Allah’tan başka ilah yoktur, o tektir, onun ortağı yoktur. Mülk ve hamd ona aittir. Onun her şeye gücü yeter. Yüceler yücesi, karşılık beklemeden bol bol veren Rabb'im her türlü eksikliklikten münezzehtir.[12]”

UYGULAYALIM

Namaz tesbihat dualarını öğrenelim. Evimizde ve mahallemizin camisinde imamlık ve müezzinlik uygulaması yapalım. Tecrübelerimizi arkadaşlarımızla paylaşalım.

11 Müslim, "Mesacid", 146.
12 Ebu Dâvud, "Salât" 184.

2.3. Aşır

Genellikle cemaatle kılınan namazlardan sonra veya çeşitli toplantılarda ibadet maksadıyla yapılan tilavetlerde okunan on ayet veya orta uzunlukta yaklaşık on ayetlik bölüme aşır veya aşr-ı şerif adı verilir. Camilerde namazlardan sonra mihraptan okunan aşır mihrabiye olarak isimlendirilir. Aşır sesli olarak ve makamla okunur. Aşır okumaya istiâze ve besmele ile başlanır. Sonunda "sadekallahü'l-azîm" (En büyük olan Allah doğru söyledi) cümlesi söylenir. Ardından Saffat suresinin 180-181 ve 182. ayetleri okunur:

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

el-Fatiha denilir.

Aşır, mümkün olduğunca, sade ve temiz nağmelerle okunmalı aynı nağme motifleri her duruşta tekrarlanmamalıdır. Güzel ses Kur'an'ın güzelliğini artırdığı gibi, dinleyenlerin ondan etkilenmesine de vesile olur. Tilavette tecvid kurallarından kesinlikle taviz verilmemelidir. Aşır, Kur'an-ı Kerim'in belirli bölümlerinden okunacağı için o bölümün anlamı bilinmeli, okurken sesin yükseltilmesi ya da alçaltılması bakımından anlam dikkate alınmalıdır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tavsiyeleri ile camilerde sabah ve akşam namazlarından sonra Haşr suresinin son üç ayetinin[13], yatsı namazından sonra Bakara suresinin son iki ayetinin[14] okunması sünnettir.

ÖRNEK AŞIRLAR

Aşır okunacak ayetlerin günün özelliğine ya da toplantının konusuna göre seçilmesi uygun olur. Belirli gün ve gündeme göre okunabilecek aşırlar:

- Ramazan ile ilgili olarak: Bakara suresi 183-186. ayetler,
- Kur'an-ı Kerim ile ilgili toplantılarda Bakara suresi 148-152. ayetler. Fatır suresi 27-32. ayetler,
- Hac meclislerinde Bakara suresi 197-203. ayetler, Hac suresi 26-33. ayetler,
- Kurbanla ilgili Saffat suresi 99-113. ayetler,
- Dua ile ilgili İbrahim suresi 35-41. ayetler, Araf suresi 54-57. ayetler,
- Sünnet cemiyetlerinde Âl-i İmran suresi 31-37. ayetler ve Lokman suresinin 13-19. ayetleri,
- Cenazelerde, vefat meclislerinde Âl-i İmran suresi 185-189. ayetler, Yasin suresi 77-83. ayetler ve Bakara suresinin 152-157. ayetleri,
- Şehitlikle ilgili meclislerde Bakara suresi 153-157.ayetler, Âl-i İmran suresi 169-174. ayetler,
- Nişan, nikâh, düğün meclislerinde Furkan suresi 61-77 veya 71-77. ayetler, Rum suresi 20-27. ayetler, Nur suresinin 32-34. ayetleri,
- Mevlit kandili ve Peygamberimizin doğumuyla ilgili Tevbe suresi 123-129. ayetler, Ahzab suresi 38-48. ayetler, Saf suresi 1-9. ayetler,
- Miraçla ilgili İsrâ suresi 1-10. ayetler, Necm suresi 1-18. ayetler,
- Kadir gecesi Kadir suresi 1-5.ayetler, Duhan suresi 1-8. ayetler, Zümer suresi 53-61. ayetler,
- Tüm gün ve geceler için Mü'minûn suresinin 1-11. ayetleri okunabilir.

13 bk. Dârimî, "Fezâilü'l-Ḳur'ân", 22.
14 bk. Buhârî, "Fezâil", 10, 27.

Mevlit programlarında da tekbir okunmaktadır.

2.4. Tekbir

Tekbir kelimesi sözlükte, Allah'ı yüceltmek ve O'nun büyüklüğünü ifade etmek demektir. Tekbir; bayram namazından evvel ve hutbe sözleri arasında, mevlitlerde, cenaze namazlarında, sakal-ı şerif ziyaretlerinde vb. okunan bir tesbihattır. Ayrıca kurban kesilirken, hac ve umre ibadetlerinde de tekbir okunmaktadır.

Teşrik tekbirinin kaynağı ve başlangıcı Hz. İbrahim'in (a.s.) oğlu İsmail'i (a.s.) kurban etme olayına kadar uzanır. İbrahim (a.s.) gördüğü sahih rüya üzerine oğlunu Allah yolunda kurban etmeye karar verir. Cebrail (a.s.) bedel olarak bir koç getirdiğinde *'Allahu ekber Allahu ekber"* diyerek tekbir getirir. İbrahim (a.s.) bu sesi işitince *'Lâ ilâhe illâllahu vallahu ekber"* diye cevap verir. Bu tekbir ve tevhîd kelimelerini işiten ve kurban edilmeyi bekleyen İsmail (a.s.) de *'Allahu ekber velillâhi'l-hamd"* der. Böylece kıyamet gününe kadar sürecek büyük bir sünnet başlatılmış olur.[15]

Tekbirin sözleri şöyledir:

"Allah en büyüktür."

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لَا اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ
اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ

Anlamı: "Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, hamt Allah içindir." Tekbir Buhûrizâde Mustafa Itri Efendi tarafından segâh makamında bestelenmiştir. Türk dinî musikisi kültüründe önemli bir yeri bulunan tekbirin cemaat üzerinde oluşturduğu yoğun duygunun asıl unsuru eserin melodik yapısından kaynaklanmaktadır. Beste, uyandırdığı duygu ve etkiden dolayı Türkiye'nin yanı sıra bütün İslam âleminde kabul görmüş ve okunmuştur.

ÖRNEKLER BULALIM

İbadet ve merasimlerde tekbire nasıl yer verilmiştir? Örnekler veriniz.

- Bayram namazı hutbesinde.
- ....
- ....
- ....

15 Abdullah b. Mahmud el-Mevsılî, el-İhtiyar li Ta'lîli'l-Muhtar, "İsmail", C 1, s.87, 88.

2.5. Salâ

Arapça "dua" mânasına gelen salâ (salât), Hz. Muhammed'e dua amacıyla okunan naattır. Aynı zamanda Müslümanları bayram ve Cuma namazına çağırmak, kandilleri duyurmak veya bazı yerlerde cenaze için kılınacak namazı dost, akraba ve komşulara haber vermek amacıyla okunan salatuselamdır. Cami musikisi formları arasında yer alan ve sözleri Arapça olan salâlar okundukları yer ve zamana göre sabah salâsı, cenaze salâsı, cuma ve bayram salâsı, salât-ı ümmiyye gibi adlarla anılır. Bu salâlar tıpkı ezan gibi minarelerden bazen tek bazen de iki müezzin tarafından okunur. İki müezzinin okuduğu salâya "çifte salâ" adı verilir.[16]

Cuma salâsı cuma günleri, ezandan bir müddet önce cuma namazı vaktinin yaklaştığını hatırlatmak amacıyla okunur. Bayram için de bazı bölgelerde namaz öncesi aynı şekilde salâ okunmaktadır. Sabah salâsı, cuma sabahları ile Ramazan ve Kurban Bayramı günleri sabah namazı ezanından önce okunan salâdır.[17]

Günümüzde cenazenin kaldırılacağı vakit namazından bir veya yarım saat önce salâ okunmaktadır. Ayrıca bir vefat haberini insanlara duyurmak için de salâ okunması gelenek hâline gelmiştir. Perşembe geceleri yatsı ezanından önce bazı bölgelerde salâ okunduğu da görülmektedir.

BİLGİ KUTUSU

Salânın sözleri:	
اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ	Salât ve selam senin üzerine olsun ey Allah'ın elçisi
اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللهِ	Salât ve selam senin üzerine olsun ey Allah'ın sevgilisi
اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَ خَلْقِ اللهِ	Salât ve selam senin üzerine olsun ey yaratılmışların en hayırlısı
اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ	Salât ve selam senin üzerine olsun ey alemlere rahmet
اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَاتَمَ النَّبِيِّينَ	Salât ve selam senin üzerine olsun ey peygamberlerin sonuncusu
اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْاَوَّلِينَ وَالْاٰخِرِينَ	Salât ve selam senin üzerine olsun ey öncekilerin ve sonrakilerin efendisi
وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ	Bütün peygamberlere selam olsun
وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ	Hamd alemlerin rabbi olan Allah'adır

16 Yılmaz Öztuna, Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi, c. 2, s. 257.
17 Suphi Ezgi, Nazarî-Amelî Türk Musikisi, c. 3, s. 63.

Salâ, ezan ve kamet gibi güzel nağmelerle okunması gereken cami musikisi formlarındandır.

Salât-ı ümmiyye camilerde ve diğer meclislerde, dinî törenlerde belirli dinî gün ve gecelerde, sakal-ı şerif ve Peygamberimize (s.a.v.) ait eşyanın ziyareti esnasında, cenazelerde, mevlit programlarında okunan salâttır. Segâh makamındaki Salât-ı ümmiyye, Buhûrizâde Mustafa Itri tarafından bestelenmiştir. Sözleri şöyledir:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ

Anlamı: “Allah’ım! Efendimiz, ümmi peygamber Muhammed’e rahmet eyle. Onun ehl-i beytine ve ashabına da güven ve huzur ver.”

SÖYLEYELİM

Teravih namazında camide sesli olarak salâvat okunduğunda neler hissedersiniz? Söyleyiniz.

2.6. Mevlit

Mevlitin sözlük manası, doğum yeri, doğum zamanı demektir. Terim olarak ise İslam edebiyatı ve sanatında Hz. Peygamber’in (s.a.v.) doğum yıl dönümünde yapılan törenleri; bu törenlerde okunmak üzere yazılmış eserlerin ortak adını ifade eder. Bir cami musikisi formu olarak mevlit Hz. Peygamber’in (s.a.v.) doğumu, peygamberliği, mi’racı, mucizeleri ve vefatını konu alan mesnevi türündeki şiirlerin, irticali beste ile okunmasıdır.[18]

18 Necla Pekolcay, Mevlid, s. 19.

İslam dünyasında pek çok mevlit yazılmıştır. Ancak Türk dinî musikisinde “mevlit” denildiğinde, özellikle Osmanlı coğrafyasında yoğun ilgi gören Süleyman Çelebi’nin (1346–1422) *Vesîletü’n-Necât* adlı eserinin besteli veya serbest olarak okunması ve bu maksatla yapılan törenler anlaşılır. Eserin, başta Hz. Peygamber’in (s.a.v.) doğum yıl dönümü (Mevlit Kandili), mübarek gün ve geceler (kandiller) olmak üzere düğün, doğum, ölüm, evlenme, sünnet, hac ibadetini yerine getirme gibi olayların ardından sevinç ve hüzünlerin beraber paylaşılması için düzenlenen toplantılar esnasında okunması toplumumuzda yaygın bir âdet hâline gelmiştir.

Mevlidin bilinen yegane bestekarı, 17. yüzyılda Bursa’da yaşamış olan Sekbân adlı musikişinastır. Sekbân’ın mevlit bestesi, 19. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı coğrafyasında okunmuş, ancak o tarihlerden sonra unutulmuştur.

Dokuz bölümden oluşan Mevlit’in her bölümüne “bahir” adı verilir. Ayrıca her bahir de kendi arasında bölümlere ayrılmıştır. Mevlit okuyan kişiye “mevlithân” denir. Bahir araları, aşır, ilahi ve kasideler ile bezenir. Bahirlerde, mevlithanın musiki bilgisi ve zevkine göre çeşitli makam geçkileri yapılır.

Mevlit’in bahirleri şunlardır:

- Münacat
- Mevlitin yazarı için dua
- Âlemin yaratılmasının sebebi
- Veladet (Peygamberimizin doğumu)
- Peygamberimizin mucizeleri
- Peygamberimizin miracı
- Peygamberimizin vasıfları
- Peygamberimizin vefatı

“Mevlitlerde, Süleyman Çelebi’nin Vesîletü’n-necât” adlı eserinin okunması Osmanlıdan günümüze kadar devam eden bir adettir.”

NOT EDELİM

Beste: Müzik notasyonu kullanılarak yazılmış veya icra sırasında kaydedilmiş müzik eseri. Bir müzik eserini oluşturan ezgilerin tümü.
Güfte: Bestelenmiş olan bir eserin sözlerine denir.
Makam: Türk müziğinde eserlerin ses dizilerini ve dizi özelliklerini ifade eder.
Nefes: Bektaşi şairler tarafından yazılmış ve Bektaşi tekkelerinde okunmak üzere çeşitli makamlarda bestelenmiş manzum ilahilere denir.
Karar sesi: Bir eserin durak veya bitiş sesi.
Musiki meşki: Öğrencinin musiki eserini hocasından dinlemesi, onun önünde usulüne uygun bir tarzda okuması ve öğrenip geçmesi.
Geçki: Makam değiştirmeye denir.
Perde: Bir müzik parçasını meydana getiren seslerden her biri.
Tavır: Musikide makam, ahenk.

Mevlit törenine Kur'an-ı Kerim tilaveti ile başlanır. Duruma göre bahirler öncesinde bir ilahi veya kaside okunur, mevlide aralarda ise salâvatlar ile devam edilir. Sonunda yine Kur'an-ı Kerim tilaveti ve dua ile bitirilir. Bahirleri bir mevlithan okur, ilahiler ise koro şeklinde icra edilir. Mevlit bahirleri arasında okunan ilahilere "tevşih ilahileri" denir.

Mevlit okumak ve mevlit merasimleri düzenlemek dinî bir zorunluluk değildir. Bununla birlikte mevlit, toplumsal bir coşkunun, Hz. Peygamber (s.a.v.) sevgisinin ve ona bağlılığın üst düzeyde edebi ve estetik olarak hissedilmesine, yaşanmasına ve dışa vurulmasına vesile olmaktadır. Bu vesileyle bir araya gelen müminler mevlitin kendine has musikisi ve edebî değeri ile coşar, yapılan sohbet, dua ve öğütlerle aynı duygu ve düşünce etrafında kaynaşarak bütünleşirler.

OKUYALIM

Mevlit'in münacat bölümünden:

Allah adın zikr edelim evvela Vâcib oldur cümle işte her kula.	Her nefeste Allah adın de müdâm Allah adıyla olur her iş tamam.
Allah adın her kim ol evvel ana Her işi âsân eder Allah ana	Bir kez Allah dese şevk ile lisan Dökülür cümle günah misli hazan.
Allah adı olsa her işin önü Hergiz ebter olmaya anın sonu	İsmi pakın pak olur zikr eyleyen Her murada erişir Allah diyen.

Arkadaşlarınızla Mevlit'in bölümlerini dinleyiniz.
Daha sonra sırasıyla Mevlit'i düzgün bir şekilde okumaya çalışınız.

2.7. İlahi

Tasavvufi temaları işleyen ve Türk dinî musikisinin makam ve usulleriyle bestelenerek dinî toplantılarda okunan şiirlere ilahi denir. İlahiler; diğer formlarda bestelenmiş eserlere göre daha kolay ve anlaşılabilir özelliklere sahiptir. Ritmin zikre uygunluğu bakımından halk tarafından kolayca ezberlenmiş ve hatta birçoğu anonim özellik kazanmıştır. Bundan dolayı camiden, dinî merasimlere ve konser salonlarına kadar geniş bir icra sahasına sahip olmuş ve benimsenmişlerdir.[19]

Koro hâlinde okunmak için bestelenen ilahiler ''Cumhur ilahi" adını alır. İlahilerde güftenin konusu kadar bestenin makam ve usulünde de dini-tasavvufi duyguyu yansıtanlar tercih edilmiştir. Kural olarak hemen her makamda ilahi bestelenebilir. Ancak ilahilerde genellikle fazla tiz seslerde dolaşmayan ağır makamlar tercih edilmiştir. İlahiler, genellikle okundukları mekâna göre cami ve tekke ilahileri diye ikiye ayrılmakla beraber bunların dışında değişik zaman ve mekânlarda da okunur.[20]

19 Yılmaz Öztuna, Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi, c. 1, s. 385.
20 Yılmaz Öztuna, Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi, c. 1, s. 385.

Kültürümüzde özellikle tekkelerde ve camilerde aylara göre seçilmiş ilahilerin okunması gelenek hâlini almıştı. Muharrem ayında Kerbela Vak‘ası’na, özellikle de Hz. Hüseyin’in (r.a.) şehadetine, ehl-i beyt sevgisine dair okunan ilahiler muharrem ilahileri veya kısaca “muharremiyye” adıyla anılırdı. Mevlit ayları denilen rebiülevvel ve rebiülahir aylarında yapılan mevlit merasimlerinde naatlar yanında güftelerinde Resul-i Ekrem’e (s.a.v.) ait unsurların bulunduğu ilahiler okunurdu. Ramazan ayında camilerde kılınan teravih namazlarının her dört rek‘atından sonra okunan eserler ramazan ilahileri adıyla anılmıştır. Ramazanın ilk iki haftasında okunan ilahilerin güfteleri, “Merhaba ya şehr-i ramazan” mısrasıyla başlardı. Uğurlama geceleri denilen son iki haftada okunan ilahilerde ise ramazanın sona ermesinden doğan hüzün terennüm edilir, “Elveda ya şehr-i ramazan” gibi mısra ve nakaratlara yer verilirdi. Şevval, zilkade ve zilhicce aylarında hac ibadeti ve mukaddes yerlerin özlemini terennüm eden ilahiler okunurdu.

İlahi formlarının başlıcaları şunlardır:

1. Tevhid: Allah’ın varlığı, birliği, esma ve sıfatı ile bunların çeşitli tecellilerini anlatan dinî manzumelerdir.
2. Münacat: Allah’a yalvarmak, O’ndan af ve mağfiret dilemek için yazılmış, cami ve tekkelerde besteyle okunan ilahilerdir.
3. Naat: Hz. Muhammed’i (s.a.v.) övmek, yüceltmek, onun özelliklerinden bahsetmek, şefaatini dilemek gibi maksatlarla yazılmış şiirlerdir.
4. Tevşih: Mevlit ve mi‘râciyye bahirleri arasında okunan, Hz. Peygamber’i (s.a.v.) konu almış ilahilerdir.[21]

Camide okunacak ilahilerin imkân ölçüsünde halk tarafından yaygın olarak bilinen ve cemaatin katılabileceği bestelerden seçilmesi uygun olur.

Koro hâlinde okunmak için bestelenen ilahilere "Cumhur ilahi" adı verilir.

21 Sadeddin Nüzhet Ergun, Türk Musikisi Antolojisi, c. 1, s. 6-19.

OKUYALIM EZBERLEYELİM

ŞOL CENNETİN IRMAKLARI

Güfte: Yunus Emre
Beste: Münir Nurettin Selçuk
Usul: Yürük semaî
Makam: Segâh

Şol cennetin ırmakları
Akar Allah deyü deyü
Çıkmış İslam bülbülleri
Öter Allah deyü deyü

Hakk'a âşık olan kişi
Akar gözlerinin yaşı
Pür nur olur içi dışı
Söyler Allah deyü deyü

Ne dilersen Hak'tan dile
Kılavuzla gir bu yola
Bülbül âşık olmuş güle
Öter Allah deyü deyü

Yunus Emre

Çeşitli kaynaklardan derlediğiniz ilahilerden bir defter oluşturunuz. İçlerinden seçtiklerinizi ezberleyerek okuyunuz.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Musikinin insan hayatındaki yeri ve önemi nedir? Örneklerle açıklayınız.
2. Dinî musikinin din hizmetlerine katkısı nedir? Belirtiniz.
3. Dinî musiki çeşitleri nelerdir? Sıralayınız.
4. Ezan ve kametin okunmasında dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir? Yazınız.
5. Salânın ve mevlidin okunuşu hakkında bilgi veriniz.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

6. Aşağıdakilerden hangisi cami musikisi çeşitlerinden biri değildir?

A) Ezan
B) Salâ
C) Hutbe
D) Tesbih
E) Mevlit

7. Ülkemizde sabah ezanı genellikle hangi makamda okunur?

A) Segâh
B) Rast
C) Nihavent
D) Saba
E) Hicaz

8. Aşağıdakilerden hangisi Mevlit'in bölümlerinden biri değildir?

A) Münacat
B) Dua
C) Miraç
D) Veladet
E) Hicret

9. Aşağıdakilerden hangisi musiki için söylenemez?

A) İslam dinî musikinin her çeşidini yasaklamıştır.
B) Musiki insanın estetik duygusunu güçlendirir.
C) Musiki fıtri bir duygu ve evrensel bir dildir.
D) Dinî musiki sadece camide icra edilen musikiden ibaret değildir.
E) Musiki önemli bir iletişim vasıtasıdır.

C. Aşağıda verilen bilgilerden doğru olanı “D”, yanlış olanı “Y” ile işaretleyiniz.

Doğru mu? (D) Yanlış mı? (Y)		Musiki, bazı duygu ve düşünceleri düzenli ve ahenkli seslerle ifade etme sanatıdır.
		Toplumların coğrafi yapısı, tarihi birikimi, folklorik özellikleri ve inançları musikiyi besler.
		Hz. Peygamber (s.a.v.) musikinin düğünde, yolculukta, savaş ve barış durumlarında da kullanabileceğini bildirmiştir.
		İlahiler dinî musikinin tek örneğidir.
		Salâ, sadece ölüm haberini bildirmek için okunur.

D. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen ifadelerden uygun olanlar ile doldurunuz.

Boşlukları dolduralım	güzelleştiriniz dinî musiki Hz.Bila (r.a.) İç ezan Mustafa Itri	1. İslam kültüründe cami içi ve cami dışında dinî ibadet ve uygulamalarda kullanılan musikiye................. denir.
		2. “Kur’an’ı seslerinizle ....”.
		3. Hz. Peygamber (s.a.v.) ezanın güzel bir şekilde okunmasını istemiş ve ilk olarak ....'i ezan okuması için görevlendirmiştir.
		4. Tekbir, dinî musikide Allah’ın (c.c.) yüceliğini ifade etmek amacı ile okunur. Bestesi Buhurizade................................ye aittir.
		5. Cuma namazında hatip minberde iken cami içerisinde okunan ezana .... denir.

5.ÜNİTE

DİNÎ MERASİMLERDE HİTABET VE DUA

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. “Dua, hatim, mevlit, nikâh ve istiğfar, cihat ve akika” kelimelerinin anlamlarını araştırınız.
2. Daha önce katıldığınız dinî bir törendeki gözlemlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. Kur’an-ı Kerim’deki dua ayetlerinden üç tane örnek bulunuz.
4. Mübarek gün ve gecelerin, diğer vakitlerden farklı yönlerini söyleyiniz.

1. Din Hizmetlerinde Duanın Yeri

Mümin her zaman dua etmelidir.

Dua, insanın içten bir şekilde Allah'a (c.c.) sığınmasını ve yakarışını ifade eder. Dua ederken Allah'ın (c.c.) yüceliği karşısında güçsüzlüğümüzü itiraf ederiz, O'nun yardımını ve affını dileriz. Rabb'imizin katında duamızla değer buluruz. Bütün ibadetlere ruh ve anlam katan duadır. Bu hususa Kur'an-ı Kerim'de şöyle işaret edilir:

قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبّى لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ...

"Resulüm! De ki: Duanız olmasa, Rabb'im size ne diye değer versin?..."[1] Sevgili Peygamberimiz de "*Dua ibadetin özüdür.*"[2] buyurmuştur.

İnsan, hayatı boyunca üstesinden gelemeyeceği birçok durumla karşılaşır. Keder, sıkıntı, korku, acizlik, yalnızlık ve ümitsizlik gibi hâller yaşar. İnsan yaratılışı gereği her zaman Allah'a dua etme ihtiyacı hisseder. Dua eden insanda Allah'ın duasını kabul edeceği ümidi vardır. Dua, dua eden kişiye dayanma gücü ve sabır verir. Onların sözleri ancak, **"...Rabb'imiz! Bizim günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlıklarımızı bağışla ve (yolunda) ayaklarımızı sağlam tut. Kâfir topluma karşı bize yardım et..."[3]** demekten ibarettir.

Din hizmetlerinde duanın önemli bir yeri vardır. Yeni doğan çocuğa ad konulması, sünnet, nişan, nikâh, askere uğurlama vb. vesilelerle yapılan törenler toplumsal kültür ve kimliğin sonraki nesillere aktarılmasına aracı olurlar. Kişiler bu törenlerde din görevlisini yanlarında görmek, onun yapacağı bereket ve hayır dualarına âmin demek isterler. Bu sebeple din hizmetlerini yerine getiren görevlilerin dini tebliğ etme fırsatı olarak gördükleri her durumu değerlendirmeleri gerekir.

YORUMLAYALIM

"Kullarım sana beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm."

Bakara suresi, 186. ayet.

Yukarıdaki ayeti duanın önemi açısından yorumlayınız.

1 Furkan suresi, 77. ayet.
2 Tirmizî, "Deavât", 1.
3 Âl-i İmrân suresi, 147. ayet.

Kur'an-ı Kerim'de Peygamberlerin Dilinden Dua Örnekleri	
"...Rabbimiz! Günahlarımızı ve işlerimizdeki taşkınlıklarımızı bağışla ve (yolunda) ayaklarımızı sabit kıl, kâfirlere karşı da bize yardım et..!" [4]	رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَ اِسْرَافَنَا فٖى اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ
"Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazını dosdoğru kılanlardan eyle! Ey Rabbimiz! Duamı kabul buyur! Ey Rabbimiz! Herkesin hesaba çekileceği günde beni, ana-babamı ve mü'minleri bağışla!" [5]	رَبِّ اجْعَلْنٖى مُقٖيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتٖى رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ. رَبَّنَا اغْفِرْ لٖى وَلِوَالِدَىَّ وَلِلْمُؤْمِنٖينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ
"...**Ey Rabbim! Bana ve anama-babama verdiğin nimete şükretmemi ve hoşnut olacağın iyi işler yapmamı gönlüme ilham eyle ve rahmetinle beni iyi kulların arasına dâhil et."** [6]	رَبِّ اَوْزِعْنٖى اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتٖى اَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلٰى وَالِدَىَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَاَدْخِلْنٖى بِرَحْمَتِكَ فٖى عِبَادِكَ الصَّالِحٖينَ

Peygamber Efendimizden Dua Örnekleri	
"Allahım! Sen benim Rabbimsin. Senden başka ibadete lâyık hiçbir ilâh yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum. Ezelde sana verdiğim sözümde ve vaadimde hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım. Bana lutfettiğin nimetleri yüce huzurunda minnetle anar, günahımı itiraf ederim. Beni affet, şüphe yok ki günahları senden başka affedecek kimse yoktur." [7]	اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبّٖى لَا اِلٰهَ اِلاَّ اَنْتَ خَلَقْتَنٖى وَاَنَا عَبْدُكَ وَاَنَا عَلٰى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَااسْتَطَعْتُ. اَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ اَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَىَّ وَ اَبُوءُ بِذَنْبٖى فَاغْفِرْ لٖى فَاِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلاَّ اَنْتَ
"Allahım! Çaresizlik ve tembellikten sana sığınırım, korkaklık ve cimrilikten sana sığınırım, gam ve kederden sana sığınırım, ağır borç altında kalmaktan ve güç sahibi olan kişilerin zulmüne uğramaktan sana sığınırım." [8]	اَللّٰهُمَّ اِنّٖى اَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَالْهَرَمِ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ وَضَلْعِ الدَّيْنِ وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ
"Allahım! Seni anıp zikretmek, nimetine şükretmek, sana en güzel şekilde ibadet etmek için bana yardım eyle!" [9]	اَللّٰهُمَّ اَعِنّٖى عَلٰى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ

4 Âl-i İmrân suresi, 147. ayet.
5 İbrahîm suresi, 40-41. ayetler.
6 Neml suresi, 19. ayet.
7 Buhârî, "Deavat", 2, z15.
8 Müslim, Zikir, 73.
9 Ebû Dâvud, Vitir, 26.

KONUŞALIM

“El açıp yalvarmaya layık olan ancak Allah’tır. Onun dışında el açıp dua ettikleri onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Hâlbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su onun ağzına girecek değildir. Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır.”

Ra’d suresi, 14. ayet.

Yukarıdaki ayette vurgulanmak istenen düşünce üzerinde arkadaşlarınızla konuşunuz.

2. Dinî Merasimlerde Hitabet ve Dua

Din görevlileri, dinî merasimlerde hem dua ederler hem de törenin dinî yönden anlam ve önemine ilişkin konuşmalar yaparlar. Böylece kendisini dinleyenlere faydalı ve yönlendirici tavsiyelerde bulunurlar. Dinî merasimlerde yapılacak konuşmalarda kısa ve öz konuşmalı, bulunulan ortamla ilgisi olmayan konulardan kaçınmalıdır.

2.1. Ezan Duası

Sultan Ahmet camii.

Ezanın bitiminden sonra Hz. Peygamberin (s.a.v.) öğrettiği ve şefaatine vesile olacağını haber verdiği şu dua okunur:

“Ey bu mükemmel davetin ve daimi çağrının (veya kılınacak namazın) Rabbi olan Allahım! Muhammed’e sana yaklaştırıcı her türlü vesileyi ihsan et, onu faziletlerle donat. Onu Kur’an-ı Kerim’inde vaad ettiğin Makam-ı Mahmuda yücelt. Şüphesiz ki Sen vaadinden dönmezsin.”[10]	اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ اٰتِ مُحَمَّدًا الْوَسيلَةَ وَالْفَضيلَةَ وَالدَّرَجَةَ الرَّفيعَةَ وَابْعَثْهُ مَقَاماً مَحْمُوداً الَّذى وَعَدْتَهُ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْميعَادِ

2.2. Yemek ve İftar Duası

Peygamber Efendimiz her işe başlarken olduğu gibi yemekten önce de “besmele” çekerek Allah’ı anmış, etrafındakilere de besmeleyi tavsiye etmiştir. Besmeleyi, verdiği nimetler karşılığında yüce yaratıcıya peşinen yapılan bir teşekkür olarak görmüştür. Allah Resulü (s.a.v.), besmelesiz yenen yemeklerde bereket olmayacağını belirtmiştir. Yemeğe başlarken unutulursa, hatırlandığı an besmele çekilmesinin gerekli olduğunu bildirmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), yemekten sonra da şu ifadelerle Allah’a hamd etmiştir:

Sahur ve iftar yapmak Peygamber Efendimizin sünnetindendir.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذى اَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مِنَ الْمُسْلِمينَ.
وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَ بَرَكَاتُهُ عَلَيْنَا وَعَلٰى جَميعِ الْمُؤْمِنيـنَ.
اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ وَارْحَمْ صَاحِبَ هٰذَا الطَّعَامِ وَالْاٰكِليـنَ.
اِنَّا نَسْئَلُكَ تَمَامًا اَلنِّعْمَةَ وَدَوَامَ الْعَافِيَةَ وَحُسْنَ الْخَاتِمَةَ.
اَللّٰهُمَّ زِدْ وَلَاتَنْقُصْ وَبِحُرْمَةِ الْــــفَاتِحَةِ

10 Buhârî, "Ezân", 8.

PAYLAŞALIM

“Ey Âdem oğulları! Mescidde güzel elbiselerinizi giyin, yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.”

A’raf suresi, 31. ayet.

Yukarıdaki ayette anlatılmak istenen düşünce nedir? Sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

PAYLAŞALIM

Evinizde sahurda neler yaptığınızı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

‘Bizi yediren, bizi içiren ve bizi Müslümanlardan kılan Allah’a hamdolsun. Allah’ın rahmeti, bereketi bizim ve tüm Müslümanların üzerine olsun. Allahım! Bu yemek sahibini ve yemeği yiyenleri bağışla, onlara rahmet eyle. Şüphesiz biz senden nimetin tamamını, sıhhatin devamını ve güzel ölümü isteriz. Allahım! Fatiha hürmetine nimetini artır, azaltma.”[11]

Resûlullah (s.a.v.) yemeği ikram edenlere şu şekilde müjde verirdi:

اَفْطَرَ عِنْدَكُمُ الصَّائِمُونَ وَاَكَلَ طَعَامَكُمُ الْاَبْرَارُ
وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَلَائِكَةُ

"Oruçlular sizin yanınızda iftar etsinler, iyiler sizin yemeklerinizden yesinler, melekler de sizin için dua etsinler.”[12]

Dua kitaplarında çeşitli yemek duaları yer alır. Bir örnek olarak Peygamberimizin yukarıdaki dualarıyla başlanıp aşağıdaki duayla devam edilebilir:

"Ya Rabb'i! Bu helal gıdaların şükrünü yerine getirebilmeyi ve sana kullukta bulunabilmeyi bizlere nasip eyle! Bu sofrada tattırdığın nimetlerin daha güzellerini cennetinde tatmayı bizlere nasip eyle! Allah'ım bizleri nimetlerinden mahrum eyleme. Sağlık, huzur ve mutluluğumuzu daim eyle. Ya Rabbi! Bu sofranın hazırlanmasında emeği geçen kardeşlerimizin kazançlarına bereket, kendilerine sağlık, huzur ve mutluluk ihsan eyle! Ailelerinden ahirete göç edenlere ve geçmişlerimize merhamet eyle! Âmin.”

YAZALIM

Aşağıdaki alanlara sahur ve iftar vakitlerine özel dua metninizi oluşturunuz.

SAHUR VAKTİNDE	İFTAR VAKTİNDE

11 Ebû Davud, "Et’ime", 10.
12 Ebu Davud, "Et’ime", 54.

Oruç tutan Müslümanlar iftar vaktine ulaştıklarında büyük sevinç ve mutluluk duyarlar. Bu mutluluklarını Allah'a (c.c.) şükrederek ve dua ederek dile getirirler. İftar açarken Peygamberimizin (s.a.v.) tavsiyesine uyarak şu dua okunur:

اَللّٰهُمَّ لَكَ صُمْتُ وَبِكَ اٰمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ
وَعَلٰى رِزْقِكَ اَفْطَرْتُ

"Allah'ım! Senin rızan için oruç tuttum, sana inandım, sana güvendim, senin verdiğin rızıkla iftar ettim!"[13] Âmin.

2.3. Hatim ve Mevlit Duaları

Hatm sözlükte "örtmek, mühürlemek, bir şeyi tamamlayıp sonuna ulaşmak" gibi mânalara gelir. Terim olarak ise Kur'an-ı Kerim'i başından sonuna kadar yüzünden veya ezbere okuyarak bitirmeye hatim denilmektedir. Türkçede "hatim indirmek", "hatmetmek" ifadeleri de kullanılmaktadır. Yüce Allah'ın son kelamı olan Kur'an-ı Kerim'i okumak sevabı çok yüksek olan bir ibadettir. Sevgili Peygamberimiz Kur'an'ı düzenli bir şekilde okuyarak hatim indirmeyi Allah'ın (c.c.) en çok sevdiği işlerden biri olarak nitelendirmiştir. [14]

TARTIŞALIM

"Bir kişi Peygamberimize gelerek, 'Allah'ın en çok sevdiği davranış nedir?" diye sordu. O da: 'Konup göçendir." buyurdu. O kişi: 'Konup göçen kimdir?" diye sorunca, Peygamberimiz: 'Kur'an'ı başından sonuna kadar okuyan, bitirince hemen tekrar başlayandır." şeklinde cevap verdi."

Tirmizî, "Kıraat", 4.

Yukarıdaki hadisi hatim duası yapılırken İhlas ve Muavizeteyn surelerinden sonra Fatiha'nın ve Bakara suresi 1-5. ayetlerinin okunması bağlamında yorumlayınız.

Hatmin faziletinden çokça yararlanmak için mübarek vakitleri seçenler olmuş cuma gecelerinde, oruçlu olarak hatim indirmeyi tercih etmişlerdir. Bu nedenle Ramazan ayında genellikle camilerde ve evlerde Kur'an okutup dinlemek ya da Kur'an-ı tek başına okumak suretiyle hatim indirmek gelenek hâline gelmiştir.[15]

Üç aylarda ve özellikle ramazanlarda yaygın olan bir diğer gelenek de mukabeledir. Camilerde ve evlerde daha çok sabah, öğle, ikindi namazları öncesinde hafızlar tarafından okunan Kur'an'ı takip etmek suretiyle hatim indirmeye "mukabele" denir. Hafızların bu okuyuşları için de aynı terim kullanılmıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Hatim duasından önce aralarında tekbir okuyarak üç defa İhlas, bir Felâk, bir Nâs ve bir Fâtiha suresi ile Bakara suresi ilk beş ayetini okumak bir gelenek hâline gelmiştir.

13 Ebu Davud, "Savm", 22.
14 bk. Dârimî, "Fežâilü'l-Ķur'ân", 33.
15 İsmail Lütfi Çakan, "Dinî Hitabet", s. 178-179.

Bu gelenek, Cebrail'in (a.s.) ramazan aylarında her gece Hz. Peygambere (s.a.v.) gelerek o ana kadar nazil olan ayet ve sureleri karşılıklı okuyup kontrol etmelerine dayanır. Ülkemizde ramazan mukabeleleri genellikle ramazanın ilk günü başlar ve arefe günü tamamlanarak duası yapılır. Duanın Kadir Gecesi'nde yapıldığı da olur. Mukabelede her cüz bir kişi veya birden çok hafız tarafından okunabilmektedir. Hatim okurken acele etmekten ve tecvid kurallarını bozacak derecede süratli okumaktan kaçınmalıdır. Hatim sonuna yaklaşırken Duha suresinden başlayıp Nas suresinin sonuna kadar her surenin bitiminde "tekbir" getirilir. Nitekim Peygamber Efendimizin Duhâ ve ardından gelen sûrelerin peşinden tekbir getirilmesini istediği, Abdullah b. Abbas gibi ashabın ileri gelenlerinin de Kur'an okuttukları kişilerden bu sûrelerden sonra tekbir getirmelerin istedikleri rivayet edilir.[16] Bundan dolayı Duhâ suresinden Nâs suresine kadar hepsinin sonunda tekbir getirmek sünnettir.

Hatimden sonra bir tören yapılarak dua edilmesi gelenek hâline gelmiştir. Hatim, Nas suresinin okunmasıyla sona erer. Ancak ardından Fatiha ile Bakara suresinin ilk beş ayetinin okunması yeni bir hatme başlangıç sayılmıştır. Bu surelerin peşinden yapılan duaya "hatim duası" denir. Hatim duasına katılmak da faziletlidir. Hatim duası tek başına yapılabileceği gibi toplu hâlde de yapılabilir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim mealinden okunarak bitirildiği zaman da hatim duası yapılabilir. Kur'an okumasını yeni öğrenenler için, Kur'an'ı baştan sona bitirdikleri zaman ya da ilk defa hatim indiren çocuklar için hatim merasimleri düzenlenmektedir. Ayrıca bir Müslüman vefat ettiği zaman birçok kişinin katılımıyla ölenin ruhu için hatim indirilebilir.

BELİRTELİM

"Kur'an okuyan mümin, kokusu ve tadı güzel olan turunç meyvesi gibidir..."

Buharî, "Fedâilü'l-Kur'an", 36.

Yukarıdaki hadiste vurgulanmak istenen ana düşünceyi belirtiniz.

Ülkemizde evlilik, doğum, ölüm gibi farklı sebeplerle mevlit merasimleri yapılmaktadır. Mübarek gün ve gecelerde de zaman zaman mevlit törenleri düzenlenmektedir. Bütün bu merasimlerde "Mevlit" olarak bilinen Süleyman Çelebi'nin yazdığı kurtuluş vesilesi anlamına gelen *Vesiletü'n-Necat* isimli naat, Kur'an-ı Kerim ve salâvat duaları okunur, ilahiler söylenir. Mevlit merasimine sebep olan olay hakkında kısa bir konuşma yapılır ve ardından dua edilir.

Hatim ve mevlit merasimlerinde Arapça dua yapılabileceği gibi Türkçe dua da yapılabilir. Ancak dinleyenlerin kolaylıkla anlayabilmeleri için duaya kısa bir Arapça girişle başlayıp Türkçe olarak devam etmek uygun görülür.

16 bk. Beyhakî, el-Câmi li Şuʿabi'l-îmân, c. 4, s. 232.

Türkçe Hatim Duası Örneği

“Ey Rabb'imiz! Bizden ibadetlerimizi kabul buyur! Şüphesiz ki sen her şeyi işiten ve her şeyi bilensin. Ey Mevla'mız! Bizim tövbelerimizi kabul eyle! Şüphesiz ki sen tövbeleri çok çok kabul eden ve merhametli olansın. Bize hidayet ver! Yüce Kur’an’ın hürmetine, alemlere rahmet olarak gönderdiğin Peygamber hürmetine hakka ve sırat-ı müstakime ulaşmayı bizi muvaffak eyle!

Ey Kerim olan Allah! Bizi bağışla. Ey Rahim olan Allah! Bizi bağışla. Ey ikram edenlerin en keremlisi olan Allah! Lütfunla ve ihsanınla bizim günahlarımızı bağışla.

Allahım! Bizi Kur’an süsü ile süsle. Kur’an ile bize lütfet! Kur’an ile bizi şereflendir. Kur’an elbisesini bize giydir. Kur’an hürmetine bizi cennetine koy. Kur’an hürmetine dünyadaki belalardan ve ahiret azabından bizi koru. Ey Rahim, Ey Rahman! Ümmet-i Muhammed’in tamamına merhamet et. Allahım! Kur’an’ı bize dünyada yoldaş eyle. O’nu bize kabirde dost eyle. Kıyamet günü onu bize şefaatçi kıl, sırat köprüsü üzerinde onu bize nur eyle. Cennette onu bize yoldaş eyle. Cehennem ateşine karşı onu bize perde ve engel kıl. İhsanın, cömertliğin ve keremin ile tüm hayırlı yollar için onu bize önder kıl.

Ya Rabbe'l-âlemîn! Okunan hatm-i şerifi (mevliti) dergahında kabul eyle. Elde edilen sevabı öncelikle sevgili Peygamberimizin temiz ruhuna hediye eyledik sen ulaştır ya Rabbi! Diğer peygamberlerin, sahabe-i kiram ile tâbiînin ruhlarına, İslam dinine hizmet eden alimlerle şehitlerin ruhlarına hediye eyledik vasıl eyle ya Rabbi!

Arapça Hatim Duası Örneği

اَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَـمِينَ

وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَـعِينَ

اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا يَا رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

وَتُبْ عَلَيْنَا يَا مَوْلٰينَا اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

وَاهْدِنِى وَاهْدِنَا وَوَفِّقْنَا اِلَى الْحَقِّ وَ اِلٰى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ

بِبَرَكَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ الْعَظِيمِ

وَبِحُرْمَةِ حَبِيبِكَ وَ رَسُولِكَ الْكَرِيمِ

وَاعْفُ عَنَّا يَاكَرِيمُ وَاعْفُ عَنَّا يَا رَحِيمُ

وَاغْفِرْلَنَا ذُنُوبَنَا بِفَضْلِكَ وَكَرَمِكَ يَا اَكْرَمَ الْاَكْرَمِينَ

وَيَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

اَللّٰهُمَّ زَيِّنَا بِزِينَـةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ

وَاَكْرِمْـنَا بِكَرَامَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ

وَشَرِّفْـنَا بِشَرَافَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ

وَاَلْبِسْنَا بِخِلْعَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ

وَاَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ بِشَـفَاعَةِ الْقُرْاٰنِ

وَعَافِنَا مِنْ كُلِّ بَلَاءِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْاٰخِرَةِ بِحُرْمَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ

وَارْحَمْ جَمِيعَ اُمَّةِ مُحَمَّدٍ بِحُرْمَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ

اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْاٰنَ لَـنَا فِى الدُّنْيَا قَرِينًا

وَفِى الْقَبْرِ مُونِسًا

Dünyada kendilerini anacak kimsesi kalmamış Müslüman kardeşlerimizin ruhlarına, burada bulunup amin diyenlerin geçmişlerinin ruhlarına, özellikle burada toplanmamıza vesile olan merhum ….'nın ruhuna hediye eyledik, sen ulaştır ya Rabbi !

Hatime katılan tüm kardeşlerimizin gönüllerindeki isteklerine kavuşmalarını nasip eyle Allah'ım! Varsa bütün sıkıntılarını sen gider ya Rabb'i! Sen affedicisin, affı seversin, bizleri de affeyle. Ya Rabbi! Ahirete göç etmiş, kemikleri çürümüş, bir Fatihaya muhtaç olanların kabirlerini Kur'an'ın nuru ile aydınlat, makamlarını cennet eyle Allahım ! Kabirlerini cennet bahçelerinden bir bahçe eyle; Cehennem çukuruna benzetme ya Rabbi !

İnsan olarak işledikleri kusurları sebebiyle kabir azabı çekenler varsa okunan Kur'an hürmetine sen onları kurtar Allah'ım! Kabul olmayacak dua ile sana el açmaktan, insanlığa ve İslam'a faydalı olmayan bilgiden, bir Müslümana yakışmayan acizlikten, tembellikten, cimrilikten sana sığınıyoruz, bizleri de koru ya Rabbi!

Amin diyen kullarını iki cihanda aziz eyle. Cennetinle cemalinle bizleri müşerref eyle ve duamızı yüce dergahında kabul eyle ya Rabbi! Sevgili Peygamberimizin senden istediği hayır ve güzelliklerin tamamını biz de senden istiyoruz, bizlere de nasip eyle ya Rabbi! Sevgili Peygamberimizin sana sığındığı bütün şerlerden, fitne, fesat ve nifaktan biz de sana sığınıyoruz, hepimizi koru Allah'ım!

Ey Rabb'imiz! Kalplerimizi tertemiz eyle! Ayıplarımızı gizle! Hastalarımıza acil şifalar ver! Borçlarımızı en kısa zamanda ödemeyi nasip eyle!"

"Sevgili Peygamberimizin ve bütün ölmüşlerimizin ruhu için ve Allah rızası için el-Fâtiha!"

وَفِي الْقِيَامَةِ شَفِيعاً

وَعَلَى الصِّرَاطِ نُوراً

وَ اِلَى الْجَنَّةِ رَفِيقاً

وَمِنَ النَّارِ سِتْراً وَحِجَابًا كُلِّهَا دَلِيلاً وَ اِمَاماً

بِفَضْلِكَ وَجُودِكَ وَكَرَمِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ،

وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

OKUYALIM

Aşağidaki şiiri hitabet ilkelerine göre okuyunuz

DUA I

Biz, kısık sesleriz... minareleri,
Sen, ezansız bırakma, Allah'ım!
...
Müslümanlıkla yoğrulan yurdu
Müslümansız bırakma, Allah'ım!
...
Yarının yollarında yılları da
Ramazansız bırakma, Allah'ım!

Ya dağıt kimsesiz kalan sürünü,
Ya çobansız bırakma, Allah'ım!

Bizi sen sevgisiz, susuz, havasız
Ve vatansız bırakma, Allah'ım!

Müslümanlıkla yoğrulan yurdu
Müslümansız bırakma, Allah'ım!

Arif Nihat Asya Dualar ve Âminler, s. 44-46.

NOT EDELİM

Mevlitte Veladet bahrinin sonunda okunan dua

اَللّٰهُمَّ بِجَاهِ النَّبِيِّكَ الْمُصْطَفٰى
وَرَسُولِكَ الْمُرْتَضٰى طَهِّرْ قُلُوبَنَا مِنْ
كُلِّ وَصْفٍ يُبَاعِدُنَا عَنْ مُشَاهَدَتِكَ
وَمَحَبَّتِكَ وَاَمِتْنَا عَلَى السُّنَّةِ
وَالْجَمَاعَةِ وَالشَّوْقِ اِلٰى لِقَائِكَ يَا
ذَى الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ بِحُرْمَتِكَ يَا
اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ الْفَــاتِــحَــةِ

Allahım Peygamberimiz (s.a.v.) Muhammed Mustafa ve Resulü Murtaza hürmetine kalplerimizi sana muhabbetten ve senin varlığına şahitlik etmekten uzaklaştıracak her vasıftan temizle. Canımızı Resülünün sünnetine ve müslümanların cemaatine bağlı ve sana kavuşmayı arzulayan kimseler olarak al. Senin hürmetinle ey celal ve ikram sahibi, merhametlerin en merhametlisi olan Allah'ım! Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. El Fatiha

YAZALIM

Aşağıdaki kutucuklara hatim ve mevlit merasimlerine özel dua metninizi oluşturunuz.

HATİM DUASI	MEVLİT DUASI

Dua edenin duasını Allah kabul eder.

BELİRTELİM

“Ademoğullarının hepsi çok günah işler. Çok günah işleyenlerin en hayırlısı çokça tövbe edenlerdir.”

İbn Mace, "Zühd", 30.

Yukarıdaki hadiste vurgulanmak istenen temel düşünceyi belirtiniz.

DRAMA YAPALIM

Sınıfınızda tövbe istiğfar duası konulu bir drama yapınız.

2.4. Tövbe İstiğfar Duası

Tövbe, kişinin yaptığı kötülüğe kalben pişman olması, bir daha işlememeye kesin karar vermesi ve Allah’tan (c.c.) bağışlanma dilemesidir. Tövbe ile yakın anlama sahip olan istiğfar kelimesi ise “kişinin kusurunun bağışlanmasını Allah’tan (c.c.) talep etmesi” demektir. Kur’an-ı Kerim’de ve Peygamber Efendimizin birçok hadis-i şerifinde tövbe ve istiğfara işaret edilmiştir. Rabbimizin gafûr, gaffâr, tevvâb gibi sıfatları da onun bağışlayıcı oluşuna işaret etmektedir. Nitekim bir ayette şöyle buyurulur:

قُلْ يَاعِبَادِىَ الَّذٖينَ اَسْرَفُوا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ
لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمٖيعًا
اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحٖيمُ

“De ki: Ey kendilerine kötülük edip (günahta) aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü o, bağışlayandır, merhametlidir.”[17]

İnsan hatasını anlayıp bir daha yapmamak üzere bütün samimiyetiyle Allah’a (c.c.) tövbe etmelidir. Zira Rabbimiz şöyle buyuruyor:

يَااَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا تُوبُوا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَصُوحًا...

“Ey iman edenler! Allah’a samimiyetle tövbe edin!...”[18]

Müslüman, her akşam yatmadan önce kendisini sorgular. O gün günah işleyip işlemediğini düşünür. Tövbe ve istiğfar ederek işlediği günahlarının affedilmesini ister. Tövbe istiğfar tek başına yapılabileceği gibi cemaat hâlinde de yapılabilir. Örneğin, cuma gecesi (perşembeyi cumaya bağlayan gece) yatsı namazının ardından Bakara suresinin son iki ayeti okunduktan sonra aşağıdaki şekilde tövbe ve istiğfar duası yapılabilir.

اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الْعَظٖيمَ الْكَرٖيمَ الرَّحٖيمَ الَّذٖى لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ الْحَيُّ
الْقَيُّومُ وَاَتُوبُ اِلَيْهِ حَسْبِىَ اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكٖيلِ نِعْمَ الْمَوْلٰى
وَنِعْمَ النَّصٖيرِ. غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصٖيرِ

Azim, Kerim ve Rahim olan Allah'tan bağışlanma dilerim. O Allah ki O'ndan başka ilah yoktur, O diridir, kayyumdur. O'na tövbe ederim. Allah bana yeter, O ne güzel vekil ne güzel mevla ve ne güzel yardımcıdır. Senden bağışlanma dilerim Rabb'imiz dönüş sanadır.

17 Zümer suresi, 53. ayet.
18 Tahrim suresi, 8. ayet.

Allah'ım! Günahlarımı, bilgisizlik yüzünden yaptıklarımı, haddimi aşarak işlediğim kusurları, benden daha iyi bildiğin bütün suçlarımı bağışla! Allah'ım! Ciddi ve şaka yollu yaptıklarımı, yanlışlıkla ve bilerek işlediğim günahlarımı affeyle! Bütün bu kusurların bende bulunduğunu itiraf ederim. Allah'ım! Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim ve açığa vurduğum, ölçüsüz bir şekilde işlediğim ve benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle! Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin. Senin gücün her şeye yeter. Allah'ım! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru!

Kurban ibadeti büyük ve küçük baş hayvanlardan olur.

2.5. Kurban Duası

Kurban gerek fert gerekse toplum açısından çeşitli yararları bulunan mali bir ibadettir. Kişi kurban kesmekle Allah’ın (c.c.) emrine boyun eğmiş ve kulluk bilincini koruduğunu ortaya koymuş olur.

Kurbanlık hayvanın kesiminde bazı kurallara uymak gerekir. Elinden geldiğince her müslüman kişinin kurbanını kendisinin kesmesi tavsiye edilmiştir. Bu mümkün olmazsa bir başkasına vekalet verip kestirebilir. Kurbanlık hayvan kesim yerine incitilmeden götürülür, kesileceği zaman kıbleye karşı ve sol tarafı üzerine yatırılır. Hayvan yere yatırılırken şu ayetler okunur:

اِنّى وَجَّهْتُ وَجْهِىَ لِلَّذِى فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ حَنِيفًا وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

“Ben hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben Allah'a ortak koşanlardan değilim.”[19]

قُلْ اِنَّ صَلاَتِى وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
لاَ شَرِيكَ لَهُ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ

“Benim namazım, ibadetim (kurbanım), hayatım ve ölümüm hep âlemlerin rabbi olan Allah içindir. Onun ortağı yoktur. Bana böyle emrolundu ve ben Allah’a teslim olanların ilkiyim.”[20]

19 En’am suresi, 79. ayet.
20 En’am suresi, 162-163. ayetler.

TARTIŞALIM

Kurban keserken yapılan dualarda dikkatinizi çeken ifadeleri belirtiniz? Daha sonra niçin bu tür ifadelerin yer aldığı üzerine arkadaşlarınızla tartışınız.

NOT EDELİM

Kurban keserken hayvan incitilmemeli. Yemek ve nefes borusu ile can damarı kesilip kanı tamamen boşalıp canı çekilene kadar beklenmelidir. Acele edilerek bıçağın ağzı hayvanın boğazına sokulmamalı ve bilek sinirleri kesilmemelidir.

Ardından şöyle dua edilebilir:

“Ey Allah'ım, dostun İbrâhim’den ve habibin Muhammed’den kabul buyurduğun gibi benden de kabul buyur.”

Daha sonra tekbir getirilir ve hayvanı keserken,

بِسْــمِ اللهِ اَللّٰهُ أَكْـبَرُ

“ En büyük olan Allah’ın adıyla” denir. Kurbanı kesen kişi vekilse kurban sahibi de besmeleye katılır.

2.6. Mübarek Gün ve Geceler

Bazı önemli olaylar, gerçekleştikleri zamanlara önem ve değer katar, bu anları diğer zaman dilimlerinden farklı hâle getirir. İslam dininde mübarek gün ve geceler; cuma, Ramazan ve Kurban Bayramları, Aşure Günü ile kandil gecelerinden oluşmaktadır. Bu vakitlerde yapılacak ibadet ve iyiliklerin diğer zamanlarda yapılanlardan kat kat fazla sevaba vesile olacağı müjdelenmiştir.

Ramazan ayında selâtin camilerinin minarelerine "mahya" asılır.

PAYLAŞALIM

Kandil geceleri çevrenizde ne tür etkinliklerle kutlanmaktadır? Gözlemlerinizi arkadaşlarınıza sergileyiniz..

Cuma, İslam dininde çok önemli kabul edilen haftalık toplu ibadet günüdür. Gerek fert gerekse toplum olarak Müslümanlar açısından büyük önem taşıyan cuma günü, âdeta bir bayram günü kabul edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), *"Güneşin doğduğu en hayırlı gün cumadır."*[21] sözüyle bu günün özelliğini dile getirmiştir. Başka bir hadiste bu günde yapılan duaların kabul edileceği bir anın (icabet saati) bulunduğu haber verilmektedir.[22]

21 Müslim, "Cum’a", 18.
22 Nesâî, cuma 14,45.

İslam dininde Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı olmak üzere iki bayram vardır. Bayramlarda dinî duygular pekişir, bireyler arasındaki birlik ve beraberlik güçlenir. Dinî bayramlar, insanlar arasındaki dostlukları ilerletmeye vesile olur. Bayramlaşma sayesinde, gergin ve soğuk ilişkiler yumuşar, kırgın, dargın ve küskünler barışır.

NOT EDELİM

Peygamberimiz, Hz. Aişe validemize Kadir Gecesi'nde şöyle dua etmesini söylemiştir:

"Allah'ım! Sen affedicisin, affetmeyi seversin, beni affet."

Tirmizî, "Deavat", 89.

Aşure (aşûra), kameri takvime göre muharrem ayının onuncu günüdür. Bu günde tutulması tavsiye edilen oruca "aşûra orucu" denir. Toplumumuzda muharrem ayında ve özellikle bu ayın onuncu gününden itibaren "aşure" adı verilen bir tatlı pişirilerek dağıtılır. Bu gelenek, hayır işlemek ve gönül almak için güzel bir vesiledir. Peygamber Efendimiz Medineye geldiğinde Yahudi ve Hristiyanların Muharrem ayının onuncu gününü yüceltmek için o gün oruç tuttuklarını öğrenmiş bunun üzerine "inşallah gelecek yıl biz de Muharremin dokuzunda oruç tutalım."[23] demiştir. Bir başka rivayete göre de Peygamberimiz (s.a.v.) Muharrem ayının dokuz, on ve on birinci günlerinde oruç tutulmasını tavsiye etmiştir.[24]

Müslümanlar cuma ve bayramlar dışında bazı gün ve gecelerde dini, tarihi olayları hatırlayarak bu zaman dilimlerini değerlendirirler. Toplumumuzda "kandil geceleri" olarak bilinen beş gece şunlardır: Mevlit, Regaib, Mi'rac, Berat ve Kadir. Osmanlı Döneminde camiler aydınlatılıp minarelerde kandiller yakılarak kutlandığı için bu gecelere kandil geceleri denilmiştir. Bu gecelerin kutlanma tarihleri kameri takvime göre şu şekilde belirlenmiştir; Mevlit Kandili Rebiülevvel ayının on ikinci gecesi, Regaib Kandili Receb ayının ilk cuma gecesi, Mi'rac Kandili Receb ayının yirmi yedinci gecesi, Berat Kandili Şaban ayının on beşinci gecesi, Kadir Gecesi ise genel kanaate göre Ramazan ayının 27. gecesidir. Ancak Peygamberimiz bu geceyi Ramazan ayının son on günü içerisindeki tek sayılı gecelerinde aramamızı tavsiye etmektedir.[25] Receb, Şaban ve Ramazan aylarını birlikte ifade etmek için üç aylar tabiri de kullanılır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Osmanlı padişahı II. Selim döneminden itibaren, mübarek gecelerde camiler aydınlatılarak, minarelerde kandiller yakıldığı için bu gecelere kandil geceleri denilmiştir.

Regaip Kandili, Receb ayının ilk Cuma gecesinde kutlanır. Regaib kelimesi sözlükte "kendisine rağbet edilen şey, bol ve değerli bağış" anlamındadır. Dinî bir terim olarak "bol sevap ve mükafat, faziletli amel" anlamına gelir. Müslümanlar Regaip Kandili'nde Allah'ın rahmetine sığınarak ondan bağışlanma isterler. Böylece receb, şaban ve ramazan ayını kapsayan üç aylara hazırlanmış olurlar.

Receb ayının yirmi yedinci gecesinde Miraç Kandili kutlanır. Hz. Muhammed (s.a.v.), bu gece Mekke'den alınmış ve Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksa'ya getirilmiştir. Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksa'dan

23 Müslim, Sıyâm, 133.
24 bk. Buhârî, "Savm", 69.
25 bk. Müslim, Sıyâm, 213.

ayrılarak göklere yükseltilmiştir. Bu geceye, göklere yükselmek anlamına gelen “Mirac” adı verilmiştir. Ayrıca bu gecede beş vakit namaz Müslümanlara farz kılınmış, Hz. Peygambere (s.a.v.), Allah’a şirk koşmadıkları sürece ümmetinin günahlarının bağışlanacağı müjdesi verilmiştir.[26]

NOT EDELİM

Mevlit Kandili Hz. Peygamber’in (s.a.v.) doğumu münasebetiyle kutlanır. Bu gecede Peygamberimizi (s.a.v.) tanıtan toplantılar ve konuşmalar yapılır. Kur’an-ı Kerim ve mevlit okunarak dua ve ibadet edilir. Ayrıca her yıl Hz. Peygamber’in (s.a.v.) doğumu vesilesiyle Mevlid-i Nebi etkinlikleri düzenlenmektedir.

Üç ayların ikincisi olan Şaban ayının on beşinci gecesinde Berat Kandili kutlanır. Berat Kandili adını Allah’ın (c.c.) günahkârları affetmesinden alır. Bu nedenle Müslümanlar bu gecede günahlarının bağışlanması için Allah’a (c.c.) tövbe ve dua ederler. İslam alimleri arasında Duhân suresinin 3. ayetinde sözü edilen “mübarek gece”nin Berat olduğu görüşünde olanlar da vardır. Hz. Peygamberin (s.a.v.) bu gecede ibadetle meşgul olmayı ve gündüzünde oruç tutmayı teşvik ettiği nakledilir.[27]

Müslümanlarca kutlanan mübarek gecelerin en önemlisi Kadir Gecesi'dir. Kadir kelime olarak; değer, kıymet ve itibar anlamlarına gelir. Kadir Gecesi değerini Kur’an-ı Kerim’in o gece indirilmeye başlanmasından alır. Bu gecenin zamanıyla ilgili farklı rivayetler varsa da Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de Kadir Gecesi’nin önemi şöyle dile getirilmiştir: **“Biz onu (Kur’an’ı) Kadir Gecesi’nde indirdik. Kadir Gecesi’nin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir Gecesi, bin aydan daha hayırlıdır. O gecede, Rablerinin izniyle melekler ve Ruh (Cebrail), her iş için iner dururlar. O gece esenlik, gün ağarıncaya kadar sürer.”**[28]

Mübarek gün ve geceler, dinî hayatın daha canlı hâle gelmesi, müminlerin dinî şuurlarının güçlenmesine zemin hazırlayan fırsatlardır. Bu vakitler için belirlenmiş özel ibadet şekilleri yoktur. Bu zaman dilimlerini değerlendirmek için Müslümanlar gündüzleri oruç tutarak, geceleri ise namaz kılarak, Kur’an okuyarak ve dua ederek geçirirler. Maddi durumu iyi olanlar, mübarek gün ve gecelerde ihtiyaç sahiplerine yardım ederler. Komşular ve akrabalar çeşitli ikramlarla birbirlerinin kandillerini kutlarlar.

Dolayısıyla mübarek gün ve geceler, insanlar arasındaki sevgi ve merhamet duygularının gelişmesine, toplumsal birlik ve beraberliğe katkı sağlar. Din görevlileri bu türdeki gün ve gecelerde camiye gelen cemaate faydalı olabilmek için gerekli hazırlıkları yaparlar. O günün veya gecenin önemini ifade eden vaaz, Kur’an tilaveti, ilahiler ve duadan oluşan bir program hazırlarlar.

GRUP ÇALIŞMASI

Sınıfınızda beş grup oluşturarak kandil gecelerini aranızda paylaşınız. Grup olarak size düşen kandil gecesi için camide uygulayabileceğiniz bir program hazırlayınız. Hazırladığınız programı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

26 Müslim, "Îmân", 279.
27 bk. İbn Mâce, İkâmet, 191.
28 Kadir suresi, 1-5. ayetler.

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'de dua örnekleri:

· **"... Rabb'imiz! Bize dünyada iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi ateş azabından koru..."** (Bakara suresi, 201. ayet.)

· **"...Rabb'im! Yüreğime genişlik ver. İşimi kolaylaştır."** (Tâhâ suresi, 25-26. ayetler.)

· **"...Rabb'im! İlmimi artır."** (Tâhâ suresi, 114. ayet.)

· **"...Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni salihler arasına kat!"** (Yûsuf suresi, 101. ayet.)

Hadislerde dua örnekleri:

· *"Ey Allah'ım! Seni sevmeyi, sevdiklerini sevmeyi ve seveceğin işler yapmayı nasip et..." (Tirmizî, "Deavat",* 73.)

· *"Allah'ım! Beni doğru yola iletmeni, ahlakımı güzelleştirmeni ve gönül zenginliği vermeni sana karşı gelmekten sakındırmanı istiyorum."* (Müslim, "Zikir", 72.)

· *"Allah'ım! Fayda vermeyen ilimden, ürpermeyen kalpten, aç gözlülükten ve kabul olunmayan duadan sana sığınırım."* (Müslim, "Zikir", 73.)

· *"Beni, iyilik ettiği zaman sevinen, kötülük ettiği zaman pişman olanlardan eyle."* (İbn Mâce, "Edep", 57.)

2.7. Ad Koyma Merasimi

İsim, kişinin toplumda bilinmesi ve tanınması için kullanılan bir simge özelliği taşır. Dünyaya gelen bir çocuğa verilecek isim, onun yetişeceği toplumda alay konusu yapılmayacak ve onu küçük düşürmeyecek isimlerden olmalıdır. Bu nedenle anne-babalar çocuklarına güzel ve anlamlı isimler vermelidir. Hz. Peygamber (s.a.v.), *"Siz kıyamet gününde hem kendi adınızla, hem de babalarınızın adıyla çağırılacaksınız; bu sebeple kendinize güzel adlar koyun."* buyurmuştur.[29]

Müslüman bir kişinin dünyaya gelen çocuğuna güzel bir isim koyması sünnettir.

29 Ebû Dâvûd, "Edeb", 61.

PAYLAŞALIM

Aile büyüklerinizden adınızın nasıl bir merasimle konulduğunu öğrenerek edindiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Çocuğa isim verecek kimse, abdestli olarak ismi konacak olan bebeği kucağına alır; sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okur. Daha sonra bebeğe ismiyle seslenir. Şura suresi'nin 49-53. ayetleri aşır olarak okuduktan sonra şöyle dua edilebilir:

"Ya Rabbi! Bu yavruya verdiğimiz ismi, kendisi hakkında hayırlı eyle. İsmine leke getirecek, kendini utandıracak davranışlardan koru. İsmi ile mutlu ve huzurlu eyle. Bu çocuğun ana-babasına itaatli, vatanına ve tüm insanlığa faydalı olarak yetişmesini nasip eyle. Kendisine ve ana-babasına, uzun ve hayırlı bir ömür, geniş rızık ihsan eyle. İslam'a ve Müslümanlara hayırlı hizmetlerde bulunmayı nasip eyle." Duadan sonra anne-baba tebrik edilir.

Maddi durumu yerinde olanlar için Allah'ın (c.c.) vermiş olduğu çocuk nimetine karşı bir şükür olarak çocukların doğumlarının yedinci gününde kurban keserek ikram etmek Şafiilere göre sünnet Hanefilere göre müstehaptır. Bu kurbana "akika" adı verilir. Aynı gün saçları traş edilerek çocuğa isim konması ve kesilen saçların ağırlığınca gümüş veya altının sadaka olarak verilmesi de müstehap kabul edilmiştir.

Erkek çocuklarının sünnet olması fıtrattandır.

2.8. Sünnet Merasimi

Semavi dinlerde Hz. İbrahim'den (a.s.) itibaren uygulanmakta olan sünnet geleneği İslamiyet'te de devam etmiştir. Sünnet Hz. Peygamberin (s.a.v.) hadislerinde fıtrat gereği yapılan işler arasında sayılmıştır.[30] Toplumumuzda sünnet törenlerine önem verilmiş, sünnet vesilesiyle ziyafet verilmesi ve mevlit okutulması yaygın bir gelenek hâline gelmiştir. Sünnet töreninde, önce anne-baba tebrik edilir. Çocukları iyi yetiştirmenin önemini anlatan kısa bir konuşma yapılır. Bu konuşmada Peygamber Efendimizin (s.a.v.) hayat tarzı üzere yaşamanın gereğine de işaret edilir. Sünnet olan çocuğun hayırlı bir evlat olması ve başka mutlu günlerinin anne-babası tarafından görülmesi için dua edilir.

Sünnet töreninde aşır olarak Teğabün suresinin 14-18. ayetleri veya Lokman suresi 13-19. ayetleri okunduktan sonra şu dua yapılabilir: "Ya Rab! Peygamberimizin sünnet-i seniyyesine uyarak yavrusunu sünnet ettiren bu kardeşimizin amelini kabul eyle, günahlarını bağışla. Evladını kendisine, ailesine, yakınlarına, milletine, insanlığa hayırlı ve faydalı eyle. Salih evlat olarak yetişmesine yardım eyle. Ya Rab! Sünnet olan yavrumuza acı ve ızdırap çektirme. Onu lütfunla ve merhametinle sevindir. Sünnet olan evladımızı Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nurlu ve kutlu yolundan ayırma. Onun yüce ahlakından nasiplenerek, İslam ahlakı ile yetişmesini nasip eyle. Cümlemizin yavrularını Kur'an ve sünnetin ışığından ayırma. Ya Rabbi! Çocuklarımızı görünür görünmez kaza ve belalardan koru. Sevgi ile büyüyerek bütün insanlığın esenliği için çalışan birer yetişkin olmalarını lutfeyle. Âmin."

30 bk. Buhârî, "Libâs", 63, 64.

2.9. Nişan ve Nikâh Merasimi

Kişi ve toplum hayatında önemli yeri olan evlenme gibi bir hadiseyi kutlama arzusu nikâh törenlerinin uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Düğün dolayısıyla verilen yemeğe “velime” adı verilmiştir. Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) velimeyi tavsiye etmiştir. Velimede gösteriş ve israftan uzak durarak herkes kendi imkânları çerçevesinde ikramda bulunmalıdır.

Evlenmek Peygamber Efendimiz'in sünnetidir.

Nişan ve söz kesme gibi törenler de dinimizin evlilik kurumuna verdiği önemi anlatan bir konuşma yapılır. Kısa bir aşır okunduktan sonra şöyle bir dua yapılır:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

“Ya Rabbi! Bu genç kardeşlerimizin nişanlarını kendileri ve aileleri için hayırlı ve mübarek eyle! Gençleri ve ailelerini fitne ve fesattan muhafaza eyle! Bu kardeşlerimizin nişanlarını düğün ile taçlandır ya Rabbi! Bu hayırlı işlerinde kendilerine kolaylıklar nasip eyle! Dualarımızı kabul eyle, bizlere sağlık ve afiyet ihsan eyle ya Rabbi!.”

Nikâh merasimi için gerekli şartlar sağlandıktan sonra bu merasimi icra edecek kişi, Nur suresinin evlenme ile ilgili 32-34. ayetlerini okur; Hz. Peygamberin (s.a.v.) *‘Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse o benden değildir.”*[31] hadisini zikrederek, nikâhın şartlarından, aile kurmanın ve evliliğin öneminden bahseder. Eşlerin birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları hatırlatılır. Ayrıca nikâh kıyacak kişi nikâh törenine başlamadan önce resmi nikâhın kıyılmış olmasını bir şart olarak aramalıdır.

Nikâh şöyle kıyılır: Nikâhı kıyacak kimse gelinin, damadın ve babalarının isimleriyle şahitlerin ad ve soyadlarını not alır. Aralarında anlaştıkları mehir miktarını ve muaccel (peşin) mi müeccel mi olduğunu öğrenir. Önce geline, “........ kızı........Hanım! Allah’ın emri, Peygamber Efendimizin sünneti üzere, ... oğlu ....Bey’i anlaştığınız .... mehr-i müeccel veya mehr-i muaccel[32] ile hiçbir baskı altında olmadan özgür iradenizle eş olarak kabul ettiniz mi?” diye sorar. Gelinin “Evet kabul ettim.”

TARTIŞALIM

"Nikâh benim sünnetimdir. Sünnetime göre hareket etmeyen benden değildir. Evleniniz ve çoğalınız... Evlenmek benim yolumdur.”

İbn Mace, "Nikâh", 8.

‘Kim evlenirse, dininin yarısını elde etmiş olur. Diğer yarısı için de Allah’tan korksun”

Hakim, Müstedrek, "Nikâh", 28.

Yukarıdaki hadislerde anlatılmak istenen nedir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

31 İbn Mace, "Nikâh", 1.
22 Buhârî, "Nikâh", 68.
32 Mehr-i Müeccel: Daha sonra verilecek mehir; Mehr-i muaccel: Peşin verilen mehir demektir.

demesi istenir. Daha sonra damada “.....oğlu.......Bey! Allah’ın emri, Peygamber Efendimizin sünneti üzere....... kızı ....Hanımı anlaştığınız .... mehr-i müeccel veya mehr-i müaccel ile eşliğe kabul etti-niz mi?” diye sorar. Damadın “Evet Kabul ettim.” demesi istenir. Daha sonra şahitlere döner ve “Siz de bu nikâh akdine şahit misiniz?” diye sorar ve nikâh duası ederek nikâh akdini tamamlar.

Nikâh Duası

اَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.
وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ. اللّٰهُمَّ اجْعَلْ هٰذَا الْعَقْدَ
مَيْمُونًا مُبَارَكًا. وَجْعَلْ بَيْنَهُمَا اُلْفَةً وَمَحَبَّةً وَ قَرَارًا. وَلاَ تَجْعَلْ بَيْنَهُمَا نَفْرَةً وَفِتْنَةً وَفِرَارًا.
اَللّٰهُمَّ اَلِّفْ بَيْنَهُمَا كَمَا اَلَّفْتَ بَيْنَ اٰدَمَ وَ حَوَّاءَ. وَكَمَا اَلَّفْتَ بَيْنَ مُحَمَّدٍ وَخَدِيجَةَ الْكُبْرٰى.
وَكَمَا اَلَّفْتَ بَيْنَ عَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ الزَّهْرَاءَ. اَللّٰهُمَّ اَعْطِ لَهُمَا اَوْلاَداً صَالِحاً وَرِزْقًا وَاسِعًا وَعُمْرًا
طَوِيلاً. اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ وَجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ اِمَامًا. رَبَّنَّا اٰتِنَا
فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ
وَسَلاَمٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Allah’a hamd olsun. Peygamberimiz Hz. Muhammed’e (s.a.v.), ailesine ve ashabına salât ve selam olsun.

Allah'ım! Bu evlilik akdini mübarek eyle. Bu çift arasında güzel geçim, sevgi ve evliliklerinde sebat nasip eyle, aralarında nefret, geçimsizlik ve ayrılığa fırsat verme.

Allah'ım! Bu çifte Hz. Adem ile Hz. Havva; Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Hz. Hatice (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.) ile Hz. Fatıma (r.a.) arasındaki ülfet gibi, geçim ve kaynaşmayı lütfeyle. Onlara hayırlı çocuklar, uzun ömür ve geniş rızıklar lütfeyle.

Ey Rabb'imiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah’a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle”

Rabb'imiz! Bize dünyada da iyilik, güzellik ve nimet ver, ahirette de iyilik, güzellik ve nimet ver ve bizi cehennem azabından koru.”

Senin Rabbin; kudret ve şeref sahibi olan Rab, onların nitelendirdiği şeylerden uzaktır, yücedir.

Peygamberlere selam olsun.Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. (Allah’ım! Huzurunda nikâhlarını kıydığımız şu iki genci hayatları boyunca mutlu eyle; ömürlerine bereket, vücutlarına sağlık, ihsan eyle. Ahlaklarını güzelleştir, kendilerini İslam’ın yolundan ayırma; şeytanın ve kötü insanların arkadaşlığından muhafaza eyle. Günahlarını bağışla ey bağışlaması bol Rabb'imiz! Allah'ım! dualarımızı kabul buyur. Rabb'imiz! Bizi cehennem azabından koru.)

2.10. Hacı Uğurlama Merasimi

Hac, İslam dininin, üzerine inşa edildiği beş esastan biridir. Her sene dünyanın değişik bölgelerinden yüz binlerce Müslüman Mekke'de Kâbe'yi ziyaret etmek, arafe günü diğer hacı adaylarıyla Arafat'ta toplanıp dua etmek ve Medine'de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) mübarek kabrini ziyaret etmek için yakınlarını, evlerini ve işlerini geride bırakıp kutlu bir yolculuğa çıkar. Hac yolculuğu ile ilgili hazırlıklara aylar öncesinden başlanır. Hacı adayları tanıdıkları ve akrabalarıyla vedalaşır ve helalleşir. Yolcululuğa çıkılacağı zaman da uğurlama törenleri yapılır. Hacı adaylarının uğurlanması coşkulu ve manevi hislerle dolu anların yaşanmasına vesile olur.

Hac ibadeti İslam'ın şiarındandır.

Hac ibadetinin dua ile çok yakın bir ilişkisi vardır. Aslında bu ibadetin bütün safhalarında çeşitli şekillerde dualara yer verilmiştir. Hac yolculuğuna çıkılacağı zaman dua ile başlanılması da bu ibadetin ruhuna uygundur. Bu mukaddes yolculuğa çıkanları uğurlama esnasında hac ibadetinin anlamı üzerine kısa bir konuşma yapılarak dua edilir.

Örnek Bir Hacı Uğurlama Duası

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ   بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذٖى بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ

فٖيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهٖيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِناً وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبٖيلاً

Duanın anlamı: Alemlerin Rabb'i olan Allah'a hamd olsun. Salât ve selam Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v..), O'nun ümmetinin ve sahabilerinin hepsine olsun. Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım. Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlarım.

"Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâ'be'dir. Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır..." (Al-i İmran suresi, 96-97.ayetler.)

Ya Rabb'i! Senin emirlerine ve davetine uyarak hac yolculuğuna çıkan, Kâbe'yi ziyarete hazırlanan, Kutlu Elçinin mescidini ve mübarek kabrini ziyarete niyetlenen kardeşlerimize kolaylıklar ihsan eyle! Hacca giden kardeşlerimize senin rızana uygun vakit geçirmelerini, senin razı olacağın ameller işlemelerini nasip eyle! Safa ile Merve arasında sa'y yapıp, zemzem suyundan kana kana içmeyi nasip eyle ya Rabb'i! Duaların kabul olduğu, günahların bağışlandığı yaşlı gözlerle açılan ellerin boş dönmediği Arafat'ta vakfeye durmayı bu kullarına da nasip eyle Ya Rabb'i! Efendimizin Ravza-i Mutahhara'sını ziyaret etmeyi nasip eyle! Günahlarından arınmış olarak tertemiz bir şekilde evlerine sağlık ve afiyetle dönmeyi nasip eyle ya Rabb'i! Şu anda el açıp dualarımıza amin diyen kardeşlerimize de en kısa zamanda o mübarek yerleri ziyaret etmeyi lutfeyle ya Rabb'i! Allah'ım! Senden bu dünyada ve ahirette iyilik istiyoruz, günahlarımızı bağışla. Sevgili Peygamberimizin şefaatine nail eyle bizleri! Âmin.

وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ   اَلْفَاتِحَةُ مَعَ الصَّلَوَاتِ

2.11. Asker Uğurlama Merasimi

Askerlik, yurdumuzun düşman saldırısından korunması için belli bir yaşa gelen her erkek Türk vatandaşının yerine getirmekle yükümlü olduğu bir görevdir. Peygamberimiz (s.a.v.), Allah (c.c.) yolunda olma bilinciyle nöbet tutan bir mümine büyük mükafatların verileceğini müjdelemiştir.[33] Din, can, akıl, ırz, mal, vatan ve bayrak gibi değerleri düşmanlara karşı korumak için mücadele etmeye cihad adı verilir. Allah (c.c.) yolunda, savaşırken ölenlere "şehit" sağ kalanlara da "gazi" denir. Peygamberlerden sonra derecesi en yüksek olanlar şehitlerdir. Şehitler, Yüce Allah'ın (c.c.) sevgili kullarıdır. Cennette, onlar için sonsuz nimetler hazırlanmıştır.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ
اَمْوَاتًا بَلْ اَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

"Siz, Allah yolunda ölenleri, sakın ölüler sanmayın. Bilakis onlar, Rableri katında diridirler. (Onlar, cennet nimetleriyle) rızıklanırlar."[34]

Gençlerimizi askere uğurlamak için törenler düzenlenmesi ülkemizde gelenek hâline gelmiştir. Milletimiz böyle ulvi bir göreve evlatlarını dualar eşliğinde uğurlamaktadır. Bu törenlerde yörenin örf ve âdetlerine, dinî geleneklerimize uygun eğlenceler de düzenlenir. Ancak bu eğlencelerde taşkınlık yapmak, günaha bulaşmak ve başkalarını rahatsız etmek doğru değildir.

Türk askerinin asli görevi vatanını savunmasıdır.

HATIRLAYALIM

15 Temmuz 2016 gecesi ülkemizde anayasal ve demokratik devlet düzenini ve temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik hain bir darbe teşebbüsü yaşanmıştır. Bu kalkışma, milletimizin devletine ve demokratik iradesine sahip çıkmasıyla engellenmiştir. Vatanımıza ve milletimize karşı düzenlenen bu darbe teşebbüsüne karşı hiç çekinmeden ağır silahlar karşısında canlarını ve mallarını siper eden kaharaman vatandaşlarımızdan kimisi şehit düşmüş, kimisi de gazi olmuştur.

TARTIŞALIM

Askerlerimize niçin Mehmetçik ismi verilmiştir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

23 bk. Nesai, "Cihad", 39.
34 Al-i İmran suresi, 169. ayet.

Asker uğurlama törenlerinde dua eden kişi askerliğin önemini belirten bir konuşma yapar. Daha sonra dua eder ve tekbirlerle gençleri askere uğurlar.

NOT EDELİM

Aşağıda yer alan dua metnini okuyunuz.

Ya Rabb'i! Genç kardeşlerimizi vatanî görevlerine uğurlamak üzere toplanmış bulunuyoruz. Sınır boylarında nöbet tutmanın nafile ibadetten faziletli olduğu şuuru ile görevlerini yapmalarını onlara nasip eyle! Onlara güç, kuvvet, sabır ve sağlık vererek vatanı en güzel şekilde koruma azmini lütfeyle! Bu gençlerimizi ve cümlemizi, her türlü görünür görünmez kaza ve belalardan felaketlerden, afetlerden merhametinle muhafaza et ya Rabbi!

Allah'ım! Din, vatan, namus ve millet uğrunda hizmet verenleri iki cihanda aziz eyle, onları her türlü hayırlı işlerinde muvaffak eyle! Bu aziz vatanı korumak ve İslam sancağını dalgalandırmak için cepheden cepheye koşan ve bu uğurda canını feda eden bütün şehitlerimizin ruhlarını şâd eyle ya Rabbi! Din ve vatan uğruna evladını feda eden, "Ölürsen şehit, kalırsan gazi; haydi yolun açık olsun." diyerek uğurlayan anne-babaları ve uzaktan ve yakından bu merasime katılan cemaati iki cihanda aziz eyle ya Rabb'i! Allah'ım! Bu Mehmetçiklerimizin annelerinin, babalarının, kardeşlerinin, eş ve çocuklarının, akrabalarının ve dostlarının onlar için yapmış oldukları duaları kabul eyle! Dinimize, devletimize ve milletimize kötülük etmek isteyenlere fırsat verme! Vatanımızı ve milletimizi her türlü tehlikelerden koru ya Rabb'i!

وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ اَلْفَاتِحَةُ مَعَ الصَّلَوَاتِ

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Dua ederken nelere dikkat edilmelidir? Yazınız.

2. Mübarek gün ve gecelerde neler yapılmalıdır? Örneklerle açıklayınız.

3. Mübarek gün ve gecelerde neler yapılmalıdır? Örneklerle açıklayınız.

4. Sünnet merasiminde dua eden kişinin üzerine düşen görev nedir?

5. Hacı uğurlama merasiminde dua edecek kişi neler yapar? Yazınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

6 Aşağıdakilerden hangisi mübarek geceler arasında yer almaz?

A) Rebiülevvel ayının 12. gecesi
B) Muharrem ayının son perşembe gecesi
C) Recep ayının ilk cuma gecesi
D) Şaban ayının 15. gecesi
E) Ramazan ayının 27. gecesi

7. Mevlit merasimlerinde okunan "*Vesiletü'n-Necat*" adlı naatın yazarı kimdir?

A) Kâtip Çelebi
B) Mehmet Âkif Ersoy
C) Süleyman Çelebi
D) Necip Fazıl Kısakürek
E) Evliya Çelebi

8. Aşağıdakilerden hangisi dua için söylenemez?

A) Kişi kendisinin duyabileceği bir sesle dua etmelidir.
B) Duanın sonunda âmin denilmelidir.
C) Dua ederken eller yukarı kaldırılmalıdır.
D) Duaya Allah'a şükrederek ve Peygamberimize salâvat getirilerek başlanmalıdır.
E) Dua camide yapılmalıdır.

9. Aşağıdakilerden hangisi açılış veya uğurlama törenlerinde yapılacak konuşmalarda dikkat edilecek hususlardan biri değildir?

A) Konuşma mutlaka din görevlisi tarafından yapılmalıdır.
B) Konuşma, yapılan işin anlam ve önemine uygun olmalıdır.
C) İnsanlara moral verici nitelikte olmalıdır.
D) Konuşmada dinimizin öğütlerine yer verilmelidir.
E) Konuşmanın uzun olmaması gerekir.

C. Aşağıda verilen bilgilerden doğru olanı "D", yanlış olanı "Y" ile işaretleyiniz.		
Doğru mu? (D) Yanlış mı? (Y)		Dua eden insan, isteklerini hiçbir aracıya ihtiyaç duymadan doğrudan Allah'a iletmelidir.
		Çeşitli törenlerde yapılan dualar mutlaka Arapça olmalıdır.
		Yemek duası, verdiği nimetlerden dolayı Allah'a şükrün bir ifadesidir.
		İsim konacak olan çocuğun sağ kulağına ezan okunur, sol kulağına kamet getirilir.
		Dinimize göre çocukları sünnet ettirmek Müslümanlığın alametidir.

Ç. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen ifadelerden uygun olanları ile doldurunuz.		
Boşlukları dolduralım	tövbe hatim âmin Mevlid-i Nebi Bismillahi Allahu Ekber mevlit	1. Kur'an-ı Kerim baştan sona okunduktan sonra yapılan duaya .... duası denir.
		2. Kurbanlık hayvan kıbleye doğru ve sol tarafı üzerine yatırılır ve .... diyerek kesilir.
		3. İnsanın işlediği bir günahtan pişmanlık duyarak Allah'a söz vermesi ve ondan af dilemesine......................denir.
		4. Duadan sonra ....diyerek ellerimizi yüzümüze sürmeliyiz.
		5. Mevlit Kandili'ne rastlayan hafta, ülkemizde ....Haftası olarak kutlanır.

6.ÜNİTE

CENAZE ÂDABI

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Ölüme hazırlıklı olmak ne demektir? Konuyla ilgili bir hadis bulunuz.
2. "Kefen, defin, teçhiz, tekfin, taziye ve telkin" kelimelerinin anlamlarına sözlükten bakınız.
3. Katıldığınız bir cenaze töreni ile ilgili gözlemlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
4. Vefat eden kişinin ardından yapılan işleri bir din görevlisi ile konuşunuz.

1. Vefat Anında Yapılması Gerekenler

Ölüm, yeryüzündeki bütün canlılar için geçerli olan ilahi bir kanundur. Bu nedenle onu değiştirmeye Yüce Allah'tan başka hiç kimsenin gücü yetmez. Kur'an-ı Kerim'de ölümün kaçınılması mümkün olmayan bir gerçek olduğu şöyle vurgulanır:

قُلْ اِنَّ الْمَوْتَ الَّذٖى تَفِرُّونَ مِنْهُ فَاِنَّهُ مُلَاقٖيكُمْ ...

"De ki: Kaçıp durduğunuz ölüm, muhakkak sizi bulacaktır..."[1]

اَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فٖى بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ ...

"Nerede olursanız olun sağlam ve güçlendirilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır..."[2]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de ölüm hakkında ümmetini her fırsatta uyarmıştır. "Ensardan bir kişi Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek şöyle sordu: *"Ey Allah'ın Resulü! Müminlerin hangisi daha faziletlidir?' Hz. Peygamber (s.a.v.), 'Ahlak bakımından en güzel olanları."* buyurdu. Sonra adam, 'Müminlerin hangisi daha akıllıdır?' diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.v.), *"Ölümü en çok hatırlayıp nefsini hesaba çekenleri ve ölümden sonrası için en güzel şekilde hazırlananları. İşte onlar en akıllı olanlardır."*şeklinde cevap verdi."[3]

KONUŞALIM

"Yeryüzünde bulunan her şey fânidir."

Rahman suresi, 26. ayet

Yukarıdaki ayeti de dikkate alarak yaratılmış olan tüm varlıkların sonlu olduğunu bilmenin insanların davranışlarını nasıl etkilediği hakkında arkadaşlarınızla konuşunuz.

İslam inancı bakımından ölüm bir son değil, yeni bir hayatın başlangıcıdır. İnsan ne zaman, nerede ve nasıl öleceğini bilmediğine göre her an ölüme hazır olmalıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ölümü unutmamayı, Allah'ın (c.c.) razı olduğu iş ve davranışlarla ona hazırlanmayı ve Allah'ın (c.c.) rahmetinden ümit kesmemeyi tavsiye etmiştir. Çekilen sıkıntı ne kadar şiddetli olursa olsun ölümün arzu edilmesini hoş görmemiştir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulur:

"Hiçbiriniz başına gelen bir zarar ve felaket sebebiyle asla ölümü temenni etmesin! Eğer buna mecbur kalırsa şöyle desin; Allah'ım! Hayat hakkımda hayırlı olduğu müddetçe beni yaşat; ölüm hakkımda hayırlı olunca da benim ruhumu al!" [4]

1 Cuma suresi, 8. ayet.
2 Nisa suresi, 78. ayet.
3 İbn Mâce, "Zühd", 31.
4 Ebu Davud, "Cenaiz", 13; Nesaî, "Cenaiz", 1.

Vefat eden bir Müslümana karşı diğer Müslümanların yerine getirmeleri gereken bir takım dinî sorumluluklar vardır. Bu sorumluluklar aynı inancı paylaşmanın ve Müslümanlardan oluşan bir toplum içinde birlikte yaşamanın bir gereğidir. Vefat eden kişinin yakınları, komşuları ve tanıdıkları tarafından yerine getirilmesi gereken görevlere Allah Resulü (s.a.v.) hem hadis-i şeriflerinde işaret etmiş hem de kendi davranışlarıyla örnek olmuştur. Vefat eden kişinin yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması, kabre yerleştirilmesi (defin), borçlarının ödenmesi, vasiyetinin yerine getirilmesi, mirasının hak sahiplerine dağıtılması ve vefat eden kişinin yakınlarına taziyede bulunmak bu görev ve sorumlulukların başlıcalarıdır.

Son nefesine yaklaşmış ve ölmek üzere olan Müslümana "muhtazar" denir. Bu durumdaki bir kişi ziyaret edilir, kendisine ve yakınlarına sabır tavsiyesinde bulunulur. Ayrıca bu kimseleri; akraba, dost ve komşuları ziyaret ederek helallik alırlar. Ölüm anı, dünya hayatının sonu ve ahiret hayatının başlangıcıdır. Bu açıdan ölüm döşeğindeki hastanın moralini yüksek tutmaya çalışılmalı, ebedi yolculuğa ruhen hazırlanmasına yardımcı olunmalıdır. Hastaya söylenecek sözlere dikkat edilmeli, onu ümitsizliğe düşürücü, gönül kırıcı sözlerden kaçınılmalıdır. Allah'ın rahmetinden ve affından bahsedilmeli, mümkün olduğu kadar onun için dua edilmelidir.

İyileşme ümidi kalmamış hastaya, onu incitmeyecek bir şekilde, herhangi bir vasiyetinin bulunup bulunmadığı sorulur. Vasiyette bulunursa şahitler huzurunda yazılır.

Hastaları ziyaret etmeliyiz.

BULALIM

Neylersin ölüm herkesin başında.
Uyudun uyanmadın olacak
Kim bilir, nerde, nasıl, kaç yaşında?
Bir namazlık saltanatın olacak,
Taht misali o musalla taşında.

Cahit Sıtkı TARANCI
Otuz Beş Yaş, s. 189.

Bu şiirin ana teması nedir?

Mümkün olduğunca cenaze namazlarına katılmalıyız.

KONUŞALIM

'Bir hastanın yanına girince ona sağlık ve uzun ömür temennisiyle onu rahatlatın. Zira böyle yapmak onun gönlünü hoş eder."

Tirmizi, "Tıb", 35.

Yukarıdaki hadisi dikkate alarak hastaya moral verecek söz ve davranışlara örnek vererek arkadaşlarınızla konuşunuz.

Ölmek üzere olan kişi, mümkünse yüzü kıbleye gelecek şekilde sağ yanına çevrilir. Bu mümkün değilse, başı hafifçe yükseltilip ayakları kıbleye doğru uzatılarak sırt üstü yatırılır. Eğer bu da mümkün değilse sıkıntı verilmeyecek şekilde en uygun konumda yatırılır. Ölüm döşeğindeki hastanın ağzı genellikle susuzluktan kurur. Hastanın hizmetinde bulunanlar bir miktar suyla sık sık onun ağzını ıslatmalı ve susuzluğunu gidermelidir.

Ölümü yaklaşmış olan kişiye sesli bir şekilde kelime-i tevhidin hatırlatılmasına telkin denir. Sevgili Peygamberimiz *"Kimin son sözü 'Lâ ilâhe illallah' olursa, o kişi cennete girer"*[5] buyurmuştur. Dolayısıyla telkinde bulunmak sünnettir. Ancak kişiye söylemesi için ısrar edilmemeli, sadece kişinin yanında kelime-i tevhid ve kelime-i şehadet okunmalıdır. Bu telkin tövbeyi de içine alacak şekilde şöyle yapılabilir:

اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الْعَظِيمَ الَّذِى لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ الْحَىُّ الْقَيُّومُ وَاَتُوبُ اِلَيْهِ.
اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

"Kendisinden başka *ilah* olmayan Allah'tan bağışlanma dilerim. O diri ve her şeyin varlığı kendisine bağlı olandır. Ona tövbe ederim. Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şehâdet ederim ki Muhammed (s. a. v.) O'nun kulu ve resulüdür."

Ölümü yaklaşmış kişinin yanında Yâsîn veya Ra'd surelerini okumak da tavsiye edilmiştir.[6] Ölüm döşeğindeki kişinin yakın akrabalarına haber verilerek onunla helalleşmelerine imkân verilmelidir.

DEĞERLENDİRELİM

"Kimin son sözü 'Lâ ilâhe illallah' olursa o kişi cennete girer."

Ebu Davud, "Cenaiz", 16.

Yukarıdaki hadisi kelime-i tevhidi hatırlatmanın önemi açısından değerlendiriniz.

5 Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 16.
6 bk. Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 20; İbn Mâce, "Cenâiz", 4.

2. Vefat Sonrası Yapılması Gerekenler

Vefat eden kişinin üzerinden elbisesi çıkarılır. Üzerine bir örtü yayılır, şişmemesi için karnının üzerine bıçak ve makas gibi demirden bir cisim konur. Göz kapakları indirilir. Elleri yanlarına uzatılır, ayakları birleştirilip baş parmaklarından bir bez parçası ile bağlanır. Çenesi yine bir bez parçası ile başına bağlanır. Ölünün yanında güzel kokulu bir şey bulundurulur. Bu işlemler yapılırken şöyle bir dua yapılır:

بِسْمِ اللّٰهِ وَعَلٰى مِلَّةِ رَسُولِ اللّٰهِ اَللّٰهُمَّ يَسِّرْ عَلَيْهِ اَمْرَهُ و سَهِّلْ عَلَيْهِ مَا بَعْدَهُ وَ اَسْعِدْهُ بِلِقَائِكَ وَاَجْعَلْ مَا خَرَجَ اِلَيْهِ خَيْرًا مِمَّا خَرَجَ عَنْهُ

"Allah'ın adıyla ve Resûlullah'ın dini üzere

Ey Allah'ım bu kişinin işini kolaylaştır ve sonrasında güçlük gösterme. Onu, sana kavuşmakla mutlu eyle. Gittiği yeri, ayrıldığı yerden daha hayırlı eyle."

Yıkanma işlemi tamamlanmadan ölünün yanında Kur'an okumak mekruhtur. Fakat başka bir odada okunabilir. Kişi vefat ettikten sonra, cenaze ile ilgili hizmetlerin ve dinî görevlerin yerine getirilmesi için tanıdıklarına uygun bir şekilde ölüm haberi ulaştırılmalıdır.

Yakınlarını, sevdiklerini kaybeden insanların üzülmemesi mümkün değildir. Ancak ölünün arkasından yüksek sesle ağlamak, isyana varacak davranışlarda bulunmak ve uzun süre yas tutmak dinimizce hoş karşılanmamıştır. Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *'(Ölenlerin ardından) avuç içi ile yanaklarını döven, yakalarını yırtan ve cahiliye âdeti olarak bağırıp feryat eden kimse bizden değildir."*[7] Ölüm haberini alanların "istircâ" etmeleri

...اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ

Yani **"...Allah'tan geldik Allah'a döneceğiz"**[8] ayetini okumaları öğütlenmiştir.

Vefat eden kişinin arkasından Kur'an-ı Kerim okunur.

YORUMLAYALIM

BİTER

Kalkılır bir yerde, kalır oyuncak,
Kurgular biter.
Ölüm... O geldi mi ne var korkacak?
Korkular biter.
Fikir, açmaz artık beyinde kuyu;
Burgular biter.
Unuturuz hayat adlı uykuyu,
Uykular biter.
Biter, her şey biter; ses şekil ve renk,
Kokular biter.
Kabir sualiyle kapanır kepenk,
Sorgular biter.

Necip Fazıl KISAKÜREK

Yukarıdaki şiirde ölüm nasıl anlatılmıştır? Yorumlayınız.

7 Buhârî, "Cenâiz", 35.
8 Bakara suresi, 156. ayet.

Ölen kimsenin arkasından gerekli görevleri yerine getirerek bağışlanması için Allah'a (c.c.) dua etmeliyiz. Ayrıca ölüm olayından ibret almalı, bizim de bir gün mutlaka Allah'a (c.c.) döneceğimizi aklımızdan çıkarmadan hayatımıza Kur'an ve sünnet doğrultusunda düzen vermeliyiz.

2.1. Cenazenin Yıkanması ve Kefenlenmesi

Vefat eden kişinin yıkanmasından kabre konulmasına kadar yapılması gereken uygulamalara ve bu işler için ihtiyaç duyulan malzemenin hazırlanmasına teçhiz denir. Ölünün yıkanması **gasil** olarak isimlendirilir. Ölüyü yıkayan kişiye **gassal** denir. Ölen bir Müslümanın yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması ve defnedilmesi farz-ı kifayedir. Bu işlemlerin geciktirilmeden yerine getirilmesi gerekir. Şehit düşenlerin yıkanması zorunlu değildir.

Ölüyü yıkayacak kişi bu işi bilen ve Müslüman biri olmalıdır. Ölünün yıkanacağı yerin kapalı olması ve onu yıkayanlardan ve yardım edenlerden başkasının cenazeyi görmemesi uygun olur. Yıkama işini yapmak için cenaze önce, teneşir denilen yere, ayakları kıbleye gelecek şekilde sırt üstü yatırılır. Teneşirin çevresi güzel bir kokuyla tütsülenir. Elbiseleri tamamen çıkarılır ve göbeğinden diz altına kadar olan avret yeri örtülür. Cenaze yıkayacak kişi “Niyet ettim Allah rızası için vefat etmiş olan bu kimseyi yıkamaya.” diyerek niyet etmeli ve yıkamaya besmele ile başlamalıdır. Yıkama bitinceye kadar,

غُفْرَانَكَ يَا رَحْمٰنُ

“Ey rahman olan Allah! Artık senin af ve mağfiretinle baş başa, sen onu bağışla!” cümlesini tekrar etmelidir.

Yıkayıcı eline bir bez alarak örtünün altından cenazenin avret yerlerini temizler. Sonra ölüye yüzünden başlayarak abdest aldırır. Ağız ve burna su vermez. Sadece dudaklarının içini ve dışlarını, burun deliklerini, göbek çukurunu parmakla veya parmağına sardığı bezle imkân ölçüsünde siler. Ondan sonra ellerini, kollarını yıkar. Başını da mesh edip, ayaklarını yıkar. Böylece abdest tamamlanmış olur.

Cenazenin abdest işi tamamlanınca üzerine ılık su dökülür. Ölüyü sol tarafına hafifçe çevirip sağ tarafını yıkar. Daha sonra sağ tarafına doğru hafifçe çevirip sol tarafını yıkar. Bu yıkama işlemini üç kez tekrarlar. Bundan sonra cenazeyi hafifçe kaldırır ve karnını hafifçe ovar. Bir şey çıkarsa su ile yıkanıp giderilir. Yeniden abdest verilmesine ve baştan yıkanmasına gerek yoktur. Yıkama işlemi bitince havlu ve benzeri bir şey ile kurular. Ölünün vücuduna güzel kokular sürer. Ölünün saçı ve tırnakları kesilmez. Ölü yıkandığında bedenin zarar görme ihtimali varsa abdest aldırmadan üzerine su dökülmek suretiyle yıkanır. Su bulunmadığı durumlarda ise teyemmüm ettirilir. Erkek ölünün erkek, kadın ölünün de kadın tarafından yıkanması gerekir.[9]

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kefenlik bez

- Beyaz olmalı
- Yeni olmalı
- Orta kalitede olmalı
- Dikişsiz olmalı
- Yetişkinlerde çift en olmalı

9 Kâsânî, Bedâ'iu's-sanâi', c. 1, s. 299 vd.

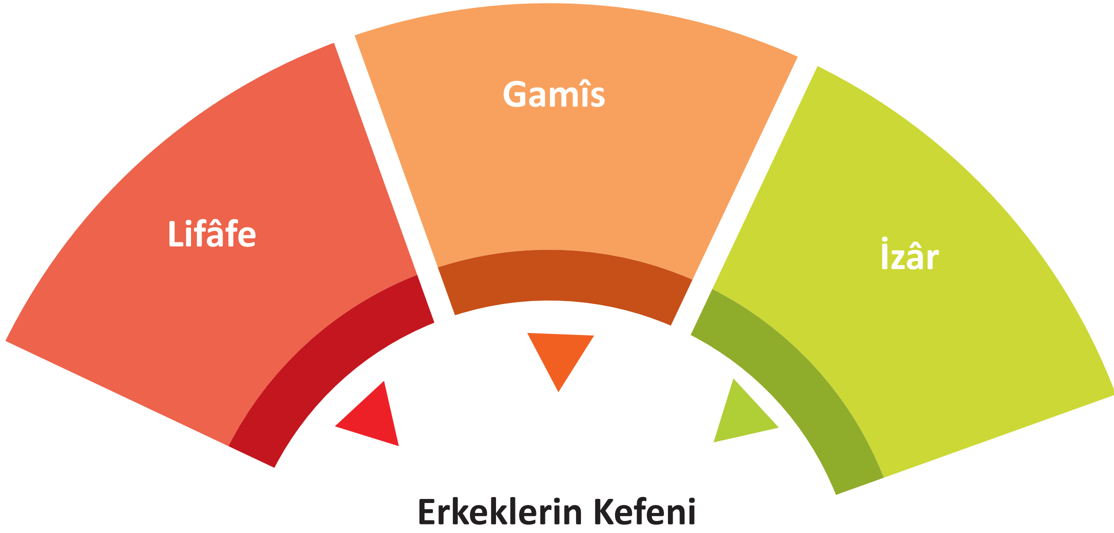

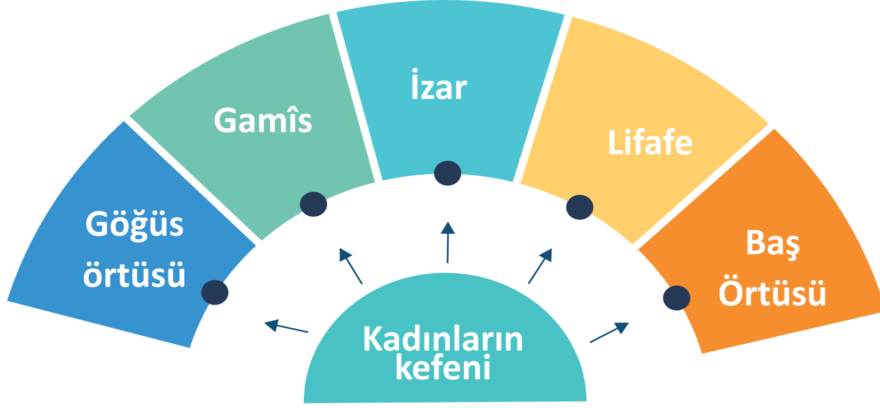
Boyun kısmından ayaktaki aşık kemiğine kadar uzanan gömlek yerinde bir bezdir.

Baştan ayağa kadar uzanan bir bezdir.

Sargı yerinde olup baştan ayağa kadar uzanan, baş ve ayak taraflarından birer karış uzun bir bezdir.

Cenazenin yıkanıp kurulanmasından sonra kefen adı verilen yakasız, dikişsiz sade bir beze sarılmasına **tekfin** veya **kefenleme** adı verilir. Ölen bir Müslümanın bedeninin örtülecek şekilde kefenlenmesi farz-ı kifayedir. Bu dikişsiz bez insanın bu dünyadan hiçbir şey götüremeyeceğini simgeler. Erkeğin kefeni, gamîs, izâr ve lifâfe olmak üzere üç parçadan oluşur. Kadının kefeni ise bu üç parçanın yanında baş örtüsü ve göğüs örtüsü olmak üzere beş parça bezdir.

DRAMA YAPALIM

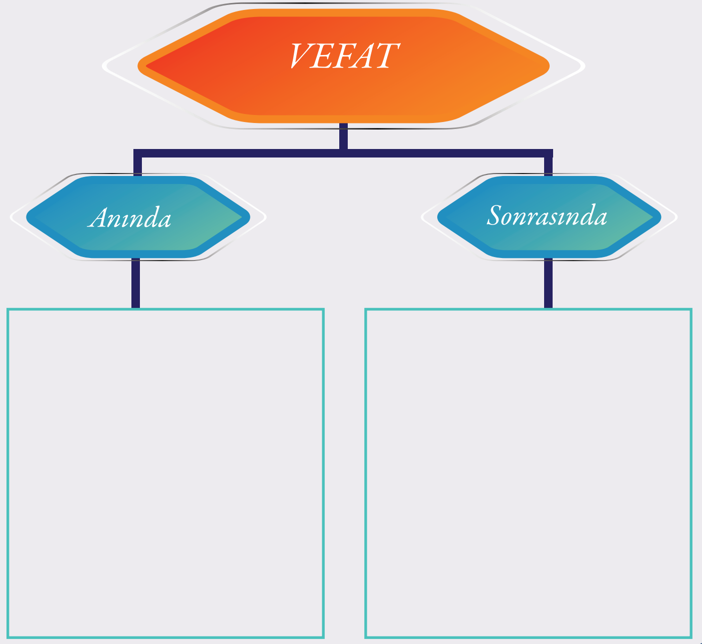
Sınıfta bir maket üzerinde ölünün yıkanmasını ve kefenlenmesini gösteren bir drama yapınız.

Cenaze kefenlenme işinden sonra tabut içine konulur. Sonra cenaze, namazının kılınması için musallaya götürülür.

YAZALIM

Vefat anında ve sonrasında yapılması gerekenleri kısaca yazınız

Kefenleme işleminin yapılışı şöyledir: Cenazeye sarılmadan önce kefen birkaç defa güzel kokularla tütsülenir. Yıkanan ve kurulanan ölüye önce gamîs giydirilir. Ardından baştan ayağa kadar uzanan izar sarılır. En son lifâfe sarılır. Lifâfe baş ve ayak uçlarından düğümleneceği için izara göre biraz daha uzundur. Kefenin açılmaması için bir bez kuşakla bağlanır. Kadınlarda ise gömlek giydirildikten sonra baş örtüsü sarılır. İzar sarıldıktan sonra göğüs örtüsü konulur, bu sünnet kefenlemedir. Yukarıda belirtilen bezlerin tamamı bulunamazsa erkekler için izar ve lifâfe yeterli olur. Kadınlar için de bunlara sadece başörtüsü ilave edilir, buna **kefen-i kifaye** denir. Bunlar da bulunamazsa erkek ve kadın için sadece bir kat bez, kefen olarak yeterlidir, buna **kefen-i zarure** denir. Kefenlenme işi tamamlanınca cenaze, tabut içine konulup “musalla”ya (cenaze namazı kılınacak yere) götürülür.

TARTIŞALIM

'Müslümanın Müslüman üzerindeki hakkı beştir. Bunlar; (kardeşinin) selamını almak, hasta ise ziyaretine gitmek, cenazesine katılmak, davetine icabet etmek ve hapşırdığı zaman Allah sağlık ve afiyet versin demektir."

Buhârî, "Cenaiz", 2.

Yukarıdaki hadisi dikkate alarak cenaze namazına katılmanın önemini tartışınız.

Cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra namazının kılınabilmesi için

- *Ölen kişinin Müslüman olması*
- *Yıkanmış olması*
- *Bedeninin tamamı veya başıyla birlikte bir kısmının bulunması*
- *Cenazenin cemaatin önünde ve musalla taşının üzerinde olması. Şafiîlere göre cenazenin el veya omuz üzerinde tutulması yahut bir binek üzerinde bulunmasında sakınca yoktur.*

2.2. Cenaze Namazı ve Duaları

Yıkanıp kefenlenen ölüye son duayı yapmak üzere cenaze namazının kılınması diğer Müslümanlar için farz-ı kifâyedir. Cenaze, namaza duracak olan cemaatin yönü kıbleye gelecek şekilde ön tarafa konulur. Cemaate katılanlar abdestli olarak dua mahiyetindeki bu namazı kılar. Cenaze namazına niyet şarttır.

NOT EDELİM

Cenaze namazının şartı niyet, rükünleri ise kıyam ve tekbirdir. Ayrıca cenazenin erkek veya kadın, büyük veya küçük olduğu bilinmelidir. Bunu da imam ya da müezzin namazın başında bildirir.

Hanefi mezhebine göre, cemaatin önünde hazır bulunmayan (gaib) cenaze üzerine namaz kılınmaz. Şafiî fakihleri ise cenaze başka bir yerde de olsa gıyabında namazının kılınabileceğini kabul ederler.

Cenaze Namazının Kılınışı:

Cenaze namazını kıldıracak olan kişinin namaza başlamadan önce cemaate cenaze namazının kılınış şeklini tarif etmesi uygun olur. Cenaze namazında iftitah tekbirinden başka, üç tekbir bulunmaktadır. İmam cenazenin göğsü hizasına durur. Cenazenin erkek, kadın veya çocuk oluşuna göre "Allah için namaza, Resulullah için salâvata, ölen kimse için duaya, erkek/kadın/çocuk niyetine" şeklinde niyet edip yüksek sesle tekbir alır. Cemaat de aynı şekilde niyet eder ve imamla birlikte tekbir alır. İmam ve cemaat Sübhâneke duasını "ve celle senâüke" cümlesiyle birlikte sessizce okurlar. Şafiîler Sübhâneke yerine Fatiha suresini okur. Daha sonra Hanefilere göre eller kaldırılmadan ikinci tekbir alınır.

Cenaze namazı, secdesi olmayan bir namazdır.

Şafiiler her tekbirde ellerini kaldırırlar. Bu tekbirden sonra “Allahümme salli” ve “Allahümme bârik” duaları, üçüncü tekbirin ardından da cenaze namazı duası okunur.

Cenaze namazı esas itibariyle bir duadan ibaret olduğu için, bu duaları Arapça okumak şart değildir. İsteyen kendi dilindeki anlamlarını okuyabileceği gibi, benzer anlamda başka dualar da edebilir. “Rabbenâ âtinâ” duası bu dualardan biridir. Cenaze duasını bilmeyenler Fatiha suresini de okuyabilir. Ayrıca “Allahım beni, bu ölüyü ve bütün müminleri bağışla” şeklinde de dua edilebilir. Dördüncü tekbir alındıktan sonra sağa ve sola selam verilir.

Cenaze namazı için cemaat şart değildir, bir kişinin kılmasıyla bile farz yerine getirilmiş olur. Cenaze namazına başlandıktan sonra cemaate katılan kimse hemen tekbir alır, eksik kalan tekbirlerini de dua okumaksızın peş peşe alır. Cenaze musalladan kaldırılmadan tekbirlerini tamamlayıp selam vermiş olur.

Erkek Cenaze Duası

“Allah'ım! Dirimizi, ölümüzü, burada bulunanlarımızı bulunmayanlarımızı, erkeğimizi kadınımızı, küçüğümüzü büyüğümüzü mağfiret buyur, bağışla. Allah'ım! Aramızdan yaşatacaklarını İslam üzere yaşat, öldüreceklerini iman üzere öldür. Şurada duran ölüye, kolaylık ve rahatlık ver, onu bağışla. Bu kişi, iyi bir kimse idiyse sen onun iyiliğini artır; eğer kötü davranmış günahkâr bir kimse idiyse, sen rahmet ve merhametinle onları görmezden gel. Ona güven, müjde, ikram ve yakınlık ile mukabele et. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi olan Allah'ım!”	اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَاُنْثَانَا. اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاحْيِهِ عَلَى الْاِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْاِيمَانِ ، وَخُصَّ هٰذَا الْمَيِّتَ بِالرَّوْحِ وَالرَّاحَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ. اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِى اِحْسَانِهِ وَ اِنْ كَانَ مُسِيئاً فَتَجَاوَزْ عَنْهُ وَلَقِّهِ الْاَمْنَ وَالْبُشْرٰى وَالْكَرَامَةَ وَالزُّلْفٰى بِرَحْمَتِكَ يَااَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Kadın Cenaze Duası

“Allah'ım! Dirimizi, ölümüzü, burada bulunanlarımızı bulunmayanlarımızı, erkeğimizi kadınımızı, küçüğümüzü büyüğümüzü mağfiret buyur, bağışla. Allah'ım! Aramızdan yaşatacaklarını İslam üzere yaşat, öldüreceklerini iman üzere öldür. Şurada duran ölüye, kolaylık ve rahatlık ver, onu bağışla. Bu kişi, iyi bir kimse idiyse sen onun iyiliğini artır; eğer kötü davranmış günahkâr bir kimse idiyse, sen rahmet ve merhametinle onları görmezden gel. Ona güven, müjde, ikram ve yakınlık ile mukabele et. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi olan Allah'ım!”	اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَاُنْثَانَا اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاحْيِهِ عَلَى الْاِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْاِيمَانِ. وَخُصَّتْ هٰذِهِ الْمَيِّتَةَ بِالرَّوْحِ وَالرَّاحَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَتْ مُحْسِنَةً فَزِدْ فِى اِحْسَانِهَا وَاِنْ كَانَتْ مُسِيئَةً فَتَجَاوَزْ عَنْهَا وَلَقِّهَا الْاَمْنَ وَالْبُشْرٰى وَالْكَرَامَةَ وَالزُّلْفٰى بِرَحْمَتِكَ يَااَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Erkek çocuğu cenaze duası

Allah'ım! Dirimizi ve ölümüzü, cenazeye katılanı ve katılamayanı, büyüğümüzü ve küçüğümüzü, erkeğimizi ve kadınımızı mağfiret eyle. “Allah'ım! Sen onu bizim için önden gönderilmiş bir sevap vesilesi yap, ecir vesilesi ve ahiret azığı eyle, onu bize şefaati kabul edilen bir şefaatçi eyle!”.	اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَاءِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَاُنْثَانَا. اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاحْيِهِ عَلَى الْاِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْايمَانِ. اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا اَجْرًا وَ ذُخْرًا. اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا شَافِعًا وَمُشَفَّعًا

Kız çocuğu cenaze duası

Allah'ım! Dirimizi ve ölümüzü, cenazeye katılanı ve katılamayanı, büyüğümüzü ve küçüğümüzü, erkeğimizi ve kadınımızı mağfiret eyle. “Allah'ım! Sen onu bizim için önden gönderilmiş bir sevap vesilesi yap, ecir vesilesi ve ahiret azığı eyle, onu bize şefaati kabul edilen bir şefaatçi eyle!”.	اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَاءِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَاُنْثَانَا. اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاحْيِهِ عَلَى الْاِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْايمَانِ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا لَنَا فَرَطًا اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا لَنَا اَجْرًا وَ ذُخْرًا. اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا لَنَا شَافِعَةً وَمُشَفَّعَةً

Güneş doğarken, batarken ve zeval vaktinde cenaze namazının kılınması Hanefi mezhebine göre mekruhtur. Şafiiler ise bütün vakitlerde kılınabileceğini belirtmişlerdir. Hanefilere göre yağmur vb. bir mazeret yoksa cenaze namazı cami içinde kılınmaz. Şafii mezhebine göre bunda bir sakınca yoktur.

Cenaze namazı kılındıktan sonra imam cemaate “Bu kişiyi nasıl bilirdiniz?” diye sorar; cemaat de “İyi bilirdik, Allah rahmet eylesin!” diye cevap verir. Daha sonra “Haklarınızı helal eder misiniz?” diyerek helallik alır. Cenazenin başında ölen kişi hakkında uzun konuşma yapmak Resul-i Ekrem’in ölünün defninde acele edilmesi hususundaki tavsiyesine aykırıdır. Cenaze töreninde ölüm gerçeği ve ölüme hazırlıklı olma konularına temas eden kısa bir konuşma yapılabilir.

ÖRNEK BİR KONUŞMA:

Değerli Kardeşlerim!

Allah'a hamdolsun ki biz ölümü yokluk değil, sonsuzluk olarak kabul eden bir inanca sahibiz. Şu anda önümüzde yatan bu cenaze bize hâl diliyle şöyle sesleniyor: Dünya fanidir, geçicidir. Ancak dünyada güzel işler yapmak, insanlığa hizmet etmek kalıcıdır. İnsan kendisine tayin edilen hayatı yaşıyor ve en sonunda ölüyor. Yüce Allah'ın bütün canlılar için koyduğu, şaşmaz ve değişmez kanun budur. Nitekim yüce Rabb'imiz Kur'an-ı Kerim'de:

كُلُّ نَفْسٍ ذَٓائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُونَ

"Her nefis ölümü tadacaktır ve sonra bize döndürüleceksiniz."[10] buyuruyor.

"Ya Rabb'i! Senin istediğin gibi bir kul olayım. Bir fırsat ver Ya Rabb'i!" diye yalvarmanın fayda vermeyeceği gün gelmeden önce kendimizi ölüme hazırlamalıyız. Zararın neresinden dönersek kârdır. Ölümü sık sık hatırlamamız gerekiyor. Nitekim bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz (s.a.v..) *'Ağız tadını bozan ölümü çokça hatırlayınız."*[11] buyurmaktadır.

Rabb'imiz şöyle buyuruyor:

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Herkes yarın (kıyamet günü) için ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkun, çünkü Allah işlediklerinizden haberdardır."[12] Bizler de bu ayet-i kerimenin ışığında yarın için ne hazırladığımıza bakalım. Allah'a kul olduğumuzu hatırlayalım ve lezzetleri kesen ölümü sık sık hatırlayalım. Ve hiçbir zaman unutmayalım ki Allah'tan geldik. O'na döneceğiz.

Kendi ellerimizle toprağa verdiğimiz insanlara ibretle bakalım. Hayatımıza düzen verelim. Dünya hayatının geçici olduğunu unutmayalım. Allah vefat eden kardeşimize rahmetiyle muamele etsin. Mekânını cennet eylesin, sevgili Peygamberimize komşu eylesin."

Bu konuşmadan sonra cenaze namazı duasının Türkçesi ya da başka bir dua yapılabilir:

'Allah'ım! Dirimizi, ölümüzü, burada bulunanlarımızı bulunmayanlarımızı, erkeğimizi kadınımızı, küçüğümüzü büyüğümüzü bağışla. Allahım! Şurada duran ölüye, kolaylık ve rahatlık ver, onu affet. Kabrini cehennem çukuru olmaktan muhafaza buyur, cennet bahçelerinden eyle. Dünyada iken yaptığı hayırlı işleri kendisine yoldaş eyle. Ona güven, müjde, ikram ve yakınlık ile mukabele et! Geride bıraktığı acılı ailesine ve sevenlerine sabırlar lütfeyle. Âmin.

10 Ankebut suresi, 57. ayet.
11 Tirmizî, Zühd, 4.
12 Haşr suresi, 18. ayet.

KONUŞALIM

ÖLÜM RİSALESİ

Damla damla oluşuyor hayat
Ölüm kımıl kımıl
Duymak kolay
Anlatmak değil

Her an
Farkındayım
Az az öldüğümün

Bilincindeyim doğan ayın
Eriyen karın akan suyun
Ve usul usul tükenen zamanın

Tekrarlayıp duruyor saat
Vakit de mahlûktur
Vakit de mahlûktur

İşliyor kalbim
Eskiyor saçlarım
Ve gözlerimin en ince hücreleri

Okuyorum hayatı
Toprağın üstünden çok
Altındakilerle var olduğunu

Toprak
Ölüme aç
Ölüme muhtaç
Hayat

Ölüm muhakkak
Ve ölüm mutlak
Tek kapısıdır ölümsüzlüğün

Ölümle tanıştıktan sonra anladım
Sadece bir kimlik belgesi olduğunu yaşamanın

A. Erdem BAYAZIT

Şiirin ana teması üzerine arkadaşlarınızla konuşunuz.

2.3. Vefat Edenin Borç, Vasiyet ve Mirası

Vefat eden kimsenin geride kalan yakınlarının yerine getirmeleri gereken birtakım sorumluluklar vardır. Ölenin borcu varsa geride bıraktığı mal varlığından yakınları tarafından gecikmeden ödenmelidir.[13]

Bir kimsenin, malını cennet sermayesine dönüştürmek üzere bir veya birkaç kişiye ya da bir hayır kurumuna bırakmasına **vasiyet** denir. Ayrıca bir kişinin ölümünden sonra yapılmasını istediği şey de vasiyet olarak isimlendirilir. Mirastan payları belirlenen kişiler dışındakilere malının üçte biri oranında vasiyet geçerlidir.[14] Vasiyetin kaydedildiği belgeye **vasiyetname** denir. İslam dini vasiyete önem vermiş, hem Müslümanları bu hususta teşvik etmiş, hem geride kalanlara meşru vasiyetlerin yerine getirilmesini emretmiştir. Üzerinde kul hakları bulunan kimselerin, alacaklıların ispata yarayacak delilleri yoksa bu borcun ödenmesi için vasiyette bulunmaları gerekir.

Vefat eden kimsenin geride bıraktığı mal varlığının hak sahiplerine nasıl paylaştırılacağını düzenleyen kurallara **miras** denir. İslam hukukunda bu konu ferâiz başlığı altında incelenmektedir. Ölünün geride bırakmış olduğu mal varlığına **terike**; mirasta hak sahibi olana vâris; vefat edip mal bırakana **mûris** denir. Teçhiz ve tekfin masrafları çıktıktan, ölünün borçları belli bir sıraya göre ödendikten ve vasiyeti de terikenin üçte birini aşmama kaydıyla yerine getirildikten sonra kalan mal varlığı mirasçılarına intikal eder.

TARTIŞALIM

"Öldüğüm gün, tabutumu omuzlar üzerinde gördüğün zaman, bende bu cihanın derdi var sanma. /Bana ağlama, vah vah deme. Şeytanın tuzağına düşersen, vah demenin sırası o vakittir. / Cenazemi gördüğünde, ayrılık deme. /Beni mezara koyduklarında, elveda deme. Mezar cennet kapısının perdesidir. /Batmayı gördün ya, doğmayı da seyret. Güneş ile aya, batmadan ne ziyan gelir? /Sana, batma görünür ama o aslında doğmaya hazırlıktır. /Mezar ise hapishane gibi görünür ama aslında canın hapisten kurtuluşudur..."

Mevlana, "Divan-ı Kebir'den Seçmeler", C 2, 911. Beyit.

Yukarıdaki metnin ana düşüncesi üzerine arkadaşlarınızla tartışınız.

Borçlu kişinin borcunun ödenmesi için vasiyette bulunması gerekir.

13 bk. Tirmizi, "Cenâiz", 76.
14 bk. Buhâri, "Vesâyâ", 2, 3, "Ferâiz", 6; Müslim, "Vesâyâ", 5.

2.4. Defin ve Taziye

Cenazenin tabuta konulup namazının kılınacağı yere musalla ve daha sonra kabrine taşınmasına **teşyî** denir. Kabre konulması defin olarak isimlendirilir. Namazı kılındıktan sonra cenazeyi bekletmeden defnetmek gerekir. Ancak kendi memleketine veya bir başka yere nakli sebebiyle defnin geciktirilmesi de mümkündür.

Cenazenin namazının kılınacağı yere ve kabristana taşınmasına katılmak sünnettir. Yoldan geçen bir cenaze gördüğümüzde ayağa kalkmamız da ona karşı saygımızın bir ifadesidir. Cenaze taşınırken arkasından veya önünden sessizce yürünür. Cenazeyi kabre götürenlerin ölümü, ahireti ve Allah'ı (c.c.) düşünmeleri, dünyevî meseleleri konuşmamaları, gülmemeleri bu görevin adabındandır. Alkışlamak, slogan atmak uygun değildir. Yüksek sesle Kur'an okumak ve tekbir getirmek de mekruh kabul edilmiştir.

Cenaze kabre öncelikle yakın akrabaları tarafından ve kıble yönünden yavaşça indirilir. Kabre koyan kimse bu esnada,

بِسْمِ اللّٰهِ وَعَلٰى مِلَّةِ رَسُولِ اللّٰهِ

(Allah'ın adıyla ve Resulullahın dini üzere) der. Cenaze kabre konurken sağ yanına yatırılır ve yüzü kıbleye çevrilir. Mezarın üzeri tahta perde vb. malzemelerle kapatıldıktan sonra üstü toprakla örtülür. Mezarlara israf ölçüsünde ve dinen uygun görülmeyecek türden harcamaların yapılması, mezar taşına övücü veya kaderden şikâyet edici sözler yazılması uygun değildir.

Cenazenin gündüz defnedilmesi tercih edilmelidir. Cenaze defnedildikten sonra kısa bir süre bekleyip ölü için dua ve istiğfar ile meşgul olmak sünnettir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) cenaze defnedildikten sonra bir müddet mezarın başında bekler ve cemaate şöyle buyururdu: *"Kardeşiniz için yüce Allah'tan mağfiret isteyiniz ve kendisine sükûnet vermesini dileyiniz. O şimdi sorguya çekilmektedir."*[15] Ayrıca Kur'an okumak müstehap kabul edilmiştir.[16] Özellikle Yasin, Mülk, Vâkıa, İhlas, Felak ve Nâs sureleri ile Fatiha ve Bakara suresinin ilk beş ayeti okunur. Sevabı da cenazenin ve diğer müminlerin ruhlarına bağışlanır.

15 Ebû Dâvud, "Cenâiz", 67-69.
16 bk. Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 69.

Mülüman, mezarlık ziyaretinde ölülere dua eder.

PAYLAŞALIM

Katıldığınız bir cenazede yapılan işlemler ile ilgili gözlemlerinizi ve duygularınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

NOT EDELİM

Tahtadan yapılmış bir uzun kutu,
Baş tarafı geniş, ayak ucu dar,
Çakanlar bilir ki bu boş tabutu,
Yarın kendileri dolduracaklar!

N. Fazıl Kısakürek
(Çile adlı şiir kitabından)

BİLGİ KUTUSU

'Kim, sevabına inanarak, karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek bir Müslümanın cenaze namazını kılıp defnedilinceye kadar beklerse iki Uhut Dağı kadar sevap alır. Kim de cenaze namazını kılar, defnolunmadan önce ayrılırsa bir Uhut Dağı kadar sevap alır."

Müslim, "Cenaiz", 56.

Defin işlemi tamamlanıp duaların okunmasının ardından cemaat dağılırken imam orada kalır. Kabrin baş tarafında ayakta durarak Arapça ifadelerle sorulması muhtemel kabir soru ve cevapları ile ilgili hatırlatmalar yapar. Buna “telkin” denir. Hanefi mezhebine göre definden sonra telkin yapılması gerekli değildir. Ancak yapılması hâlinde bir sakıncası yoktur. Şafii mezhebine göre ölen kişiye kabirde karşılaşacağı sorularla ilgili olarak telkinde bulunmak müstehaptır.

Telkin veren kimse ölüye ismi ve annesinin ismiyle (isimleri bilmiyorsa “Ey Havvâ oğlu Abdullah!” diye) üç defa seslendikten sonra şöyle devam eder:

TELKİN DUASI	
“Hayatta iken benimsediğin şu hususları hatırla: Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v.) onun elçisidir. Cennet ve cehennem haktır. Öldükten sonra dirilmek haktır. Hiç şüphesiz kıyamet gerçekleşecektir. Allah kabirlerde olanları yeniden diriltecektir. Yine unutma ki sen; Rab olarak Allah’ı, din olarak İslam’ı, peygamber olarak Muhammed’i, rehber olarak Kur’an’ı, kıble olarak Kâbe’yi ve kardeş olarak müminleri seçmiş ve bununla mutlu olmuştun. Rabb’im olan Allah’tan başka ilah yoktur. Sadece ona tevekkül ettim ve büyük arşın Rabb’i de odur.”	اُذْكُرْ ما كُنْتَ عَلَيْهِ مِنْ شَهَادَةِ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ وَ اَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَ النَّارَ حَقٌّ وَ اَنَّ الْبَعْثَ حَقٌّ وَ اَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَارَيْبَ فِيهَا وَ اَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِى الْقُبُورِ وَ اَنَّكَ رَضِيتَ بِاللّٰهِ رَبًّا وَ بِالْاِسْلَامِ دِينًا وَ بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيًّا وَ بِالْقُرْاٰنِ اِمَامًا وَ بِالْكَعْبَةِ قِبْلَةً وَ بِالْمُؤْمِنِينَ اِخْوَانًا رَبِّى اللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ
Ardından üç defa,	Ardından üç defa,
“Ey Allah’ın kulu, lâ ilâhe illallah, de!”	قُلْ يَا عَبْدَ اللّٰهِ لَا اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ
sonra yine üç defa,	sonra yine üç defa,
“Rabbim Allah, dinim İslam, peygamberim Muhammed’ (s.a.v.) dir de!”	قُلْ رَبِّى اللّٰهُ وَ دِينِى الْاِسْلَامُ وَ نَبِيِّى مُحَمَّدٌ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
Bir defa,	Bir defa,
“Ey Rabbim! Sen onu tek başına bırakma, vârislerin en hayırlısı sensin.” şeklinde seslenir.	رَبِّ لَا تَذَرْهُ فَرْدًا وَ اَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ

Yakını vefat eden bir kimseyi baş sağlığı dileme ve tesellide bulunma amacıyla ziyaret etmeye taziye denir. Taziyede bulunmak önemli bir görevdir. Resul-i Ekrem (s.a.v.), *"Başına bir musibet gelene taziye ziyaretinde bulunan kimseye musibete uğrayanın sevabı kadar sevap verilir."*[17] buyurmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.), oğlu vefat etmek üzere olduğu için büyük acı çeken kızı Zeyneb'i, "Veren de alan da Allah'tır; O'nun katında her şeyin belli bir vakti vardır."[18] şeklinde teselli etmiştir.

Baş sağlığı için birçok kişinin gelebileceği dikkate alınarak taziye yerinde fazla kalmak ve boş sözler konuşmak uygun değildir. Cenaze evine komşuların ve akrabaların, cenaze yakınlarına ve taziye için gelenlere ikram edilmek üzere yemek götürmesi tavsiye edilmiştir.

Taziye ziyaretlerinde ölen kişi hakkında, "Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun, Allah taksiratını affetsin." gibi sözlerle dua edilir. "Geride kalanların başı sağ olsun, Allah hayırlı uzun ömürler versin, Allah sabırlar versin, Allah başka acı göstermesin, ölenle ölünmez, er geç hepimiz öleceğiz, Allah iman nasip etsin." gibi cümlelerle ölenin yakınları teselli edilir. Allah Resulü'nün (s.a.v.) ölenler hakkında çirkin sözler söylemeyi yasaklayan, ölüleri iyilikle anmayı emreden hadislerine göre[19] taziye için gelenler ölünün iyi taraflarından bahseder, güzel hâtıraları yâd eder.

TARTIŞALIM

"Musibete uğrayan kardeşine taziyede bulunan kimseye Allah, kıyamet gününde ikram elbisesini giydirir."

Tirmizi, "Cenaiz", 56.

Yukarıdaki hadisi dikkate alarak taziyenin önemi üzerine arkadaşlarınızla tartışınız.

Din görevlisinin, vefat eden kimsenin yakınlarını ziyaret edip onlara bu acılı günlerinde taziyede bulunması gerekir. Ölünün yakınlarını ve taziye için orada bulunan kişileri bilgilendirmek için kısa bir konuşma yapması uygun ve faydalı olur. Konuşmasında ölüm ve ahiretten, ölenin arkasından iyilik yapmanın öneminden ve sabırdan bahsedilebilir.

Taziye Konuşması Örneği

Kıymetli Hanımefendiler, Beyefendiler!

Merhum (merhume) kardeşimiz, evladımız ilahi emir gereği aramızdan ayrıldı. İnsan yüce Mevla'nın kendisine takdir ettiği sürece yaşıyor ve zamanı geldiğinde dünya hayatına veda ediyor. Kişinin sahip olduğu malı, mülkü, makamı ve itibarı, ölümüne engel olamıyor.

Değerli Kardeşlerim!

Ölüm bir yok oluş değil, ebedi ahiret hayatının başlangıcıdır. Ölüme her an hazır olmalıyız. Dünya hayatı bir imtihandır. Bu imtihanda başarılı olanların mükâfatı cennettir. Kişinin cenneti elde etmesi

17 İbn Mâce, "Cenâiz", 56; Tirmizî, "Cenâiz", 71.
18 Buhârî, "Cenâiz", 33.
19 bk. Ebû Dâvûd, "Edeb", 42; Tirmizî, "Cenâiz", 34.

için Allah'ın emirlerine sımsıkı sarılması ve yasaklarından da kaçınması gerekir. Sevdiklerimizin ölümü, bizler için büyük bir acı ve ıstırap vesilesidir. Ancak sıkıntılara katlanmak, yüce Mevla'dan gelen acı ve tatlı her şeyi büyük bir sabırla karşılamak zorundayız. Nitekim Peygamber Efendimiz, ölüm acılarının en büyüğünü yaşamıştır. Doğumundan kısa bir süre önce babası, sonra biricik annesi, daha sonra dedesi ve amcası ebediyete göç etmişler, kendisine en çok ihtiyacı olduğu anda da sevgili eşi Hz. Hatice validemizi kaybetmiştir. Kâinatın Efendisi bütün bu acıları büyük bir sabırla karşılamış ve biz ümmetine bu konuda da en güzel örnek olmuştur.

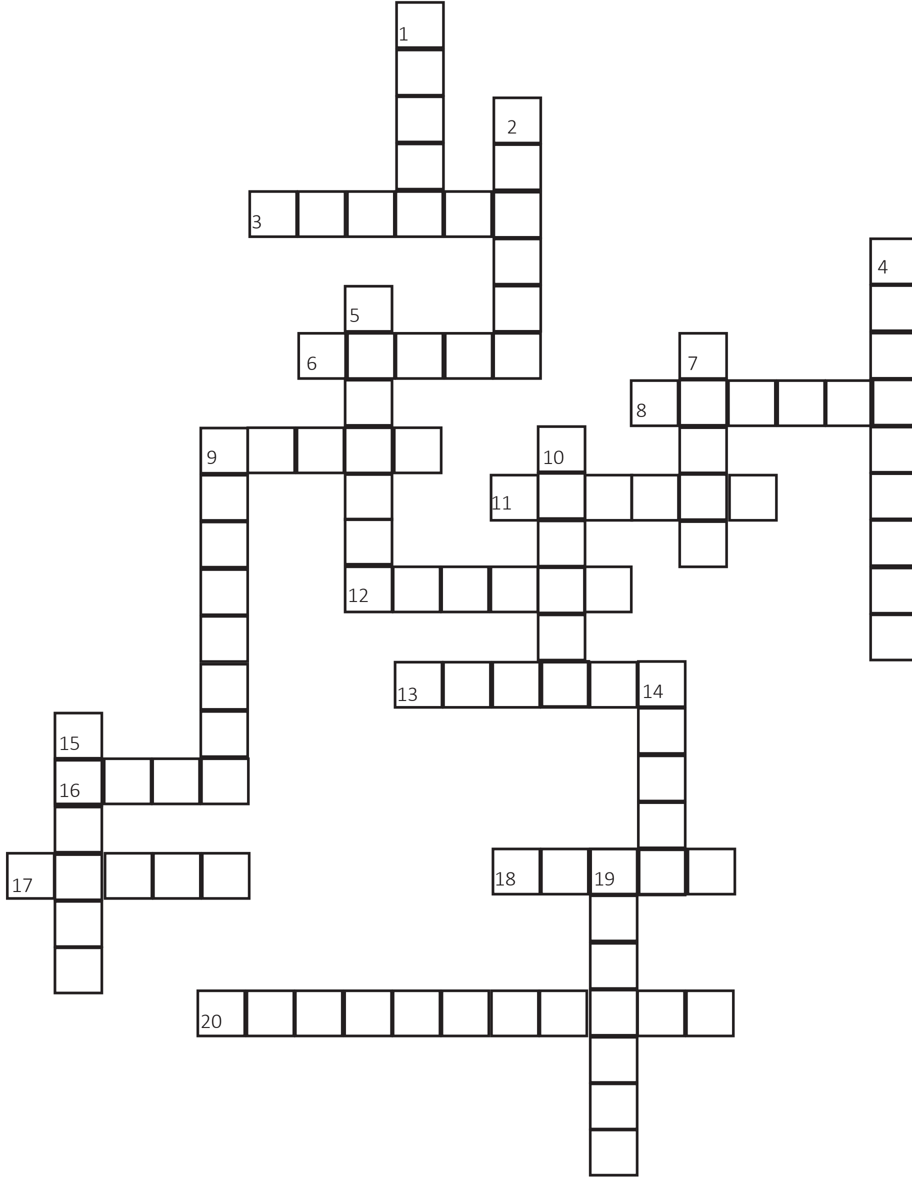
Değerli Kardeşlerim!

Kardeşimizin vefatı, dünyanın geçici olduğunu bize yeniden hatırlatmaktadır. Bizden önce oraya giden dostlarımızı, sevdiklerimizi daima hayırla analım. Kardeşlerim nasıl bir hayat yaşarsak öyle ölürüz. Din hayattır. Nefsimizi ve neslimizi Kur'an ve sünnet ile inşa edelim ki inşallah cennette ebedi mutluluğu kazanalım. Vefat eden yakınlarımızı Fatihasız ve duasız bırakmayalım. Hepinizin başı sağ olsun. Cenab-ı Hak bütün ölmüşlerimizin günahlarını affetsin. Makamlarını cennet eylesin. Âmin.

Halk arasında ölünün yedinci, kırkıncı, elli ikinci gecesi ve bunların duası; devir, para karşılığı Kur'an, mevlit ve dua okutma gibi zaman ve şekle bağlanmış bazı yaygın uygulamalar vardır. Bunlar hakkında Kur'an ve sünnete dayalı bir bilgi veya tavsiye mevcut değildir. Bunların hiçbir dinî dayanağı yoktur. Dolayısıyla söz konusu günlerde ölüye yönelik merasimler düzenlenmesi bidattır. Ancak sevabı ölen kimsenin ruhuna bağışlanmak üzere hayır, hasenat yapılabileceği gibi çeşitli vesilelerle dua da edilebilir.

BULALIM

Aşağıdaki soruları cevaplayınız ve bulmacayı çözünüz.

SORULAR

SOLDAN SAĞA

3. Ölüyü yıkayan kişi.
6. Ölümü yaklaşmış kişinin yanında okunması tavsiye edilen surelerden biri.
8. Baş sağlığı dileme.
9. Vefat edip mal bırakan kişi.
11. İslam hukukunda miras başlığının incelendiği bölümün adı.

12. Vefat eden kişinin yıkanmasından kabre konulmasına kadar yapılması gereken uygulamalar ve bu işler için ihtiyaç duyulan malzemenin hazırlanması.
13. Cenazenin namazının kılınacağı yere ve kabristana taşınmasına katılmanın hükmü.
16. Ölünün başından ayağına kadar uzanan bez.
17. Mirasta hak sahibi.
18. Boyun kısmından ayaklara kadar uzanan gömlek yerinde bez.
20. Ölen bir Müslümanın yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması ve defnedilmesi gibi işlemlerinin Müslümanlar üzerindeki hükmü.

YUKARIDAN AŞAĞI

1. Vefat eden kimsenin geride bıraktığı mal varlığının hak sahiplerine nasıl paylaştırılacağını düzenleyen kurallar.
2. Ölümü yaklaşmış olan kişiye sesli bir şekilde kelime-i tevhidin hatırlatılması.
4. Cenazenin yıkanıp kurulandıktan sonra yakasız, dikişsiz sade bir beze sarılması.
5. Bir kimsenin, malını ölüm sonrasına bağlayarak bir veya birkaç kişiye ya da bir hayır işine bırakması.
7. Ölünün yıkanması.
9. Son nefesine yaklaşmış ve ölmek üzere olan Müslüman.
10. Ölünün geride bırakmış olduğu mal varlığı.
14. Cenazenin taşınması işi.
15. Sargı yerinde olup baştan ayağa kadar uzanan, baş ve ayak taraflarından düğümlenen bez.
19. Kefenlenme işi tamamlanınca camide tabutun üstüne konulduğu taş.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Ölüm anında kişiye neler yapılır? Açıklayınız.
2. Ölü nasıl yıkanır? Kısaca anlatınız.
3. Taziye ziyaretlerinde hangi cümleleri kullanmak uygun olur?
4. Cenazenin defni nasıl olur? Anlatınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

5. Aşağıdakilerden hangisi vefat etmek üzere olan hastaya yapılacak işlemlerden <u>değildir?</u>
A) Yakınlarıyla helalleşir.
B) Vasiyette bulunursa şahitler huzurunda yazılır.
C) Su istediğinde, su verilebilir ya da ıslak bir bezle dudakları ıslatılır.
D) Zorla da olsa "Lâ ilâhe illallah" sözü hatırlatılır.
E) Yüzü kıbleye gelecek şekilde sağ yanı üzerine ya da sırtüstü yatırılır.

6. Aşağıdakilerden hangisi ölen kimseye yapılacak işlemlerden <u>değildir?</u>
A) Gözleri kapatılır.
B) Ölen kimsenin yanında yüksek sesle Kur'an okunur.
C) Ölen kimsenin üzerine bir bez örtülür.
D) Ayakları başparmaklarından bağlanır.
E) Çenesi başının üstünden bağlanır.

7. Aşağıdakilerden hangisi cenaze namazında okunacak dualardan <u>değildir?</u>
A) Telkin duası
B) Cenaze duası
C) Allahümme salli duası
D) Allahümme bârik duası
E) Sübhaneke

8. Aşağıdakilerden hangisi cenaze ile ilgili yapılması tavsiye edilen davranışlardan biri <u>değildir?</u>
A) Ölüyü yakınlarının defnetmesi.
B) Kabrin başında dua edilmesi.
C) Cenaze töreninde alkışlanıp slogan atılması.
D) Kabrin toprak seviyesinden yüksekçe yapılması.
E) Kabrin başında telkin yapılması.

9. Aşağıdakilerden hangisi cenaze namazının kılınabilmesi için gereken şartlardandır?
A) Ölünün Müslüman olması.
B) Ölünün erkek olması.
C) Cenaze namazına en az on kişinin katılması.
D) Cenazenin eller üzerinde veya omuzlarda olması .
E) Namazın öldüğü gün kılınması.

C. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanı "D", yanlış olanı ise "Y" ile işaretleyiniz.		
Doğru mu? (D) Yanlış mı? (Y)		Ölmek üzere olan kişi, yüzü kıbleye gelecek şekilde sağ yanı üzerine ya da sırtüstü yatırılır.
		Cenaze namazının kılınması farz-ı ayndır.
		Ölüm olayı gerçekleştikten sonra ölünün gözleri kapatılır. Çenesi başının üstünden bağlanır.
		Ölü, yıkanmak üzere "musalla" denilen yere ayakları kıbleye gelecek şekilde sırtüstü yatırılır.
		Ölmek üzere olan hastaya "Kelime-i tevhit"i ya da "Kelime-i şehadet"i hatırlatmak sünnettir.

D. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen ifadelerden uygun olanları ile doldurunuz.		
Boşlukları dolduralım	Fâtiha Ölüm Rabbena Yâsîn Tövbe	1. .... her insanın karşılaştığı bir gerçektir.
		2. Cenaze namazı duasını bilmeyenler bu duaların yerine .... suresini veya ....dualarını okurlar.
		3. İnsanın işlediği bir günahtan pişmanlık duyarak Allah'a söz vermesi ve ondan af dilemesine.......................denir.
		4. Ölüm döşeğindeki hastanın yanında .... suresini okumak dinimizce tavsiye edilmiştir.

SÖZLÜK

A

âbide: Anıt. Önemi ve değeri çok olan yapıt.

adalet: Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk, türe. Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması.

ahiret: Dinî inanışa göre, insanın öldükten sonra dirilip sonsuza dek kalacağı ve Tanrı'ya hesap vereceği yer, öbür dünya.

amel: Yapılan iş, edim, fiil. Bir kimsenin dinin buyruklarını yerine getirmek için yaptıkları.

amentü: Arapça "İnandım." anlamına gelen ve İslamiyetin temel inançları olan "Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanma"yı dile getiren söz.

âmin: "Öyle olsun, Allah kabul etsin." anlamlarında, duaların arasında ve sonunda kullanılan bir söz.

aşir: Onluk. Kur'an-ı Kerim'de genellikle on ayetten oluşan bölüm. Aşir denilen bu bölümler Kur'an-ı Kerim'de özel işaretlerle ayrılmıştır.

avret: Edep yeri. İnsan bedeninde gösterilmesi ve görülmesi haram olan yerler.

ayet: Kur'an surelerini oluşturan kısımlardan her biri.

aziz: Ermiş, eren. "Mutlak surette güç, kuvvet ve şeref sahibi, kendisine hiçbir varlığın gücünün yetmediği, aksine, dilediği her şeye gücü yeten, emir ve iradesine kâinatta bulunan hiçbir varlığın karşı koymasının mümkün olmadığı varlık." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri.

B

bağışlanma: Bağışlanmak işi, affedilme.

besmele: "Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adı ile" anlamına gelen ve bir işe başlarken söylenilen bismillahirrahmânirrahîm sözü, bismillah.

berzah: Engel, iki şey arasındaki perde. Ölümden sonra ruhların kıyamete kadar kalacakları âlem. Kabir âlemi.

bid'at: İslam dininde Hz. Muhammed (s.a.v.) zamanından sonra ortaya çıkan değişik yargılar ve ilkeler.

bîkarar: Karasız olan kişi.

böbürlenme: Kibir, büyüklenme, tevazuun karşıtı olarak kişinin kendini üstün görmesi.

buhur: Dinî törenlerde yakılan kokulu ağaç vb. maddeler.

C

cami: Müslümanların namaz kılmak için toplandıkları yer.

Cebrail: Allah tarafından peygamberlere vahiy getirmekle görevlendirilen, dört büyük melekten biri.

cehennem: Dinî inanışlara göre, dünyada günah işleyenlerin öldükten sonra ceza görecekleri yer.

cennet: Dünyada iyilik yapanların, günahsızların, öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer.

cumhur müezzinliği: Türk Dini Musikisinde cami mûsikisine ait bir icra tarzı.Topluca ve belli bir tertip üzere yapılan müezzinlik.

çift ezan: İki kişinin karşılıklı olarak okuduğu ezana denir. Çifte ezanda cümleler karşılıklı olarak ve perde gösterilmek suretiyle okunur.

D

dedikodu: Başkalarını çekiştirmek ve kınamak üzere yapılan konuşma.

defin: Ölüyü gömme.

deyim: Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir.

din: Allah'ın insanları dünya ve ahirette rahat, huzur ve saadete (mutluluğa) kavuşturmak için peygamberleri vasıtasıyla bildirdiği yol, emirler ve yasaklar.

durak: Türk dini musikisinin tekke musikisine ait formlarından biri.

E

ebedî: Sonsuz, ölümsüz.

ecdat: Geçmişteki büyükler, atalar.

esbab-ı nüzul: Kur'an-ı Kerim ayetlerinin inme nedenleri.

ezan: Her gün kılınması farz olan namazların ve Cuma namazının vaktinin geldiğini Müslümanlara duyurmak için okunan ve sözleri Hz. Peygamber'in sünneti ile belirlenen namaza çağrı sözleri.

ezelî: Başlangıcı olmayan, öncesiz.

F

farz: İslam dininde, özür olmadıkça yapılması zorunlu, yapılmaması günah sayılan ibadet.

fetva: Fıkıh ile ilgili bir meselenin dinî, hukuki hükmünü açıklayan cevap. Hayatın akışı içerisinde Müslümanların karşısına çıkan problemlere ilişkin, sahasında uzman olan İslam fıkıh âlimlerince gösterilen çözüm yolu.

fıtrat: Yaradılış, hilkat. İnsanın yaratılıştan sahip olduğu fiziki özellikler.

G

gaflet: Dalgınlık, dikkatsizlik, boş bulunma, aymazlık, dalgı, ihtiyatsızlık.

gazi: İslam dininde düşmanla savaşan veya savaş yapmış kimse.

gelenek: Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane.

gıybet: Çekiştirme, yerme, kötüleme.

günah: Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal.

H

habip: Sevgili.

hafız: Kur'an'ı bütünüyle ezbere bilen kimse.

haram: Din kurallarına aykırı olan, dinî bakımdan yasak olan, helal karşıtı. Yasak.

helallik: Helal olan şey.

hidayet: Doğru yol, hak olan Müslümanlık yolu.

hil'at: Halife ve hükümdarlar tarafından verilen şeref elbisesi.

huşu: Alçak gönüllülük. Tanrı'ya boyun eğme, gönlü korku ve saygı ile dolu olma.

hutbe: Cuma ve bayram namazlarında minberde okunan dua ve verilen öğüt.

İ

ibadet: Allah'ın buyruklarını yerine getirme, Allah'a yönelen saygı davranışı.

icap: Gerek, gereklik, ister, lüzum.

idrak: Bir öznenin kendisi veya dış dünyayla ilgili durum ve gerçeklerin farkına vararak onların bilgisini elde etmesine imkân veren duyum.

ihsan: İyilik etme, iyi davranma, bağışlama, bağışta bulunma.

ikrar: Saklamayıp doğruca söyleme, açıkça söyleme. Benimseme, onama, kabul, tasdik.

ileti: Yazı veya sözle verilen, gönderilen bilgi, mesaj.

inayet: Allah'ın kâinat hakkındaki küllî bilgisi ve takdiri, istemesi.

inziva: İnsanın belli bir ruhsal olgunluğa ulaşmak için dış dünyayla bütün bağlarını keserek kendi içine kapanması; Toplum hayatından kaçıp tek başına yaşaması.

ism-i celal: Allah lafzı.

israf: Gereksiz yere para, zaman, emek vb.ni harcama, savurganlık, tutumsuzluk. Eşyayı çarçur etme.

istiğfar: Allah'tan suçlarının bağışlanmasını dileme.

istikbal: Gelecek.

istişare: Danışma. Danışmak işi, müşavere, istişare, müzakere, meşveret.

itikat: İnanma, inanç.

K

Kâbe: Mekke'de Mescidiharam'ın ortasında bulunan ve Müslümanların kıblesi olan yeryüzündeki ilk mescit.

kabir: Mezar, sin.

kamet: Gerek tek olarak gerekse cemaatle namaz kılarken farz namazların öncesinde "hayye ale'l-felah"tan sonra 'namaz ibadeti başlamak üzeredir.' anlamına gelen "kad kameti's-salah" cümlesinin ezana eklenip okunması.

keder: Acı, üzüntü, dert, sıkıntı, ızdırap, tasa.

kıble: Bulunulan yerden Kâbe'nin bulunduğu yön. Bazı ibadetler yerine getirilirken dönülen Kâbe'nin bulunduğu yön.

kıskançlık: Bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin, başkası ile ilgilendiği kanısına varıldığında takınılan olumsuz tutum.

kibir: Kendini beğenme, başkalarından üstün tutma, büyüklenme, benlik, gurur.

kul hakkı: İnsanların birbirlerine geçen emekleri, hakları.

kutsal: Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes. Tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen. Allah ve peygamberin önem verdiği, dinî değeri olan şey.

kültür: Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içerisinde oluşturulan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları sonraki nesillere iletmede kullanılan, araçların bütünü, hars, ekin.

L

lütuf: Önem verilen, sayılan birinden gelen iyilik, yardım, ihsan, inayet, atıfet.

M

mağfiret: Bağışlama.

makam geçkisi: Belli bir makam ile icra edilen bir eserin seyri sırasında başka bir makam yapmaya geçki denilir.

makber: Mezar, kabir, metfen.

materyal: Gereç. Yazılı, sözlü, görüntülü, kaydedilmiş her türlü belge.

meal: Anlam, kavram, mefhum.

mebrur: Hayırlı, beğenilmiş, makbul.

Mehmetçik: Türk askerine sevgi duygusu ile verilen ad.

mekruh: İslam dininde, dinî bakımdan yasaklanmadığı hâlde yapılmaması istenen.

mersiye: Ağıt. Divan çağında bir ölü için yazılan acıklı anma koşuğu.

mesrur: Sevinmiş, sevinçli.

mezhep: Bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri.

mihir: Mehir. Müslüman bir erkeğin nikâh sırasında evleneceği hanıma verdiği veya vermeyi kabul ettiği mal ya da para, mehir, sadak.

mihrap: Cami, mescit vb. yerlerde Kâbe yönünü gösteren, duvarda bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk veya girintili yer.

mimik: Yüz, el, kol hareketleriyle düşünceyi anlatma sanatı. Duyguları, düşünceleri belirtecek biçimde yüzde beliren kımıldanışlar, hareketler.

minare: Namaz vaktinin geldiğini bildirmek için camide müezzinin ezan okuduğu, salâ verdiği, şerefesi olan, çoğunlukla taştan, yüksek ve ince yapı.

miraciye: Hz. Peygamber'in miracı hakkında yazılan kaside ve manzume. Miraciyeler daha çok Miraç Gecelerinde okunur.

mucize: Peygamberlerin kendilerine inanmayan insanlara peygamberliklerini ispat etmek amacıyla Allah'ın iznine bağlı olarak gösterdikleri olağanüstü olaylar, hâller. İnsanları hayran bırakan, tabiatüstü sayılan olay.

mukabele: Toplu yerlerde yüksek sesle hatim okunurken Kur'an okumasını bilenlerin gözleriyle Kur'an'ı takip etmesi, bilmeyenlerin dinlemesi.

musibet: Ansızın gelen felaket, sıkıntı veren şey.

mübarek: Kutlu, kutsal. Verimli, bereketli. Çok saygı duyulan.

münacaat: Gizlice konuşmak, fısıldaşmak. Kulun yüce Allah'a yalvarması, yakarması, dileklerini O'na arzetmesi, O'nu övmesi ve O'na bağlılığını bildirmesi.

mümin: İnanan, inançlı, imanlı, mutekit.

Müslüman: İslam dininden olan kimse, Muhammedî, Müslim, Müselman.

müstehap: Dinen emredilmediği hâlde yapıldığında sevap kazandıran davranış.

N-Ö-P

naat: Hz. Muhammed'in niteliklerini övmek amacıyla yazılan şiir, kaside.

nebi: Kendisine kitap indirilmemiş peygamber.

nimet: İyilik, lütuf, ihsan. Yaşamak için gerekli her şey.

niyaz: Yalvarma, yakarma.

örf: Yasalarla belirlenmemiş olan, halkın kendiliğinden uyduğu gelenek, âdet.

peygamber: İnsanlara Allah'ın buyruklarını bildiren, onları dine çağıran kimse, elçi, resul.

R

Rahîm: Koruyan, acıyan, merhamet eden Allah.

Rahman: Herkese, her canlıya merhamet eden Allah.

rahmet: Birinin suçunu bağışlama, merhamet etme. Halk dilinde yağmur.

resul: İnsanlara Allah'ın buyruklarını bildiren, onları dine çağıran kimse, elçi, peygamber.

rivayet: Bir olay, bir haber veya sözü nakletme.

rütbe: Mertebe, derece, paye.

S-Ş

sahabe: Hz. Muhammed'i (s.a.v.) görmüş ve onun sohbetinde bulunmuş Müslümanlar, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) arkadaşları.

salâ: Müslümanları bayram veya cuma namazına çağırmak, bazı yerlerde cenaze için kılınacak namazı haber vermek amacıyla minarelerde okunan dua.

salâvat: Hz. Muhammed'e (s.a.v.) saygı bildirmek için okunan dua.

salâ-i ümmiyye: Hz. Peygamber'e ve onun soyundan gelenlere saygı bildirmek için okunan duadır.

savt: Ses, sadâ.

sevap: Hayırlı bir davranış karşısında Allah tarafından verileceğine inanılan ödül.

ses perdesi: Sesin alçak veya yüksek olması durumu.

sütanne: Bir çocuğun, annesi dışında sütünü emmiş olduğu kadın, sütana, sütnine.

şahit: Tanık.

şehadet etmek: Herhangi bir konuda bildiği, gördüğü şeyleri söylemek.

şehit: Şahit olan, tanıklık eden, kesin bir haberi veren, bilen, hazır olan. Allah'ın dininin tüm insanlığa ulaştırılması ve bu esnada ortaya çıkan engelleri kaldırırken Allah yolunda ölen veya öldürülen Müslüman. Allah yolunda veya Allah'ın kutsal kabul ettiği din, vatan, namus, mal ve can güvenliği için cihat ederken öldürülen mümin. Allah yolunda öldürülen kimselere şehit denmesinin nedeni, onların cennetlik olduklarına Müslümanlar tarafından şahitlik edilmesi, meleklerin de şehitlerin imanlı bir şekilde öldüklerine şahitlik etmeleri, Allah huzurunda her zaman diri olmaları veya doğrudan cennete giderek Allah'ın onlar için hazırladığı çeşitli nimetleri görmelerindendir. Peygamberlik makamından sonra gelen en yüce makam, şehitliktir.

şiar: Duyuş, düşünüş ve inanıştaki ayırıcı özellik, belgi. Ülkü, düstur.

şuğul: Türk dinî mûsikisinde bir form.

T

tabut: Ölünün içine konulduğu sandık biçiminde araç, sal.

takva: Allah'tan korkma. Dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp buyurduklarını yerine getirme, züht.

tecvit: Kelimelerin söylenişinde, seslerin çıkış yerlerine, uzunluk ve kısalıklarına göre okunması. Kur'an'ın doğru okunmasını sağlayan bilim.

teçhizat: Silah dışındaki savaş gereçleri, donatı.

telaffuz: Söyleyiş.

temcid: Recep, şaban ve ramazan ayları süresince, sabah ezanından sonra minarelerden okunan ve Allah'ın ululuğunu belirten dua.

teneşir: Üzerinde ölü yıkanan seki, uzun masa, kerevet.

tevekkül: Herhangi bir işte elinden geleni yapıp daha sonrasını Allah'a bırakma.

tevhit: Allah'ın birliğine inanma, bir sayma, bir olarak bakma.

tezkiye: Temizleme, paklama, arıtma. Geliştirme, büyütme, artırma. Yüce Allah'ın şirk, küfür, günah, iki yüzlülük, cehalet gibi çirkin düşünce ve davranışlardan insanı temizleyip arındırması.

tilavet: Kur'an'ı güzel ve yüksek sesle, usulünce okuma.

tövbe: İşlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme.

V-Z

vasiyet: Bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şey.

vatan: Üzerine yerleşilen, ikamet edilen, yurt edinilen yer, ülke, memleket.

zelil: Hor görülen, aşağı tutulan, aşağılanan.

KAYNAKÇA

Abdullah b. Mahmud el-Mevsılî, **el-İhtiyar li Ta'lîli'l-Muhtar,** (çev: Ahmet Oğuz, Mustafa Bülent Dadaş, Tahir Tural), C 1-5, Nuh Yayınları, İstanbul, 2017.

Ali b. Ebi Talib, **Nehcül-belâğa**, Beyrut 1992.

Atar Fahrettin, **İslam Adliye Teşkilatı**, Ankara 1979,

Beyhakî, el-Câmi li Şuʿabi'l-îmân, ed-Dârü's-Selefiyye, Bombay 2008.

Buhârî, **es-Sahîh,** Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Cebeci, Suat, **Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dinî İletişim,** İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Certel, Hüseyin, "Din-İletişim İlişkisi ve Dinî İletişim Engelleri", **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** sayı: 21, 2008/2.

Çakan, İsmail Lütfi, **Dini Hitabet**, MÜ İlahiyat Fak. Yay., İstanbul 1998.

Çakan, İsmail Lütfi, "Din Hizmetinde Hadis Kaynaklarından Yararlanma", **Diyanet İlmi Dergi,** C 42, sayı: 4, 2006.

Çakan, İsmail Lütfi, **Dinî Hitabet,** İFAV Yayınları, İstanbul, 2012.

Çetin, Abdurrahman, **Hitabet ve İrşat,** Emin Yayınları, Bursa, 2012.

Ebu Davut, **es-Sünen,** Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Ergun, Sadeddin Nüzhet, **Türk Musikisi Antolojisi**, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1942.

Ezgi, Suphi, **Nazarî-Amelî Türk Musikisi**, İstanbul Konservatuvarı yay., İstanbul, ts.

Görmez, Mehmet; Özafşar, Mehmet Emin; Ünal, İsmail Hakkı; Ünal, Yavuz; Erul, Bünyamin, **Hadislerle İslam,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.

İbn Mâce, **es-Sünen,** Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

İbn Hişâm, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesâr**, es-Sîretü'n-nebeviyyeti li-İbn İshak,** (thk. Ahmed Ferîd el-Mezidi), Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut,2004.

Kaplan, Zekâi, **Dini Musiki Dersleri**, MEB yay., İstanbul 1991.

Karaman, Hayreddin; Bardakoğlu, Ali; Apaydın, H. Yunus, **İlmihâl,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.

Kâsânî, **Bedâʾiu's-sanâi' fî tertîbiş-şerâi**, Kahire 1910.

Kaya, Mevlüt, **Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum**, Etüt Yayınları, Samsun 1998.

Koca, Fatih, "Hz. Peygamber'in Müezzinleri", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara, 52:2(2011).

Köten, Akif, "Asr-ı Saadette Eğlence ve Düğün", **Asr-ı Saadette İslam**, C 4, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007.

Münzirî, **et-Terğib ve't-Terhîb,** Dârü'l-Fikr, Kahire, 1979.

Müslim, **es-Sahîh,** Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Nesâî, **es-Sünen,** Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Özalp, M. Nazmi, **Türk Musikisi Tarihi**, MEB yay., İstanbul 2000.

KAYNAKÇA

Öztuna, Yılmaz, **Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı yay. Ankara 1990.

Serinsu, Ahmet Nedim (ed); Sürmeli, Mehmet; Alkan, Arif; Akyürek, Ömer; Deliser, Bilal; Baştürk, Ayhan; Çınar, Ali; Mavili, Yusuf, **Dini Terimler Sözlüğü,** MEB Yayınları, Ankara, 2009.

Şenbay, Nüzhet, **Söz ve Diksiyon Sanatı**, Yapı Kredi Yay., İst. 2006.

Şentürk, Lütfi, **Örnek Vaazlar,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.

Pekolcay, Necla, **Mevlid**, Dergah Yayınları, İstanbul 1980.

Tirmizî, **es-Sünen,** Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Uğur, Mücteba, **"Vaaz, Kıssacılık ve Hadiste Kussâs"**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C 28 (1986), s. 299.

Vehbe ez-Zühaylî, **el-Fıḳhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, Dımaşk 1985.

Yeşilyurt, Mustafa, **Vaaz Kılavuzu,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.

Yüksel, Ahmet Haluk; Fırat Erdoğan; Selçuk, Mualla, **Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler**, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2005.

İnternet kaynakları:

http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/HutbelerListesi/Ramazan%20Bayram%C4%B1,.pdf, 28/05/2018.
http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/HutbelerListesi/Kurban%20Bayram%C4%B1,.pdf, 28/05/2018.

Görsel Kaynak:
www.shutterstock.com/tr.